

Nagy Ferenc

Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépességről¹

A szabadságvesztés, ezen belül a hosszú tartamú szabadságvesztés és így az életfogytig tartó szabadságvesztés témakörével összefüggésben különbséget kell tenni a szabadságvesztéssel, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztéssel történő

- törvényi fenyegetés tartama,
- a bírósági büntetéskiszabás gyakorlata, továbbá
- annak tényleges végrehajtása között.²

Ez alkalommal először a határozott ideig tartó szabadságvesztés tartamára, ezt követően az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó európai törvényi szabályozások rövid vázlatos áttekintését kívánom bemutatni.

Határozott tartamú és/vagy életfogytig tartó szabadságvesztés európai kitekintés alapján

A *törvényi büntetéssel fenyegetést* illetően az állapítható meg, hogy az egyes államok alapvetően *kétféle módon* adnak szabályozást a *szabadságvesztés* tekintetében.

Egyrészt létezik az *egy és egységes szabadságvesztés*-büntetés az alsó és a felső határ megjelölésével. Egységes szabadságvesztés-büntetés szabályozása található például az osztrák³, a német⁴, a svájci⁵ büntetőjogban, továbbá a dán, a finn, a

¹ A 2012. november 15-én Szegeden elhangzott előadás írásban szerkesztett formájának kiegészített változata.

² NAGY, F.: Hosszú tartam. Börtönügyi Szemle, 2005/2. 7-18. p.

³ Az 1974. január 23-i szövetségi törvény, azaz az osztrák Btk. 18. §-a szerint a szabadságvesztés életfogytig vagy határozott ideig tart. A határozott ideig tartó szabadságvesztés tartama legalább egy napig és legfeljebb 20 évig terjedhet. Tehát az osztrák büntetőjog csak egységes szabadságvesztést ismer. A végrehajtásnak a büntetési tartam és a jogsértő személyisége alapján történő differenciálását a büntetés-végrehajtási törvény írja elő. Vö. FOREGGER, E. – BACHNER-FORREGGER, H.: Strafgesetzbuch StGB. Wien, 2004. 24–25. p.; LÄSSIG, R.: §§ 18, 19. In: HÖPFEL, F. – RATZ, E. (Hrsg.): Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch. 2. Aufl. 40. Lieferung (Lfg.), Wien, 2010. 16–18. p.

⁴ A német Btk. 38. §-a szerint a szabadságvesztés határozott ideig tartó, ha a törvény nem életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyeget. A határozott tartamú szabadságvesztés alsó határa egy hónap, a felső határa 15 év. STREE, W. – KINZIG, J.: Freiheitsstrafe § 38 Dauer der Freiheitsstrafe. In: SCHÖNKE, A. – SCHRÖDER, H.: Strafgesetzbuch Kommentar. 28. Aufl. München, 2010. 714–716. p.; NAGY, F.: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről. In: NAGY, F.: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. Budapest, 2005. 187–188. p.

⁵ Az 1937. december 21-i svájci Btk. első könyve, az általános rész a 2002. december 13-i átfogó revízió folytán teljesen „megújult” és ez az új általános rész 2007. január 1-e óta van hatályban. Ennek megfelelően a korábbi, nem egységes szabadságvesztés-büntetés egységessé vált. A svájci büntető kódex 40. cikke értelmében a szabadságvesztés tartama rendszerint legalább hat hónap, a felső tartama 20 év. Ahol a törvény kifejezetten előírja, ott a szabadságvesztés életfogytig tartó. A 41. cikk szerint a bíróság hat hónapnál kevesebb végrehajtandó szabadságvesztést csak akkor szabhat ki, ha a feltételes büntetés elrendelésének feltételei nem adóttak és várható, hogy pénzbüntetés vagy közérdekű munka nem hajtható végre. Vö. NIGGLI, M. A. (Hrsg.): StGB StPO Schweizerisches Strafgesetzbuch Strafprozessordnung und Nebenerlasse. Basel, 2011. 20–22. p.

horvát, a lengyel, a román, a cseh, az angol, a szlovén büntetőjogban.⁶ A másik jellemző megoldás, hogy egyes országok *önálló büntetési* nemként rendelkeznek a *szabadságelvonás különböző változatairól*, mint például a belga, francia, olasz, holland, spanyol, görög, norvég, orosz büntetőjogban.⁷

A hatályos magyar büntetőjog jelenleg az egységes szabadságvesztés és differenciált végrehajtás elvét követi. Az érvényes, de még nem hatályos új Btk. (2012. évi C. törvény) azonban a *szabadságvesztésen* kívül új, önálló büntetesként szabályozza az – eredetileg a szabálysértési jogban ismert és alkalmazott – *elzárás* büntetést. Így az új büntető kódexünk már nem egységes szabadságvesztést szabályoz, hanem büntetesként a szabadságelvonás több, azaz két külön változatáról rendelkezik.⁸

A hosszú tartammal, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatban az egyes európai államok büntetőjoga a törvényi szabályozás, a kiszabás és a büntetés tartama alapján alapvetően *két nagy csoportba* sorolható.

I. Az *első csoportba* tartozó európai államok büntetőjoga – életfogytig tartó szabadságvesztés nélkül – *csak határozott tartamban* kiszabható büntetést ismer és alkalmaz, így Portugália, Spanyolország, Norvégia, Szerbia, Horvátország büntetőjoga.

I/1. *Portugáliában* már 1867-ben eltörölték a halálbüntetést.⁹ Igen figyelemre méltó, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést is már 1884-ben megszüntették, mint a liberális és a humánus büntetőjogi orientációval nem összeegyeztethető jogintézményt.¹⁰ Tehát Portugália példája jól mutatja, hogy a jogrendet halálbüntetés és életfogytiglani büntetés nélkül is lehet megfelelően fenntartani. Az 1976. évi portugál alkotmány az emberi életet érinthetetlennek nyilvánítja, és kifejezi, hogy halálbüntetést semmilyen esetben sem lehet kiszabni. A határozatlan és a korlátok nélküli büntetések tilalma is alkotmányi rangot kapott a 30. cikk (1) bekezdésében.¹¹ A portugál Btk. 41. cikke szerint a szabadságvesztés tartamának alsó határa egy hónap, felső határa 20 év, kivételesen, a legsúlyosabb néhány büntett esetben – mint például népirtás, minősített gyilkosság, polgárok elleni háborús bűntettek eseteiben – a kiszabható szabadságvesztés maximuma 25 év.¹²

⁶ Lásd ezeket DÜNKEL, F.: *Freiheitsstrafe § 38 Dauer der Freiheitsstrafe*. In: KINDHÄUSER, U. (et al.) (Hrsg.): *Strafgesetzbuch. Nomos Kommentar*. Band 1. 3. Aufl. Baden-Baden, 2010. 1581–1587. p.

⁷ DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1581–1587. p. (l. 5.)

⁸ Nem szerencsés, sőt összetévesztésre, félreértésre alkalmas ez a hazai jogalkotói megoldás, amely szerint ugyanazon megnevezésű fogalom (így a pénzbírság, illetve az elzárás szintén) helyet kap mind a szabálysértési jogban, mind a büntetőjogban. Ennek következtében 2013 júliusától indokolt és célszerű a szabálysértési elzárás és a büntetőjogi elzárás közötti különbségtétel.

⁹ FANTOLY, Zs.: *A halálbüntetés eltörlése Portugáliában*. *Jogtudományi Közlöny*, 1999/8. 345–350. p.

¹⁰ JESCHECK, H.-H.: *Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate in rechtsvergleichender Darstellung*. In: JESCHECK, H.-H. (Hrsg.): *Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate im deutschen und ausländischen Recht*. Band 3. Baden-Baden, 1984. 2013. p.; WEBER, H.-M.: *Die Abschaffung der lebenslangen Freiheitsstrafe*. Baden-Baden, 1999. 209. p.

¹¹ WEBER, H.-M. 1999. i. m. 209. p. (l. 9.); NAGY, F. 2005. i. m. 193–194. p. (l. 3.)

¹² *The Portuguese Penal Code*. Chapter II. Section I. Article 41. Duration of imprisonment penalty. <http://verbojuridico.com/download/portuguesepenalcodigo.pdf>

I/2. A spanyol büntetőjogban a büntetések között nem található meg a halálbüntetés, mert azt az 1978. december 29-i spanyol alkotmány 15. cikke eltörölte. A spanyol büntetőjog az 1928. évi büntető kódex óta megszűntette az életfogytig tartó szabadságvesztést és a Franco-diktatúra bukása után sem vezették be a hatályos Btk.-ba, így a szabadságvesztés felső határa 30 év lett.¹³ Az 1995. évi büntetőjogi reform a szabadságvesztés felső határát 20 évre korlátozta, és kivételesen 25, illetve 30 évig terjedt a maximum meghatározott súlyos büntettekénél.¹⁴

Lényeges változást hozott a 2003. június 30-i 7. számú törvény, amely a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelem jegyében a szabadságvesztés tartamának kiterjesztéséről rendelkezett. A 30 évi szabadságvesztés felső határa 40 évre emelkedett egyrészt azokban az esetekben, amikor a tettest két vagy több bűncselekményért ítélték el és e deliktumok közül legalább kettőre több mint 20 évi szabadságvesztést írt elő a törvény. Másrészt pedig, ha a tettest két terrorista büntett miatt ítélték el, amelyek közül az egyik több mint 20 évi szabadságvesztéssel büntetendő (spanyol Btk. 36. és 76. cikk).¹⁵

I/3. *Norvégiában* az általános büntetőjog területén a halálbüntetést 1902-ben szüntették meg.¹⁶ A második világháború után azonban 38 kollaboráns kivégeztek (köztük Vidkun Quislinget is), mégpedig a katonai büntetőjog alapján. 1979 májusa óta a halálbüntetést háborús idősakra vonatkozóan is eltörölték. A halálbüntetés kiiktatása után a legsúlyosabb büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés lett. Egy esetben abszolút büntetésként írta elő a norvég Btk. az életfogytig tartó szabadságvesztést: a királygyilkosság esetére. Minden más esetben fakultatíve került szabályozásra a határozott tartamú szabadságvesztés mellett. Az 1980-as évek kezdetéig az életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőjogi gyakorlatban csupán nagyon csekély szerepet játszott, és végül is a megszüntetése mellett foglaltak állást. Az 1981. június 12-i törvény ugyanis az életfogytig tartó szabadságvesztést, mint a humánus kriminálpolitika elveivel nem összeegyeztethető jogintézményt, megszüntette és a határozott tartamú szabadságvesztéssel helyettesítette, amelynek maximuma 21 év lett.¹⁷

A norvég Btk. 15. szakasza sorolja fel a kiszabható büntetéseket, köztük a szabadságvesztést. A 17. szakasz a) pontja pedig rögzíti, hogy a szabadságvesztés 14 naptól 15 évig terjed.¹⁸ Ez a 15 év „főszabálynak” tekinthető csupán,

¹³ JESCHECK, H.-H. 1984. i. m. 2013–2014 p. (Ij. 9.)

¹⁴ WEBER, H.-M. 1999. i. m. 209. p. (Ij. 9.); Nagy, F. 2005. i. m. 194–195. p. (Ij. 3.)

¹⁵ Ley Orgánica 10/1995 de 23 de noviembre, del Código Penal. Artículo 35–36., 76.; MIR PUIG, S. – ALCÁCER, G. R.: Richtungswechsel in der spanischen Kriminalpolitik: Die letzten Reformen des Strafgesetzbuches. *Goltdammer's Archiv für Strafrecht (GA)*, 2005/4. 245. p.

¹⁶ JESCHECK, H.-H. 1984. i. m. 2014. p. (Ij. 9.)

¹⁷ A norvég tömeggyilkos, Anders Behring Breivik 2011. július 22-i, 77 emberéletet követelő borzalmas tettét követő 2012. évi elítélése után talán fokozottabb lehet az érdeklődés a norvég büntetőjogi szabályozás iránt. Vö. NAGY, F. 2005. i. m. 195. p. (Ij. 3.)

¹⁸ Vig szerint – tévesen – a norvég büntetőjogban nincs ehelyütt generális minimum. Csak ez a 15 év szerepel maximumként Vignél és másutt is. Vö. VIG, D.: Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában. In: *Kriminológiai tanulmányok* 46. OKRI, Budapest, 2009. 46., 52. p.

mivel a törvényben meghatározott esetekben (pl. bünszervezet, visszaesés, bűnhalmazat) a felső határ 20 évig terjedhet. Sőt speciális rendelkezés is érvényesül, amely 21 évet ír elő.¹⁹

I/4. A szerb Btk.²⁰ alapján a 45. § (1) bek. szerint a szabadságvesztés nem lehet rövidebb 30 napnál, illetve nem lehet hosszabb 20 évnél. A 45. § (2) bek. szerint a büntetést években és hónapokban szabják ki, a hat hónapnál rövidebb időtartamúnál napokban is. A (3) bekezdés alapján a legsúlyosabb bűncselekmény elkövetése esetén kivételesen 30-tól 40 évig terjedő börtönbüntetés szabható ki, amely csak években határozható meg. További szabály, hogy nem szabható ki olyan személy ellen, aki az elkövetés idején nem töltötte be a 21. életévét (4. bek.). Halmazati büntetés esetében az egységes szankció maximum 40 évig terjedhet (60. §).

A Btk. 46. § (1) bek. szerint a feltételes szabadságra bocsátás a büntetés kétharmadának letöltése után lehetséges. Nem bocsátható feltételes szabadságra, aki megkísérelte a szökést vagy megszökött a börtönből. A 47. § szerint megszűnik a feltételes szabadság, ha a feltételes szabadság alatt hat hónapnál hosszabb ideig terjedő börtönbüntetésre ítélik a bűnelkövetőt, de a visszavonás legfeljebb a feltételes szabadlábra helyezés utáni két évben mondható ki (6 bek.).

I/5. A jelenleg hatályos horvát Btk.²¹ alapján, az 53. § (1) bekezdés szerint a szabadságvesztés nem lehet rövidebb 30 napnál, illetve nem lehet hosszabb 15 évnél. Az 53. § (2) bekezdése szerint halmazati büntetés esetén – a 60. §-sal összhangban (minden bűncselekményért külön büntetést szabnak ki, majd egységes büntetést állapítanak meg, maximum 40 évig) – a börtönbüntetések időtartama 20 évig terjed. A (3) bekezdés alapján a legsúlyosabb bűncselekmények esetében kivételesen 20-tól 40 évig terjedő (a törvény szövegével élve „hosszú időtartamú”) szabadságvesztés-büntetés szabható ki.

Az egykori Jugoszláviában is 40 év volt a maximum, ezért például a Hágai Büntető Törvényszék (ICTY) is csak annyit szabhat ki a háborús bűnökért, egy boszniai szerb esetében népirtásért is. Amennyiben azonban az elkövető a bűncselekmény elkövetése pillanatában nem volt 18 éves, akkor nem szabható ki 40 év sem.

A horvát Btk. 55. § (1) bek. szerint a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges a büntetés felének letöltése után. Kivételesen a börtönbüntetés végrehajtásáról szóló törvény²² rendelkezései alapján a büntetés egyharmadának kitöltését követően. A Btk. 55. § (2) bekezdés szerint a hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetés esetében az elítélt a letöltött kétharmad büntetés után bocsátható feltételes szabadságra, illetve kivételesen a börtönbüntetés végrehajtásáról

¹⁹ Ez a szabály lépett a korábbi életfogytiglani helyébe, és a norvég tömeggyilkost is 21 évre ítélték. <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

²⁰ Krivični zakonik Sl. glasnik br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 és 111/2009; <http://paragraf.rs/propisi/krioicni-zakonik.html>

²¹ Kazneni zakon pročišćeni tekst zakona NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11; <http://www.zakon.hr/z/98/kazneni-zakon>

²² Zakon o izvršavanju kazne zatvora pročišćeni tekst zakona NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11

szóló törvényben leírt feltételek alapján a büntetése felének letöltése után. Ha az elkövetőt hat hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetésre ítélik a feltételes szabadság alatt, akkor megszűnik a feltételes szabadság.

A 2013. január 1-től hatályba lépő új horvát Btk.²³ 44. § (1) bekezdése értelmében a szabadságvesztés-büntetés nem lehet rövidebb három hónapnál és hosszabb húsz évnél. A (4) bekezdés szerint az egy évig terjedő szabadságvesztés-büntetés speciális intézetben/otthonban tölthető le a külön törvény előírásainak megfelelően. A 46. § (1) bekezdés szerint a hosszú időtartamú szabadságvesztés-büntetés 21 évtől 40 évig terjedhet. A (2) bekezdés kivételesen a halmazati bűncselekményeknél (ezt az új horvát Btk. 51. § szabályozza) egységes büntetésként lehetővé teszi az 50 évig terjedő szabadságvesztés-büntetés kiszabását. A feltételes szabadságra bocsátás (59. §) lehetséges a büntetés felének – de három hónapnál nem kevesebb – letöltése után. Ezt a kérdést külön törvény fogja szabályozni.

Rövid összegzésként leszögezhető, hogy az életfogytig tartó szabadságelvonást mellőző és csak határozott tartamú szabadságvesztésről rendelkező öt vizsgált európai ország büntetőjogi törvényi szabályozása a szabadságvesztés felső határát illetően gyakorlatilag az életfogytiglani büntetéssel egyenértékű. Sőt a 40, de akár a horvátoknál a kirívó, extrém magas 50 éves tartammaximum lehetővé tétele szinte a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel ér fel. A feltételes szabadságra bocsáthatóság lehetősége ugyanakkor valamegyest enyhítheti ezt a krudélis szigort.

II. A második csoportba az európai országok nagy többsége tartozik, amely országok büntetőjoga a határozott tartamú szabadságvesztésen kívül az életfogytig tartó szabadságvesztésről is rendelkezik és életfogytig tartó szabadságelvonást tesz lehetővé. Ez tipikusan büntetésként, de intézkedés formájában is előfordulhat.

II/1. Az intézkedési formára példaként lehet említeni – többek között – a német biztonsági őrizetet és a svájci őrizetet, továbbá az új magyar Btk. kényszergyógykezelését.

II/1.1. A német büntetőjogban a biztonsági őrizet (Sicherungsverwahrung) mint intézkedés a társadalom védelmét szolgálja a nagy veszélyességű, visszaesésre hajlamos, megrögzött bűnözőkkel szemben. Az intézkedésnek többféle variánsa került bevezetésre, a klasszikus esetkörökön kívül 2002-ben a fenntartásos biztonsági őrizet elrendelése vált lehetővé. 2004-ben vezette be a német törvényhozó az utólagos biztonsági őrizetet a szabadságvesztés végrehajtásának vége előtt.

A biztonsági őrizeti elhelyezés tartamáról rendelkező német Btk. 67d § (3) bek. értelmében a 10 évi elhelyezés végrehajtásakor a bíróság az intézkedés megszüntetését csak akkor mondhatja ki, ha nem áll fenn az a veszély, hogy az elhelyezett hajlama/megrögzöttsége következtében jelentős súlyú bűncselek-

²³ Kazneni zakon Narodne novine 125/11 (A szerb és a horvát Btk. idézett szövegének magyarra fordításáért köszönettel tartozom Juhász Zsuzsanna és Heka László szegedi docens kollegáknak.)

ményeket követne el, amelynek révén az áldozat lelkileg vagy testileg súlyosan sérül.²⁴ A német büntetőjogban a biztonsági őrizet tartamára vonatkozó említett szabályozás révén ez az intézkedés gyakorlatilag és eredményében lehet(ett) akár életfogytig tartó is, vagyis a veszély meglétére hivatkozással a tartam korlátlanul meghosszabbítható (volt).

Az Európai Emberjogi Bíróság 2009 végi határozata²⁵ nyomán az utólagos biztonsági őrizet intézménye jelentősen beszűkült. A német büntetőjog a biztonsági őrizetet visszamenőleges hatállyal vezette be, azaz a már kiszabott büntetésekhez utólag fűzte hozzá. Ehhez a pszichikailag zavart, erőszakos tettesek gyógyításáról (terápiájáról) és elhelyezéséről szóló törvény²⁶ is kapcsolódott, amely 2011. január 1-én lépett hatályba. E szerint a büntetéseket azért nem lehet hosszabb ideig biztonsági őrizetben elhelyezni, mert a visszaható szigorítás tilalmát a biztonsági őrizet jogában is figyelembe kell venni (ThUG 1 § I.). Az elmúlt év elején a strasbourgi bíróság általában véve is egyezmény-sértőnek minősítette a német (bajor) megoldást, mert a biztonsági őrizet utólag meghosszabbítható volt, illetve nem állt fenn kielégítő kauzális összefüggés a konkrét esetben a nemi erőszak miatti elítélés és a későbbi prevenció célú elhelyezés között. Így a fogvatartási (Egyezmény 5. cikk) és a büntetési elvek (Egyezmény 7. cikk) is sérültek.²⁷

A német szövetségi Alkotmánybíróság 2. szenátusa időközben meghozta 2011. május 4-i ítéletét²⁸, amely a biztonsági őrizet egész rendszerét alkotmányellenesnek, a német alaptörvénnyel nem összeegyeztethetőnek (unvereinbar) találta, és a törvényhozót arra utasította, hogy legkésőbb 2013. május 31-ig e joganyag átfogó újraszabályozását végezze el.²⁹

II/1.2. A svájci jogban az életfogytig tartó őrizetre (Verwahrung) vonatkozóan található szabályozás az alkotmányban és a Btk.-ban is. A svájci alkotmány 123a cikke szokatlan normatív részletességgel rendelkezik erről a kérdéskörrel.³⁰ A svájci idézett alkotmányi rendelkezésre figyelemmel a svájci

²⁴ STREE, W. – KINZIG, J. 2010. 1026. p. (Ij. 3.); NAGY, F.: Gondolatok a veszélyes visszaesők biztonsági őrizetéről. In: NAGY, F.: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. Budapest 2005. 288–292. p. A biztonsági őrizetre ítélesek száma a németeknél 1965-ben 213 főt és a végrehajtásban elhelyezettek száma 1430-at tett ki. Ugyanezen adatok 1995-ben 45 és 183; 2005-ben 75 és 350; 2010-ben pedig 101 és 536 volt. Vö. SCHÖCH, H.: Sicherungsverwahrung im Übergang. Neue Kriminalpolitik (NK), 2012/2. 48. p.

²⁵ Case of M. V. Germany, Judgment of 17 December 2009, no. 19359/04

²⁶ Gesetz zur Therapie und Unterbringung psychisch gestörter Gewalttäter (ThUG Therapieunterbringungsgesetz) vom 22.12.2010

²⁷ SCHÖCH, H. 2012. 49. p. (Ij. 23.); Vö. JAKAB, A.: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. Budapest, 2011. 206. p.

²⁸ Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 4.5.2011. Vö. SCHÖCH, H. 2012. 50–52. p. (Ij. 18.)

²⁹ STEINHILBER, B.: Mord un Lebenslang. Baden-Baden, 2012. 255. p.

³⁰ 123a cikk (1) Ha egy szexuális vagy erőszakos büntetést a bírósági ítélet meghozatalához szükséges szakvéleményekben különlegesen („extrém”) veszélyesnek és olyannak minősítenek, akinek az állapota nem kezelhető, akkor az élete végéig őrizetbe kell ítélni az ismételt és nagy bűnelkövetési veszély miatt. Az idő előtti szabadon bocsátás vagy átmeneti szabadon bocsátás nem engedhető meg. (2) Csak, ha új tudományos eredmények igazolják, hogy a bűnelkövető gyógyítható és ezért már nem jelent veszélyt a társadalomra, akkor készíthetők róla új szakvélemények. Ha a bűnelkövető őrizetét ezeknek az új szakvéle-

büntetőjogban a Btk. új Általános Részében intézkedésként szabályozott őrizet helyettesít két korábbi, jogban hatályos őrizeti formát, a szokásszerű büntettek őrizetét (régi 42. cikk) és a szellemileg abnormálisok őrizetét [régi 43. cikk 1. pont (2) bek.]. Az őrizet új intézkedéssel átfogott célcsoportja részleteiben jelentősen különbözik a korábbi őrizeti formák által átfogott célcsoporttól. Ugyanakkor a korábbi joghoz hasonlóan az új intézkedés, az őrizet elrendelése azon büntettekre korlátozódik, akikben nagy kockázat rejlik további súlyos büntettek elkövetésére. Az őrizet fókuszában továbbra is a „minden valószínűséggel az élet számára elveszett emberek” állnak, miként egy 1918-ból származó hivatalos indokolás megfogalmazásában szerepel.³¹

A jelenleg hatályos svájci Btk. 64. (1 bis) cikke értelmében a bíróság életfogytig tartó őrizetet rendel el, ha a büntetett az ehelyütt felsorolt súlyos (pl. gyilkosság, szándékos emberölés, súlyos testi sértés, rablás, szexuális erőszak) bünteteket követte el, és ha a következő előfeltételek teljesülnek:

- A büntetett a büntetést más személy fizikai, pszichikai vagy szexuális integritását különösen súlyosan csorbította vagy csorbítani akarta.
- A büntetettnél fennáll annak a nagy valószínűsége, hogy a felsorolt bűncselekmények egyikét újból elköveti.
- A büntetett tartósan nem gyógyíthatóként sorolják be, mivel a kezelés hosszú időn át nem ígér eredményt.

Az életfogytig tartó őrizet elrendelése tehát több kumulatív feltételhez kötött. Az egyik az elrendelést megalapozó bűncselekmény súlyára vonatkozik. A másik a súlyos bűncselekmény elkövetése esetén a következő három előfeltétel együttes meglétét követeli meg. Az a) pont alatti előfeltétel a bűncselekménnyel más személy integritásának különösen súlyos sértése, illetve erre irányuló szándéka. A b) alatti előfeltétel a büntetett legális prognózisát érinti: nagy a valószínűsége, hogy újból olyan bünteteket követ el, mint az elrendelést megalapozó bűncselekmény(ek). A c) alatti előfeltétel a büntetett esetében az eredményt nem ígérő, tartósan nem gyógyítható állapota.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása megelőzi az intézkedési őrizetet. A szabadságvesztésből történő feltételes szabadon bocsátás rendelkezései nem alkalmazhatóak az őrizetre.³²

A svájci Btk. új általános részének 64c) cikke szabályozza az életfogytig tartó őrizetből való elbocsátás vizsgálatát és a feltételes elbocsátás kérdéseit.³³

ményeknek az alapján megszüntetik, a hatóság felelősséggel tartozik az ismételt bűnelkövetés esetén. (3) Minden, szexuális vagy erőszakos büntetésre vonatkozó szakvéleményt legalább két, egymástól független, tapasztalt szakember készíti, akik az értékelés során minden, a megítéléshez szükséges alapelvet figyelembe vesznek. Vö. JAKAB, A. 2011. i. m. 206. p. (Ij. 26.); LÉVAY, M.: A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre. Pázmány Law Working Papers, 2011/24. 9. p.; SZOMORA, Zs.: Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban. Pázmány Law Working Papers, 2011/29. 7. p.

³¹ Vö. BAECHTOLD, A.: *Strafvollzug*. 2. Aufl. Bern, 2009. 290–291. p.; NAGY, F. 2005. i. m. 292–295. p. (Ij. 23.)

³² NIGGLI, M. A. 2011. 34–36. p. (Ij. 4.)

³³ Vö. NIGGLI 2011. 36–37. p. (Ij. 4.)

II/1.3. A német és a svájci intézkedési szabályozás mellett meg kell említeni a magyar új büntető kódex szerinti kényszergyógykezelés intézményét, amely szerint 2013. július 1-től ismét határozatlan tartamúvá válik. Ennek megfelelően a kényszergyógykezelést akkor kell megszüntetni, ha „szükségessége már nem áll fenn” [új Btk. 78. § (2) bekezdés], vagyis akár a kényszergyógykezelt élete végéig is szükséges lehet ezen intézkedés foganatosítása. Ezáltal az új szabályozás emberi jogi szempontból és törvényességi megfontolásból is joggal kifogásolható.

II/2. Az *életfogytig tartó szabadságvesztés* meghatározó szankcióformája a *büntetéskénti* szabályozás. Ezzel kapcsolatban két előzetes, elvi jelentőségűnek is tekinthető megjegyzést szabadjon tenni. Az egyik: a hatályos magyar Btk. miniszteri indokolása az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezi. Ez a büntetési forma tartalmaz ugyan határozatlansági mozzanatot, mégsem minősíthető valódi értelemben vett határozatlan tartamú szabadságvesztésnek, és a szankciórendszerünkben sem ezt a funkciót tölti be. A határozatlan szabadságvesztés esetében ugyanis döntően a végrehajtási szervektől/hatóságoktól függ a szabadlábba helyezés.³⁴

A másik megjegyzés az *életfogytig tartó szabadságvesztés értelmezésével* függ össze. Hosszú időn át az az értelmezés vált széles körben elfogadottá, amely szerint a szó szerinti elnevezéstől eltérően ez a büntetési forma „főszabályként” nem jelent az elítélt élete végéig tartó fogvatartást, hanem a törvényben meghatározott büntetési időtartam letöltését követően lehetőség adódhat az elítélt feltételes szabadon bocsátására. Az utóbbi időszakban azonban változóban van az előbbi interpretáció: az életfogytig tartó szabadságvesztés – ezen újabb értelmezés szerint – az elítélt élete végéig tart(hat), és ennek megfelelően kizárható az elítélt korábbi szabadulásának a lehetősége. Ez persze összefügg azzal, hogy válságos, létbizonytalansággal járó időszakban lecsökken az emberi jogok tisztelete. Ez tükröződik a strasbourgi bíróság újabb ítélezési gyakorlatában is. E szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés, akár a tényleges életfogytiglani büntetés – önmagában – nem sérti az Európai Emberjogi Egyezmény 3. cikkét, vagy bármely idevonható egyezményi rendelkezést. Mindazonáltal az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, amely nem enyhíthető, így megfosztja az elítéltet a szabadlábba helyezés bármely lehetőségétől, felvetheti az Egyezmény 3. cikkének (kínzás, embertelen, megalázó büntetés tilalma) megsértését. Vagyis „de jure” és „de facto” egyaránt kell, hogy létezzen az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadulásnak tényleges lehetősége és gyakorlata is.³⁵

³⁴ Vö. FÖLDVÁRI, J.: Magyar büntetőjog általános rész. 6. átdolgozott kiadás. Budapest, 2002. 256. p.; NAGY, F. 2005. i. m. 177. p. (Ij. 3.); NAGY, F.: A magyar büntetőjog általános része. 2. kiadás. Budapest, 2010. 277. p.

³⁵ Vö. TÓTH, M.: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. Jogtudományi Közöny, 2012/6. 268–272. p. Hazánkból Törköly Tibor, életfogytig tartó szabadságvesztésre és ennek keretében 40 évi büntetésre elítélt fordult a strasbourgi bírósághoz az Egyezmény 3. cikkének megsértése miatt, azonban a bíróság határozatában nem ítélte egyezményesértőnek a magyarországi ítéletet. Vö. Tibor Torkoly v. Hungary – 4413/06 [2011] ECHR 702 (5 April 2011).

A Vinter és társai v. Egyesült Királyság ügy alapján az alábbi következtetéseket vonta le Lévay Miklós: (I) Önmagában sem a kötelező, sem a bíró mérlegelésén alapuló tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem veti fel az Egyezmény 3. cikk sérelmét. (II) Külön és eltérő mérce alapján kell megítélni, hogy egy szabadságvesztés-büntetés már a kiszabáskor vagy a fenntartása során sérti-e a 3. cikkben szereplő tilalmat. (III) A büntetés kiszabáskor durván aránytalan büntetés jelenthet embertelen, megalázó büntetést és ezáltal sértheti a 3. cikket. (IV) A büntetés kiszabáskor nem durván aránytalanoknak tekinthető tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén is felmerülhet a 3. cikk sérelme, amennyiben: a panaszos fenntartott szabadságvesztésének már nincs legitim büntetéstan alapja, illetve a büntetés nem mérsékelhető sem de jure, sem de facto.³⁶

A legtöbb európai ország büntetőjoga az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést szabályozza, vagy a halálbüntetés eltörlését követően bevezette. Ez utóbbi a jellemző számos volt szocialista ország, mint például Bulgária, Lengyelország, Csehország büntetőjogára. Szlovénia 2008-ban vezette be az életfogytig tartó szabadságvesztést.³⁷ Magyarországon ennek a büntetési formának hagyománya volt és van, rendelkezett róla az 1843-ik évi büntető javaslat után az 1878-ik évi Csemegi kódex. Hasonlóképp fenntartotta a Bt. is a halálbüntetés mellett. Az 1961. évi Btk. eredetileg mellőzte, de az 1971. évi 28. sz. tvr. újból bevezette ezt a büntetési változatot, amelyet az 1978-ik évi – jelenleg hatályos – Btk.³⁸, de a 2012. évi új Btk. is átvett.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés a továbbiakban több (al)szempont/ismérv alapján csoportosítható. Ezen ismérvek köréből a leginkább meghatározó az előírt büntetéstartam letöltése utáni feltételes szabadságra bocsátás lehetősége, vagy kizártsága, azaz a tényleges életfogytiglani büntetés.

II/2.1. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről rendelkező európai országok többségének büntetőjoga *lehetőséget* biztosít meghatározott tartamú büntetés-végrehajtás utáni *feltételes szabadulásra* vagy legalábbis *felülvizsgálatra*. Az előírt letöltendő minimumtartam eléggé vegyes képet, nagy ingadozást mutat. Az átlagosnál alacsonyabbnak minősíthető a belga büntetőjogban a 10 évi (visszaesőknél 14 évi), a dánoknál és a finneknél a 12 évi előírás. Átlagosnak általában a 15, 20, 25 év tekinthető: 15 év előírása szerepel az osztrák, a német, a svájci büntetőjogban. A 20 évi meghatározás található a görög, a román, a cseh büntetőjogban. 25 év a lengyel, az orosz, a szlovén büntetőjogban fordul elő. Az olaszoknál speciális szabály érvényesül a 26 év megjelölésével. Felbukkan a 30 évi szabály is az észteknel, az angoloknál, a franciáknál.³⁹ Ismeretesen a jelenleg hatályos magyar Btk.-ban, amennyiben a bíróság az ítéletben rögzíti a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idő-

³⁶ Lévay, M.: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéséről. *Jogesetek Magyarázata (JeMa)*, 2012/3. 76. p.

³⁷ Vö. Vig, D. 2009. i. m. 42–43. (lj. 17.); DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1589. p. (lj. 5.)

³⁸ Vö. NAGY, F. 2005. i. m. 175–176. p. (lj. 3.)

³⁹ DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1583–1588. p. (lj. 5.)

pontját, akkor az elévülő bűncselekmény(ek) esetében „legalább húsz évben”, az el nem évülő bűncselekményi körnél pedig „legalább 30 évben” határozza azt meg (Btk. 47/A §). A 2012. évi új magyar Btk.-ban „legalább 25, legfeljebb 40 év” szerepel (új Btk. 43. §).

II/2.2. A *tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés* (vagyis a szabadulás reményének kizárása) ismert például az angol és walesi⁴⁰, az olasz,⁴¹ a francia⁴² büntetőjogban, továbbá a magyar hatályos és az új Btk.-ban egyaránt.⁴³

Néhány európai ország büntetőjoga az életfogytig tartó szabadságvesztésből csak a kivételes, a kegyelem útján történő szabadlábra helyezést, illetve annak kizárását ismeri. Ebbe a kivételes esetkörbe tartozik *Litvánia*,⁴⁴ továbbá Ciprus, Hollandia és Svédország.

A vizsgált három ország közül *Cipruson* 1992-ig az életfogytig tartó szabadságvesztések – a börtönszabályzataik alapján – legfeljebb 20 éves tényleges elzárást jelentettek, és ezután a jó magaviseletű elítélteket szabadították. 1992-ben azonban a ciprusi Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek minősí-

⁴⁰ Vö. VAN ZYL SMIT, D.: *Taking Life Imprisonment Seriously*. The Hague (et al), 2002. 131-134. p.; NAGY, F. 2005. i. m. 186-187. p. (Ij. 3.); Vig, D. 2009. i. m. 40-42. p. (Ij. 17.); Lévy, M. 2012. i. m. 74-75. p. (Ij. 35.)

⁴¹ Az olasz Btk. 176. cikke általános szabályként lehetővé teszi az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés esetén a 26 év utáni feltételes szabadlábra bocsátást. Azonban speciális szabály vonatkozik a szervezett bűnözés/maffia tevékenységgel összefüggésben, illetve terrorizmus miatt szabadságvesztésre ítéltre, amennyiben nem együttműködőek a hatóságokkal. Az ilyen elítéltek feltételes szabadságra nem helyezhetők, így életük hátra lévő részét börtönben fogják letölteni. Vö. *Italianisches Strafgesetzbuch. Codice penale italiano*. Bozen, 1995. 38-40. p.; JAKAB, A. 2011. i. m. 207. p. (Ij. 26.)

⁴² A francia *Code pénal* külön rendelkezik a büntetésekre kiszabható büntetésekről. A büntettek esetén a szabadságvesztés-büntetés minimuma 10 év, de a Btk. 131-1. cikke szabályozza a 15, a 20, a 30 évig terjedő, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztést. A francia Btk. 131-36-1 cikke értelmében, ha valakivel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést szabnak ki, az esküdtszék dönthet úgy, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját nem határozza meg, azaz időbeli korlát, behatárolás nélkül hagyja. De ilyen esetben is fenntartják a jogot, hogy a büntetés-végrehajtási bíróság 30 év elteltét követően felülvizsgálja ezt a döntést. A francia Btk. 221-3. cikke szerint a biztonsági periódus (la période de sûreté) a hosszú időtartamú szabadságvesztés első időszaka, amely alatt az elítélt nem részesülhet kedvezményekben. Ezeknek a kedvezményeknek a köre a Btk. 132-23. cikkben található. Ha az áldozat/sértett 15 év alatti és a cselekmény előtt vagy azzal egyidejűleg a sérelmére nemi erőszakot, kínzást, kegyetlenséget követ el a büntettes, vagy hivatalos személyként követi mindezt el, az esküdtszéknek lehetősége van arra, hogy speciális határozatot hozzon. Ez a határozat kétféle lehet. Egyrészt azt, hogy a biztonsági periódust maximum 30 évben állapítja meg. Másrészt, mivel életfogytiglan büntetés kiszabásáról van szó, arról dönt az esküdtszék, hogy a 132-23 cikkben biztosított intézkedések bármelyikét kizárhatja. Abban az esetben, ha a büntetés meg/átváltoztatására kerül sor, feltéve, hogy a kegyelmi rendelkezés másként nem határoz, akkor a biztonsági periódus tartama megegyezik azzal a büntetéssel, amely a kegyelmi intézkedésből hátravan. Vö. *Das französische Strafgesetzbuch. Code pénal*. Freiburg im Br. 1999. 27., 44. p.; Le Service Public de la Diffusion du Droit <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20121206> (letöltési ideje: 2012. október 25.) (A francia Btk. idézett szövegének magyar nyelvre fordításáért köszönettel tartozom Gácsi Anett szegedi tanársegéd kolléganőnek.)

⁴³ Hatályos magyar Btk. 47/A § (1) és (3) bekezdés, illetve új Btk. 42. §

⁴⁴ Vö. DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1585 p. (Ij. 5.)

tette az említett börtönszabályzatokat, rámutatva, hogy az „életfogytig tartó szabadságvesztés helyes értelmezés szerint az elítélt élete végéig tart”, s az új, 1996-ban elfogadott végrehajtási rendelkezések ennek megfelelően ki is zárták az elítéltek jó magaviselet miatti korábbi szabadulásának lehetőségét. 1996-tól kezdve tehát az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték csak – a legfőbb ügyéssel egyetértésben gyakorolt – a köztársasági elnöki kegyelem esetén szabadulhattak/szabadulhatnak.⁴⁵

A *hollandoknál* a korábbi jogi helyzet szerint az életfogytiglani büntetés kegyelem útján maximum 30 évi szabadságvesztésre volt átváltoztatható, amelyből a 2/3 rész letöltése után vált lehetővé a szabadulás.⁴⁶ A holland kegyelmi törvény alapján az uralkodó két okból adhat kegyelmet. Az első olyan körülményre vonatkozik, amelyet a bírósági döntésnél nem, vagy nem megfelelően vettek figyelembe, és amelynek következtében ezen körülmény ismerete más büntetés kiszabását tette volna lehetővé, vagy a büntetést egyáltalán nem szabták volna ki. A másik ok szerint, ha hitelt érdemlően bizonyítják, hogy a bíró(ság)i határozat végrehajtása vagy annak folytatása a büntetőjoggal elérni kívánt célok egyikét sem szolgálja. Az életfogytig tartó börtönbüntetésre ítéltekre vonatkozóan azonban a holland igazságügy-miniszter 2004-ben ki nyilvánította, hogy a kegyelem intézménye rájuk nem vonatkozik, esetükben nem létezik, és hogy az életfogytiglani büntetés egyszerűen az élet hátralévő részét jelenti. Ezt követően ez a nézet a holland kormány által is támogatottá vált, amit az a tény is alátámaszt, hogy az a három büntetett, akiket az 1980-as években ítélték életfogytiglanra, még nem szabadultak. A holland bírúk is az életfogytiglani börtönbüntetést végleges/állandó elzárásnak tekintik, és ezáltal kizárják ebben a körben a kegyelem intézményének a létezését. A holland legfelsőbb bírói fórum szintén ezt az álláspontot képviseli: egy 2006. márciusi esetben úgy tekintette, hogy a bíró(ság) az életfogytig tartó börtönbüntetés kiszabásával az elítélt társadalomba való visszatérését kívánja megakadályozni.⁴⁷ A jelenlegi holland „megoldás” – megítélésem szerint – jogállaminak nem nevezhető, pontosabban a jogállamiság eszméjével össze nem egyeztethető sajátossága, hogy a kegyelem lehetősége kizárásának valójában nincs törvényi alapja. Így egy életfogytig elítélt csak a kriminálpolitika jövőbeni lényeges változásában bizakodhat, vajmi csekély reménnyel.

A *svédek*nél a szabadságvesztés-büntetés tartama a Btk. 26. fejezetének 1. §-a szerint 14 naptól – „általános” szabályként – 10 évig terjed. Halmazati büntetesként a szabadságvesztés-büntetés maximuma 14 évre, visszaesés esetében 18 évre emelkedik. A svéd Btk. ugyancsak ismeri az életfogytig tartó szabadságvesztést. Ezzel összefüggésben a minimálisan letöltendő időtartam-

⁴⁵ TÓTH, M. 2012/6. i. m. 268. p. (Ij. 34.)

⁴⁶ DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1585 p. (Ij. 5.)

⁴⁷ NOORDUYN, C.: Life is life in the Netherlands. IBA Legal Practice Division – Criminal Law Committee Newsletter, September 2008. 12–15. p.; Vö. Jakab, A. 2011. i. m. 207. p. (Ij. 26.)

ról azonban nincs törvényi szabályozás, így az határozatlannak tekinthető. Lehetőség van azonban arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést az Örebro Kerületi (District) Bíróság az elítélt kérelmére határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésre változtassa át. Az így átváltoztatott büntetés a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés maximumáig terjedhet.⁴⁸

II/2.3. Az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásával kapcsolatban *további különbség* tehető a szerint, hogy az adott ország büntetőjogi szabályozása alapján *kötelező* vagy *mérlegelésen alapuló* ennek a büntetésnek az *elrendelése*. Példaként a *magyar* büntető törvényi rendelkezések nevezhetők meg a jelenleg hatályos kódexben és az új érvényes Btk.-ban, amelyek egyaránt tartalmazzák mind a két megoldást.⁴⁹

Kötelező az életfogytiglani szabadságvesztés elrendelése a legszigorúbb halmazati szabályokra,⁵⁰ illetve a legszigorúbb bűnisméltési rendelkezésekre figyelemmel.⁵¹ Számos bűncselekmény büntetési tétele vagylagosan rendeli büntetni az életfogytiglani a 10 évtől 20 évig tartó szabadságvesztés mellett, mint például a szándékos emberölés minősített eseteinél.⁵²

Az előbbi esetektől megkülönböztetendő az a Btk.-beli rendelkezés, amely szerint az ismételt életfogytiglani büntetésre ítélet esetén az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra.⁵³

⁴⁸ Vö. CORNILS, K. - JAREBORG, N.: Einführung in das schwedische Kriminalgesetzbuch. Max-Planck Institut házikiadványa. Freiburg im Br. (é. n.) 24–25. p.; DÜNKEL, F. 2010. i. m. 1585–1586. p. (lj. 5.); <http://www.kriminalvarden.se/en/Other-languages/Sanctions/>

⁴⁹ A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés magyarországi alkotmányosságával kapcsolatban terjedőben van az a nézet, hogy az Alaptörvény a IV. cikkének (2) bekezdésében deklarálja ennek a büntetésnek az alkotmányosságát, így alkotmánybírói vizsgálat tárgya nem lehet. Ez a nézet – megítélésem szerint – ebben a formában nem állja meg a helyét. Egyrészt az Alaptörvény III. cikke tiltja a kínzást, az embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az Alaptörvény II. cikke pedig rögzíti az emberi méltóság sérthetlenségét és minden ember emberi méltósághoz való jogát. Vagyis felmerülhet az Alaptörvény említett rendelkezései közötti ellentmondás. Másrészt kollízió keletkezhet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása és gyakorlata, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye és bírósági gyakorlata között (is). A strasbourgi bíróság idevonatkozó értelmezéséből ugyanis az vezethető le, hogy a tényleges életfogytiglani esetén is léteznie kell felülvizsgálatnak, a szabadulás lehetőségét vizsgáló mechanizmusnak de jure és de facto egyaránt. Amennyiben ennek hiánya folytán a magyar szabályozás és gyakorlat egyezményesértőnek bizonyul(na), úgy egyúttal alkotmányellenesnek is tekintendő, és biztosítani kell a nemzetközi jog, illetve a magyar jog összhangját. Vö. Lévy, M. 2012. i. m. 77–78. p. (lj. 35.); Vö. Alaptörvény Q cikk (2) bekezdés: „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.”

⁵⁰ Hatályos magyar Btk. 85. § (4) bekezdés, illetve új Btk. 81. § (4) bekezdés.

⁵¹ Hatályos magyar Btk. 97/A § (1) bekezdés, illetve új Btk. 90. § (2) bekezdés.

⁵² Hatályos magyar Btk. 166. § (2) bekezdés, illetve új Btk. 160. § (2) bekezdés.

⁵³ Hatályos magyar Btk. 47/C § (2) bekezdés, illetve új Btk. 45. § (8) bekezdés.

Adatok és gondolatok az európai börtönnépességről

I. Az európai országok között a fogvatartotti rátákat tekintve – a nemzetközi szakirodalomra⁵⁴ is figyelemmel – a következő csoportosítás adható:

- *Alacsony fogvatartotti rátájúak* esetében ez a – százezer lakosra vetített – börtönnépességi mutató 80-ig terjed. A 2011–2012-es adatok alapján e kategóriába sorolható – az ún. miniállamokon kívül – Szlovénia (64), Svájc (76), a skandináv államok, így Dánia (74), Finnország (59), Norvégia (73), Svédország (70) és a legalacsonyabb rátájú Izland (47).
- Az *átlagos rátájú* országok csoportjában a ráta 81-től 100-ig terjed. Ide sorolható nyugat-európai ország például Írország (98), Németország (83), Belgium (100) és Hollandia (87).
- *Magas*, 101 és 150 közötti volt a ráta Ausztriában (104), Cipruson (112), Franciaországban (102), Olaszországban (109), Görögországban (111), Portugáliában (127), Spanyolországban (150), továbbá néhány kelet-közép-európai országban: Bulgáriában (146), Romániában (149), Horvátországban (115).
- A negyedik csoportba tartozó országok rátája *nagyon magas*, 150-et meghaladó, de nem lépi túl a 200-as fogvatartotti rátát. A rendelkezésre álló adatok alapján ide sorolható Anglia és Wales (154), Szerbia (154), Törökország (168) és Magyarország (173).
- Végül még egy *extrémnek* minősíthető országcsoport nevezhető meg, amely kizárólag kelet-(közép-)európai országokat foglal magában. Ezen országokban a fogvatartotti ráta kétszerese, illetve háromszorosa a nyugat-európai átlagnak. Ide tartozik Csehország (221), Lengyelország (220), a balti államok: Észtország (252), Lettország (304), Litvánia (314), továbbá Ukrajna (336), Fehéroroszország (438) és végül Oroszország az élvonalas (508) fogvatartotti rátával.⁵⁵ (Lásd táblázat.)

⁵⁴ Vö. KENSEY, A. – TOURNIER, P.: Prison population inflation, overcrowding and recidivism: the situation in France. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7/1999. 108. p.

⁵⁵ Christie szerint a két nagyhatalom kölcsönösen bátorítja egymást, aminek súlyos következményei vannak az iparilag fejlett világ más országaiban is. Amikor az Egyesült Államok drasztikusan szakít a korábbi normákkal, amelyek arra vonatkoztak, hogy mit lehet megtenni a lakosság egy részével, és mit nem, Oroszország pedig visszatér az egyszer már meghaladott rossz normákhoz, akkor veszélybe kerül a börtönpopuláció iparilag fejlett országokban még éppen elfogadható méretére vonatkozó követelmény. Új hivatkozási keret teremődik, aminek következtében a nyugat-európai országok többsége egyre nehezebb helyzetbe kerül, ha fenn akarják tartani viszonylag enyhe, vagy legalábbis nem szigorú büntetéspolitikájukat. Kelet-Európa országai pedig felbátorodva követhetik a két legszigorúbb büntetéspolitikát alkalmazó vezető világhatalom példáját. CHRISTIE, N.: Büntetésipar. Budapest, 2004. 80–92., 115. p.

Fogvatartotti ráta az európai országokban (1995–2012)

Ország	1995	1997–1998	1999	2003–2005	2009–2010	2011–2012
Ausztria	85	85	85	106	103	104
Belgium	75	80	80	88	94	100
Bulgária	110	140	145	143	120	146
Ciprus	30	35	40	50	83	112
Csehország	190	215	225	190	208	221
Dánia	65	65	65	70	71	74
Észtország	270	320	310	339	265	252
Fehéroroszország	-	505	575	532	385	438
Finnország	60	55	45	71	60	59
Franciaország	95	90	90	91	96	102
Görögország	55	55	70	82	102	111
Hollandia	65	85	90	123	94	87
Horvátország	55	45	50	68	107	115
Izland	40	40	35	39	55	47
Lengyelország	170	145	145	209	217	220
Lettország	375	410	360	337	319	304
Litvánia	360	355	385	234	239	314
Magyarország	120	135	150	164	153	173
Nagy-Britannia	105	125	125	143	154	154
Németország	85	90	95	96	87	83
Norvégia	55	55	60	65	71	73
Olaszország	85	85	90	98	111	109
Oroszország	690	685	730	550	598	508
Portugália	125	145	130	125	108	127
Románia	200	200	220	180	131	149
Spanyolország	105	110	110	141	165	150
Svájc	80	90	85	81	79	76
Svédország	65	60	60	81	78	70
Szlovákia	150	140	125	165	172	203
Szlovénia	30	40	50	56	67	64
Törökország	80	95	100	95	164	168
Ukrajna	-	415	430	416	330	336

Forrás: <http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/>; Eurostat: *Statistics in focus*, 36/2009.

A táblázatban szereplő adatok alapján megállapítható, hogy az utóbbi több mint 15 év során a fogvatartotti ráta a legtöbb európai államban emelkedett. Fokozatos és folyamatos kisebb, illetve közepes mérvű növekedés figyelhető meg Angliában, Belgiumban, Franciaországban, Görögországban, Lengyelországban, Olaszországban. Ez jellemző a magyar ráta alakulására is, a legutóbbi rendelkezésre álló adat már nem 173-at, hanem 177-et jelez. Különösen erőteljes volt a növekedés a 2000-es évek közepétől Szlovákiában, majd 2008 után Ciprus, Horvátország és Törökország esetében. A fogvatartotti ráta hullámozása, ingadozása a

jellemző Portugáliában, Romániában és Spanyolországban. Hollandiában a 2000-es évek közepétől csökkenő tendencia mutatható ki.⁵⁶ Csökkenés tapasztalható Észtország esetében is, de ez nagyon relatív, mert a 300 fölötti fogvatartotti ráta a legutóbbi időszakban 252-re mérséklődött, vagyis így is az extrém magas rátájú csoportban található ez az ország.

II. A fogvatartotti ráták változásait gyakran a megváltozott bűnözési mutatók közvetlen eredményének tekintik, különösen a politikusok és a gyakorlatban dolgozók. Ez a szemlélet valójában a legjobb esetben is leegyszerűsítő és távolról sem kielégítő magyarázat. Nincs ugyanis konzisztens összefüggés a változó bűnözési ráta és az elítélti, fogvatartotti ráta között. A nemzetközi összehasonlítás alapján nyilvánvaló, hogy a fogvatartotti ráta csupán egy faktoriall hitelesen és meggyőzően nem magyarázható, hanem különböző okok komplex kölcsönhatásának az eredménye. Különbséget lehet tenni a fogvatartotti rátát befolyásoló külső tényezők (lényeges társadalmi, politikai fordulat, változás, a gazdasági keretfeltételek változása) és a belső tényezők (a bűnüldözés rendszere és a kriminálpolitika) között, valamint az olyan faktorok között, amelyek ezen, előbb említett két rendszer között helyezkednek el és befolyásoló hatással rendelkeznek (közvélemény, politikai áramlatok, média).⁵⁷

A nemzetközi összehasonlító elemzésekre hivatkozó nézet szerint a magas fogvatartotti ráta a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenség magas mértékével van kölcsönös összefüggésben. Ide kapcsolódóan fontos kérdés, hogy a lakosság részéről érzékelhető-e a punitív szemlélet, a média oldaláról pedig ennek a túllihegése, illetve a politikai döntéshozók „túlértékelő” magatartása.⁵⁸ Az ehhez kapcsolható skandináv magyarázási kísérlet értelmében azon államokban, ahol a társadalmi rétegek között nincs nagy különbség, alacsony a fogvatartotti ráta, azaz az „azonosak társadalma” kevésbé kész arra, hogy tagjait szigorú szankciókkal büntesse. Abban a társadalomban azonban, amelyben nagy távolság van a részcsoportok között, ott a megbüntetés dominál, és az a „másokat”, illetve az alsó társadalmi rétegeket érinti. Továbbá éppen azokban az országokban magas a börtönnépességi ráta, amelyekben az emberek a legkevésbé bíznak saját országuk jogrendjében.⁵⁹

⁵⁶ Vö. NAGY, F.: Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1990/1., BVOP, Budapest, 1990. 202–236. p.; FARKAS, Á.: Angolszász praktikizmus, kontinentális európai jogrendszer avagy kriminálpolitika holland módra. In: GÖNCZÖL, K. (szerk.): Büntetőpolitika, bűnmegelőzés Hollandiában. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1994. 22–27. p. [Kriminológiai Közlemények 50.]; NAGY, F. 2005. i. m. 349. p. (l. 3.)

⁵⁷ NAGY, F.: A börtönnépesség alakulását befolyásoló tényezők. In: NAGY, F. 2005. i. m. 341–359. p. (l. 3.); NAGY, F.: Az európai uniós országok fogvatartotti rátájának alakulásáról. Börtönügyi Szemle, 2005/3. 77–84. p.; NAGY, F. - JUHÁSZ, Zs.: A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban. Börtönügyi Szemle, 2010/3. 1–12. p., illetve Belügyi Szemle, 2010/12. 5–19. p.

⁵⁸ BAECHTOLD, A. 2009. i. m. 306–307. p. (l. 30.)

⁵⁹ A finn Lappi-Seppälä, T. véleményét lásd DÜNKEL, F.: Gefangenenraten im internationalen und nationalen Vergleich. Neue Kriminalpolitik, 2010/1. 10. p., illetve NAGY, F. - JUHÁSZ, Zs. 2010. i. m. 12. p., illetve 18–19. p. (l. 55.)

Záró gondolati eszmefuttatás

Az elmúlt időszakban és jelenleg is válság, létbizonytalanság jellemzi az élet különböző területeit, így nem csupán a gazdasági, pénzügyi életet; érzékelhetően értékválság, erkölcsi válság is van, de a kriminálpolitika is válságban van. Ezzel is összefüggésben emelkedik a bűnelkövetések száma. Az összes regisztrált bűncselekmény száma Magyarországon 2009-ben megközelítette a 400 ezret (pontosan 394 034 volt). Ez az adat 2011-ben már 451 371.⁶⁰ Ezt a bűnözési helyzetképet a média jelentősen felnagyítja és torzítja. Így például egyes kereskedelmi tévécsatornák híradói nem a hagyományos értelemben vett különböző jellegű hírszolgáltatást végeznek, hanem baleseti, botrány- és bűnügyi krónikát nyújtanak. E jelenségnek alapvetően két irányban van hatása a lakosságra. Egyrészt megnő a bűnözéstől való félelem, másrészt szintén megnő a biztonság (közbiztonság, rend) iránti igény, akár a szabadság/emberi jogok korlátozásával is. Ezt a helyzetet és állapotot használja ki a politika, és ígéri, hirdeti a közbiztonságot, a rendet a szigorítások alkalmazásával a büntetőjogban is, diszfunkcionális hatással.

⁶⁰ Legfőbb Ügyészség: Bűnözés és Igazságszolgáltatás 2003-2011. Budapest, 2012.

Varga Valéria

Önfenntartó börtönök – realitás vagy utópia?

Bevezetés

Az önfenntartó börtönök megvalósíthatóságának kérdése egyidős az állami felügyelet mellett működő büntetés-végrehajtási szervezetek létrejöttével, és örökösen visszatérő témája, megoldandó feladata lesz a mindenkori üzemeltetőknek, illetve az irányítást ellátó szervezeteknek.

Logikus és támogatandó elvárás az, hogy egy adott társadalom és állampolgárai számára kárt okozó egyének a büntetések kiszabása és letöltése esetén a lehető legkevesebb anyagi terhet róják azokra, akiknek a kárt okozták. A büntetés-végrehajtás során a fogvatartottak kezelésének, foglalkoztatásának költségminimalizálása azonban nem okozhat csorbát a tisztességes bánásmód megadásában, ugyanakkor a büntetés-végrehajtás finanszírozása nem jelenthet irreális terhet a nemzetgazdaság költségvetésére, nem okozhat torzulást az adófizetők adóforintjainak társadalmilag szükséges és elfogadható felosztásában.

Demokratikus jogállamban mindig volt és lesz is törekvés arra, hogy az elítéltek fogvatartásának költségeit, ellátásuk, elhelyezésük szükségleteit részben vagy egészben a büntetés-végrehajtási szervezet, pontosabban a bennlévő fogvatartottak maguk termeljék meg, állítsák elő. A „hozzájárulás” megvalósításának számtalan formája létezik, de mind közül a legmagasabb szintű, legkomplexebb rendszert az „önfenntartó börtönök” jelentik.

A kérdés az, hogy az önfenntartó börtönök megvalósíthatósága realitás vagy utópia. Véleményem szerint az önfenntartó börtönök megvalósítása reális célkitűzés, de a feladatot önmagában csak a büntetés-végrehajtás szervezet megoldani nem tudja. Ahhoz, hogy ez ténylegesen megvalósulhasson, a nemzetgazdaság szereplőinek határozott, ha úgy tetszik formális döntést és összehangolt intézkedéseket kell hozniuk. Ez persze nem azt jelenti, hogy a megvalósítás alacsonyabb foka nem érhető el. Mi ezen az úton elindultunk. Megítélésem szerint az elért eredményekre büszkék lehetünk, de sok még a tennivaló. Bízom benne, hogy az előadás, a gondolatmenet végén a választ is megkapjuk, hogy miért.

Első lépésként elengedhetetlen néhány főbb definíció értelmezése, az adottságok, a környezet (a külső és belső pénzügyi szabályozási környezet) bemutatása. Ezek után kísérletet tehetünk a végcél mérföldköveinek kijelöléséhez. (Megjegyzem, hogy ebben az értelmezésben saját definícióinkat kell alkalmaznunk, mivel járatlan az az út, amin elindultunk.)

I. Definíciók

Az alábbiakban az önfenntartás, önellátás és a részbeni önellátás fogalmát, dimenzióit, azok egymáshoz való viszonyulását tisztázzuk, valamint kitérünk az önfenntartó börtönök szereplőire is.

1. Az „önfenntartó büntetés-végrehajtási szervezet” kifejezés értelmezése

Önfenntartó büntetés-végrehajtási szervezet alatt egy olyan önelszámolási jogszolgáltatással rendelkező komplex szervezetrendszer értünk, amely a jogszabályban meghatározott tevékenységének (közfeladat) végrehajtásához szükséges költségvetési támogatás egészét vagy annak részét piaci alapon végzett saját üzleti tevékenységének fedezeti hányadából teljes körűen vagy részben önállóan termeli (téríti) meg. Önfenntartó tevékenységével hozzájárul a saját – azon keresztül a központi költségvetés – kiadásainak csökkentéséhez.

Az önfenntartás lényege, hogy olyan működési felépítményrendszer valósul meg, amelynek célja és feladata (értelemszerűen az alapfeladat ellátásának elsődlegességén túl, illetve annak megvalósítása során) az olyan saját gazdasági tevékenység, amely a működés fenntarthatóságának forrásszükségletét teljesen vagy döntő hányadban finanszírozni képes. Az önfenntartáshoz kapcsolódó fiskális szükségletet nem a költségvetési pozíció (alku) határozza meg, hanem az adott állami feladat fenntartható végrehajtásához szükséges erőforrások nagysága. (Ez termelő tevékenységre lefordítva azt jelenti, hogy 35% elérhető átlagos fedezet mellett, a mintegy 48 milliárdos szükségletre figyelemmel bruttó 140 milliárdos árbevételt kell realizálni.)

Az értelmezésnél nem vizsgáljuk, hogy a forrás honnan „érkezik”, költségvetési körből vagy körön kívüli piaci szereplőktől. Természetesen ez nem mindegy, mint ahogy a későbbiekben kiderül.

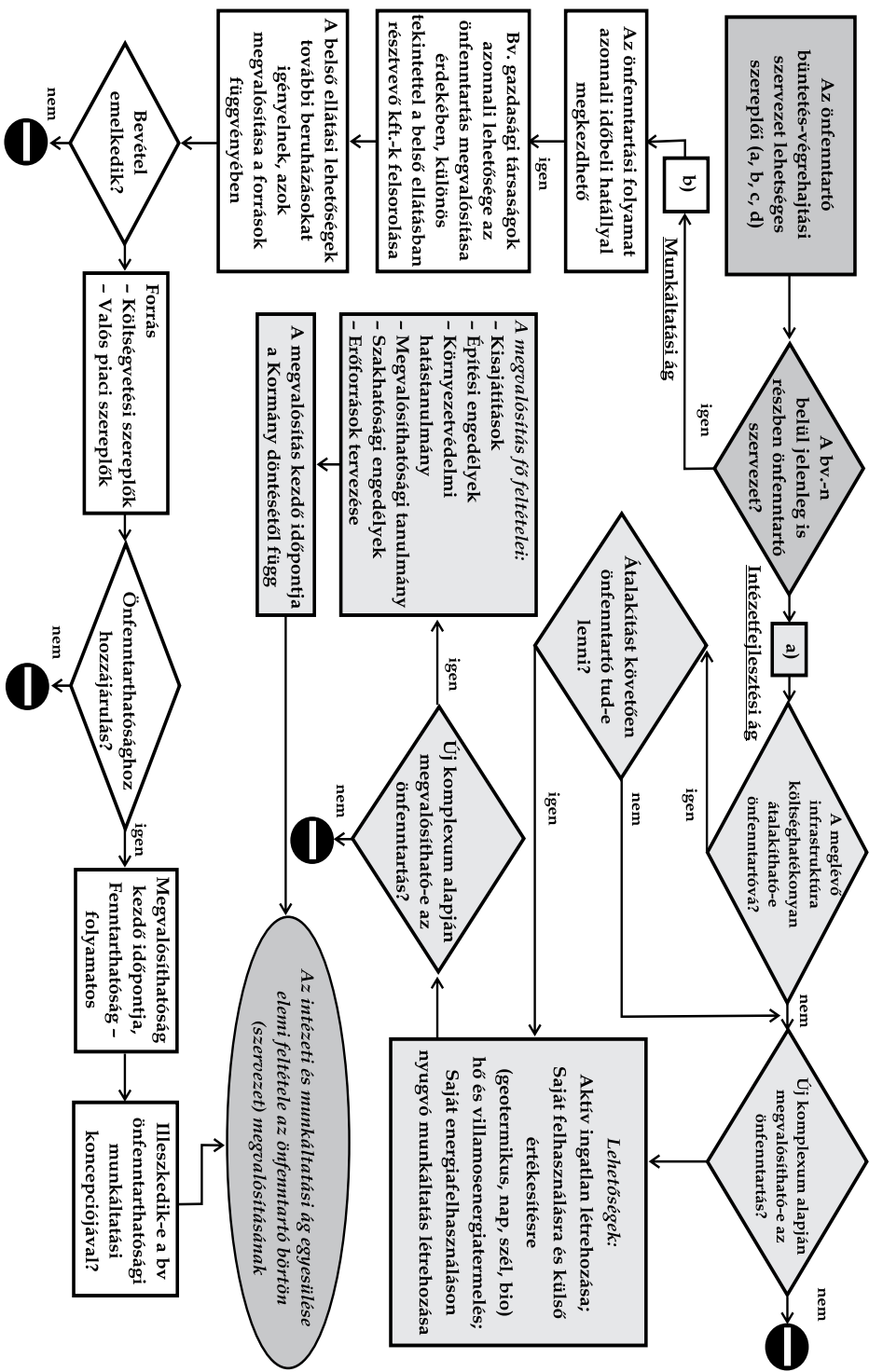
A büntetés-végrehajtási intézeteknél, intézményeknél az önfenntartás nem azonos a jelenlegi gyakorlatban alkalmazott, a költségvetésben kötelezően előírt saját bevételi tervvel. Ez utóbbi a költségvetési hiány ellentételezésére szolgál, nem előírt alapfeladata az intézetnek, intézménynek. Nagyságát a pénzügyi szükséglet, az elemi költségvetés alulfinanszírozottsága határozza meg. Az önfenntartáshoz kapcsolódó fiskális szükségletet nem az elemi költségvetési hiány határozza meg, hanem az adott állami feladat fenntartható végrehajtásához szükséges pénzügyi szükséglet nagysága.

Az önfenntartó büntetés-végrehajtási szervezet szereplői a következők:

- a) megfelelő üzemgazdasági mérettel és műszaki paraméterekkel rendelkező bv. intézetek, intézmények;
- b) stabil büntetés-végrehajtási gazdasági társaságok;
- c) egyéb költségvetési szervek, „állami cégek”;
- d) valós piaci szereplők.

Az a) és d) pontokban meghatározott feltételek napjainkban még nem adóttak, a c) pontban meghatározott kör erősen korlátos, ezért a cél megvalósítását a – folyamat kulcsszerépét is jelentő és döntően saját hatáskörben megvalósítható – gazdasági (üzleti) tevékenység megalapozásával, azaz a gazdasági társaságok stabilizálásával célszerű kezdeni. Meg kell jegyezni azonban, hogy csupán ennek a feltételnek a kialakítása önmagában nem eredményezi a tényleges önfenntartás megvalósulását. Jelentős eredménye lehet viszont a rendszerben lévő költségvetési hiány kompenzálása, optimális esetben a jelenlegi költségvetési támogatás csökkentése. (1. számú ábra)

1. számú ábra

A fent vázoltak szerint látható, hogy a teljes költségvetési támogatás kiváltására a büntetés-végrehajtási szervezet jelen formájában nem alkalmas, azonban egyes, az önfenntartás irányába ható és az azt szolgáló szervezeti intézkedések megkezdhetők, illetve különös tekintettel az önellátásra már meg is kezdődtek.

2. Önellátó, részben önellátó büntetés-végrehajtás

Önellátó, részben önellátó büntetés-végrehajtás alatt olyan szervezetrendszer értünk, amely közfeladatának végrehajtása során a tevékenységéhez szükséges termékeket, illetve szolgáltatásokat – teljes egészében vagy részben – saját maga állítja elő.

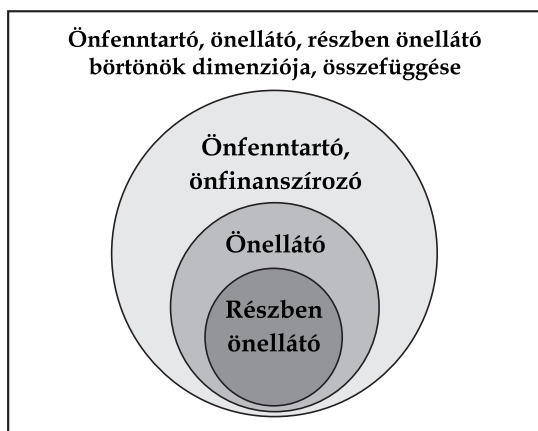
Az önfenntartó, önellátó, részben önellátó börtön definíciója azonos a büntetés-végrehajtás komplex szervezetével, de a résztvevők körét leszűkíti az adott intézet és az azzal közvetlen infrastrukturális kapcsolatban álló más büntetés-végrehajtási szervezetek halmazára.

3. Az önfenntartó börtönök szereplői, a megvalósítás alternatív iránya

Az önfenntartó börtön szereplői azonosak az önfenntartó komplex büntetés-végrehajtási szervezet szereplőivel, a lényegi eltérés az, hogy ebben az esetben a megvalósítást már korlátozzuk a valósan bevonható bv. szervekre. A jelenlegi adottságok mellett azoknál a büntetés-végrehajtási intézeteknél lehetséges megvalósítani az önfenntartó börtön rendszerét, ahol létezik büntetés-végrehajtási gazdasági társaság és az stabil gazdálkodást folytat.

Meg kell jegyezni, hogy az önfenntartó büntetés-végrehajtási szervezet és az önfenntartó börtön fogalma sok esetben szinonim fogalomként jelenik meg, pedig az utóbbi egy szűkebb halmazt takar. A két fogalom közötti egyezőséget és különbözőséget úgy lehet definiálni, hogy önfenntartó bv. szervezet esetében annak valamennyi börtön a része, míg önfenntartó börtönöknél nem automatikusan önfenntartó a bv. szervezet. Másképpen: az önfenntartó börtön szükséges, de nem elégséges feltétele az önfenntartó bv. szervezetnek. (2. számú ábra)

2. számú ábra

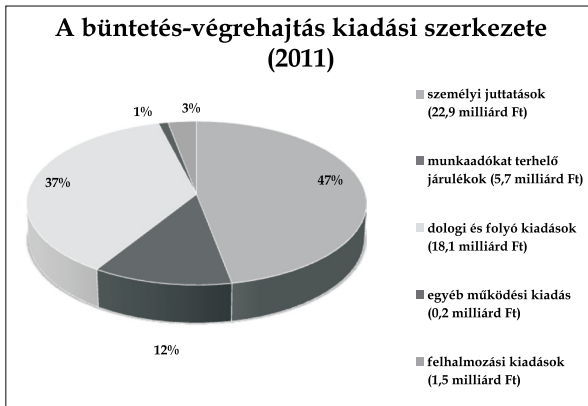

II. Az önfenntartás, önellátás, részbeni önellátás általános és speciális dimenziói: kiadási, költségvetési struktúra, alapvetések

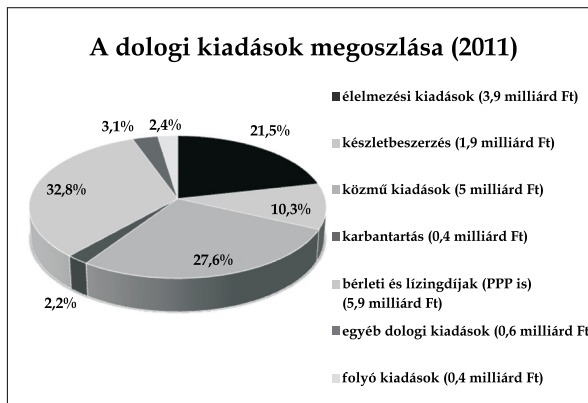
A büntetés-végrehajtási szervezet alapfeladatát kétféle működési formában látja el: a büntetések végrehajtásáért felelős *intézeti/intézményi rendszer* keretein belül, illetve az elítéltek munkáltatására létrehozott *korlátozott felelősségű társaságok* révén. Mindkét típusú rendszer működése jelenleg a költségvetés hozzájárulásával finanszírozható. A gazdasági társaságoknál a költségvetési finanszírozás közvetett a vezényelt hivatásos jogviszonyú állomány személyi kiadásai révén (mintegy 2,4 milliárd Ft), viszont a tényleges működési finanszírozás több mint 80%-a piaci alapon történik.

Fenti megközelítésben az *önellátó büntetés-végrehajtási szervezetnek meg kell oldania* a szervezetben dolgozó mintegy 8 300 fő személyi állományi tag munkavégzése feltételeinek biztosítását, valamint a 17 500 fő körüli fogvatartotti létszám előírászerű elhelyezését és ellátását. Az egy közepes város nagyságának megfelelő létszám naponta olyan ismétlődő, az alapvető emberi szükségletek kielégítésére irányuló feladatokat generál, amelyeket optimalizálni lehet és kell is a rendelkezésre álló források költséghatékonyabb kihasználása érdekében. (1. és 2. számú grafikon)

1. számú grafikon

2. számú grafikon

III. Az önfinanszírozás lehetséges módzatai, az önellátóvá válás folyamatának stádiumai

Költségvetési intézményi reláció

Alapvetően kétféle módozaton keresztül lehet az önfenntartás megvalósításához hozzájárulni:

- egyrészt a *saját árbevétel növelésével*,
- másrészt a meglévő (örökölt), *fajlagosan magas költségfelhasználású területek költséghatékonyságának javításával*.

A saját árbevétel pénzforgalmi szempontból fontos tényező az intézetek gazdálkodásában, de ezen tevékenységek tényleges fedezettermelő képessége nem teszi alkalmassá azokat arra, hogy valós, költségvetési támogatást kiváltó szerepet töltsenek be.

A meglévő intézeti *kiadási oldal költséghatékonyságának javítása* a megtakarítások eredményeként jelentősen hozzá tud járulni az önfinanszírozáshoz. A kiadások csökkenése passzív önfinanszírozást valósít meg, de eredménye tényleges hozzájárulásként jelenik meg a nemzetgazdasági költségvetés szintjén. (A passzív önfinanszírozást elsődlegesen az „energiafaló” rendszerek kiváltásával tudjuk megoldani, különös tekintettel arra a tényre, hogy ezeknél a tevékenységeknél van mód és lehetőség KEOP-pályázatok benyújtására, azok elnyerésére.)

1. *Korszerű energetikai rendszerek alkalmazása* - cél: a napi működési költségek csökkentése

Földgázfelhasználás csökkentése

- meleg vizes, modulrendszerű kondenzációs tüzelőberendezések alkalmazása
- épületek utólagos hőszigetelése
- napkollektoros rásegítés használati meleg víz készítése céljából

Villamosenergia-felhasználás csökkentése

- LED-technológia alkalmazása a világítás területén
- napelemek telepítése közvetlen villamosenergia-termelés céljából

Vízfelhasználás csökkentése

- perlátorok alkalmazása csapok és fürdők esetében
- infravezérlésű rendszer alkalmazása csapok és fürdők esetében

A fenti energetikai rendszerek kiépítésével mintegy 140 millió Ft/év megtakarítást lehet elérni, a rendszerek egyszeri beruházási költsége 2 240,3 millió Ft.

2. További költségcsökkentés érhető el *a kiszervezett konyhák saját üzemeltetésbe vételi folyamatának folytatásával*. Ezen a téren éves szinten hozzávetőlegesen 500 millió Ft megtakarítás valószínűsíthető.

3. További megtakarítást képezhet két szerv közötti elszámolás során *a felszámított ÁFA megtakarításának lehetősége*. A nettó összegre való áttérés éves ÁFA-vonzata a jelenlegi megrendelési struktúrákkal kb. 1 milliárd Ft összeget jelenthetne.

A fent vázolt megtakarítások összesen 1,6 milliárd Ft-ot tesznek ki, ami a bűntetés-végrehajtás éves költségvetésének 3,3%-a.

A gazdasági társaságok relációja

Az önellátóvá válási folyamat – az önfenntartó szervezet irányába ható konvergenciával – szervezése a gazdasági társaságok tevékenységén keresztül célszerű, tekintettel arra, hogy ezen szervezetek rendelkeznek azon képességekkel, melyek közvetlenül átkonvergálhatók az intézményi működés keretei közé. A gazdasági társaságok által előállított termékek alkalmasak, vagy alkalmassá tehetők az alapszintű ellátásba történő bevonásra. Ezzel összefüggésben a fogvatartotti munkáltatás kiszélesítésével – a tartási költségekhez való hozzájárulás címén – költségvetési forrás takarítható meg. Ezen túl a fogvatartotti ellátásra fordított egységnyi előirányzat felhasználása – amennyiben gazdasági társaságaink által történik a beszállítás – optimálisabb finanszírozási konstrukciót, illetve felhasználást jelent, mivel ugyanazon pénzügyi forrás szolgálja a fogvatartotti munkáltatást is.

A folyamat indokoltságát erősíti, hogy a társaságok piaci alapon működnek, mint elkülönült jogi személyek, úgy, hogy tevékenységükkel részt vesznek ugyan a büntetés-végrehajtás közfeladatainak végrehajtásában, de annak önellátásában direkt módon eddig nem kaptak, illetve nem vállaltak szerepet.

A büntetés-végrehajtási gazdasági társaságok alapítási koncepciója is kettős feladatot célt meg, egyrészt a fogvatartotti munkáltatás minél magasabb szinten való megvalósítását, másrészt a működés elősegítése érdekében a tevékenység eredményes (nyereséges) végzését. Ez utóbbi elvárás, mint alapítási cél, valamint a működés jogi kerete determinálja a kft.-k önellátásban betöltött szerepét, vagyis hogy tevékenységüket kell kiszélesíteni mind a belső ellátás, mind a külső piaci körülmények között olyan mértékben, hogy azok fedezettermelő képessége alkalmas legyen a közfeladat költséghatékony végzésére.

Ezen alaptézis mentén kijelölhető a gazdasági társaságok tevékenységének fő iránya az alábbiak szerint:

- a belső ellátásban való részvétel lehetőségének biztosítása, intenzívebbé tétele;
- a fogvatartotti foglalkoztatás növelése;
- a tárca felügyelete alá tartozó kormányprogramokban való részvétel támogatása.

Az önellátóvá válás stádiumai

A büntetés-végrehajtás önellátó képességének részletes vizsgálata már 2010 végén megkezdődött, melynek látványos megállapítása volt, hogy az intézeti beszerzések szállítói körét – kivéve a „közüzemeket” – döntően helyi vállalkozások tették ki. Pl. az élelmezéssel összefüggő beszállítás bv.-s kft. részéről egy intézetnél volt jellemző (Pálhalmi Agrospeciál Kft. → Pálhalmi Országos Bv. Intézet). Ez az élelmezési létszámot tekintve alig 10%-os lefedettséget jelentett. Még azon termékköröknél is, mint pl. ruházat, nyomtatvány, zárkafelszerelés, ahol a gazdasági társaságok jelentős kapacitással rendelkeztek, előfordult külső vállalkozástól történő beszállítás. Ebben az időszakban – kizárólagos ellátási képesség mellett – az önellátás aránya átlagosan 77% volt. Mindemellett a fogvatartotti munkáltatás mélypontra került (a foglalkoztatotti létszám alig érte el a 3 000 főt), a társaságok eredményessége rohamosan csökkent.

A társaságokra jellemző volt, hogy kapacitásaikat többségében a szabadpiacon értékesítették, az állami piaci részesedés az összárbevétel 8,6%-át, a bv. belső ellátás az összárbevétel mindössze 6%-át tette ki.

A kiinduló helyzet tathatatlansága nyilvánvalóan generálta azt az intézkedéssorozatot, amely az ellátási feladatok és szereplők újrastrukturálását eredményezte abból a célból, hogy a belső piaci igények kielégítése a saját előállítású termékek, szolgáltatások maximális felhasználásával történjen. A feladat az volt, hogy valamennyi érintett fél – a gazdasági társaságok, intézetek, intézmények, a BVOP mint középírányító szerv és a tulajdonosi jogok, illetve kötelezettségek gyakorlója – érthető és világos paraméterek mentén, a rendelkezésre álló erőforrásokkal összhangban olyan reális és valós alternatívákat dolgozzon ki, amelyek megvalósítása már rövid távon is költséghatékonyan kapcsolódik a Széll Kálmán-tervhez, a büntetés-végrehajtási szervezet „Felelősen, felkészülten” programjához, valamint a fogvatartotti foglalkoztatás növelését meghatározó kormányzati elváráshoz. Ennek alapján meghatározásra került az önellátás keretében ellátandó termékek és szolgáltatások köre (alapvetően élelmezési kiadások, bizonyos készletbeszerzések, pl. nyomtatvány, szakmai anyag, bútor, munka-, kiképzési, nevelési eszköz, ruházat, textília, tisztítószer, tisztálkodószer és néhány szolgáltatás, pl. takarítás, nyomda, ingatlan-karbantartás, mosatás). Az ezen ellátási feladatokra fordított kiadási előirányzat – 2011. évi adatok szerint – mintegy 6 milliárd Ft, mely összeg a dologi kiadási előirányzat mintegy 30%-a volt. A fennmaradó (12 milliárd Ft) kiadás realizálása természeténél fogva külső szolgáltató igénybevételével történhetett, ilyenek pl. a közműdíjak, a bérleti és lízingdíjak. A készletbeszerzések közül pl. gyógyszer, üzemanyag beszerzése, a karbantartásokból a biztonsági rendszerek, számítógépek, berendezések stb. karbantartása.

Fentiekén túl – párhuzamosan – a gazdasági társaságok relációjában megvizsgáltuk az önfinanszírozásba kijelölhető támogatások körét:

- 1) 89,7 millió Ft a fogvatartotti munkáltatás sajátos többletköltségeinek ellentételezése.
- 2) 2,4 milliárd Ft a büntetés-végrehajtási gazdasági társaságokhoz vezényelt hivatásos állományúak bérének és azok közterheinek fedezete.
- 3) mintegy 5-6 milliárd Ft a büntetés-végrehajtás intézetei, intézményei dologi kiadásainak átvállalásából és a költséghatékonyság növeléséből.

Az önfinanszírozásba vonandó támogatások összege több mint 8 milliárd Ft. Ez a büntetés-végrehajtás éves költségvetésének 16-17%-a. (Az összeg nagyságát jól mutatja, hogy az közel azonos egy 20 000 főt számláló átlagos magyarországi város éves költségvetésével.) A támogatási kör kijelölésénél a maximális lehetőséget vettük figyelembe, valamint azt a tényt, hogy annak realizálása alapvetően aktív önfinanszírozással (újabb definíció: sajátérs, stabil, rentábilis gazdasági tevékenység) valósítható meg. Az aktív önfinanszírozásra a bv.-s társaságok alkalmasak. Az aktív önfinanszírozást egészítheti ki a passzív módozat, amely elsősorban a sikeres pályázatok eredményeként, azok teljesítési, időbeni

függvényében járulnak hozzá a költségvetési megtakarítási célhoz. A felsorolt támogatási körök sajátérs kiváltása egymás mellett, párhuzamosan valósítható meg, annak ellenére, hogy a felsorolás önmagában egy logikai, megvalósíthatósági sorrendet tartalmaz. A sorrendiség lényege, hogy először a bv.-s kft.-k támogatásai kerülnek az önfinanszírozás rendszerébe, majd azt követően (lehetőség szerint azzal párhuzamban) az intézetek meghatározott dologi kiadásai.

Az aktív önfinanszírozás végrehajtása, annak módszertana

Az önfinanszírozás módszertana azonos az önfenntartásnál megfogalmazottakéval, ezért e helyütt is az ott megfogalmazottak szerint definiáljuk azt. Az önfinanszírozás lényege, hogy eleve olyan működési felépítményrendszer kerül kialakításra (megvalósításra), amelynek célja és feladata (értelemszerűen az alapfeladat ellátásának elsődlegességén túl, illetve annak megvalósítása során) az olyan saját üzleti tevékenység, amely a működés fenntarthatóságának forrásszükségletét teljesen vagy döntő hányadban finanszírozza.

Vagyis az önfinanszírozás termelési szintre lebontva azt jelenti, hogy a társaságaink tevékenységét bővíteni kell olyan új és meglévő belső ellátási és piaci lehetőségekkel, amelyek fedezeti hányada lefedi a megcélzott önfinanszírozandó költségvetési támogatást. A valós piac bővítésének lehetősége korlátozott a társaságaink számára, a belső piac további növelése azonban reális lehetőség. (A bevezetett „Állami Partner” rendszer lényege is ugyanez, vagyis állami megrendelések eredménytermelő képességén keresztül olyan tevékenységi kör fejlesztésének megvalósítása, amely alkalmas kell, hogy legyen a szabadpiaci forgalmazásra nagy fedezettermelő képesség mellett úgy, hogy a fejlesztésekbe, piaci munkákba civil cégek K+F elemeit vonja be a partnerség tagjaként. A külső cégekkel történő szoros együttműködés további várható pozitív hozadéka a versenyszférára jellemző munkakultúra meghonosodása a bv.-s kft.-knél. Ez utóbbi megvalósulása esetén társaságaink piaci reagáló képessége várhatóan nagyságrendekkel fog javulni.)

A belső piac bővítésének új módszertani eleme lenne, hogy az abba bevont – elsődlegesen büntetés-végrehajtási – intézeti feladatok egy részének végrehajtását a bv.-s kft.-k kapnák meg mint előírt kötelező feladatot.

Az önfenntartó szerv és a központi költségvetés kiadáscsökkenésének nagysága legtöbb esetben nem esik egybe a megtermelt fedezeti nagyságból származó bevétellel. Az eltérés oka, hogy az olyan üzleti tevékenységeknél, ahol a vevő forrása költségvetésből származik, alapvetően a költségvetési kiadás átcsoportosítása történik meg. A pénzügyi megtakarítás a kontrollált árképzésből, valamint a termelési, szolgáltatási tevékenység végrehajtásában résztvevők alacsonyabb számából adódik. Különösen igaz ez, ha több költségvetési szereplő piaci beszerzéseit teljes körűen a belső költségvetés által finanszírozott szervezettől rendeli meg. Az önfenntartó szerv és a központi költségvetés kiadáscsökkenésének nagysága akkor esik egybe a megtermelt fedezeti összeggel, ha a tevékenység produktumát teljes egészében a költségvetési forrásoktól mentes piaci szereplő fizeti meg. (A gyakorlatban a piaci és a költségvetési vevő szállítói kapcsolat sokváltozós vegyes rendszere működik.)

IV. A megtett intézkedések és az eredmények

A megtett intézkedések és azok eredményei az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- A belső ellátás kiszélesítése, a részbeni önellátás megszervezése előfeltételeként szükség volt a jogszabályi háttér és egyéb feltételek megteremtésére. (Lásd Bv. tvr., Korm. rendelet, BM rendelet.)
- A belső ellátás keretében az egyes élelmezési termékekkel történő önellátás a kitűzött mértékben megvalósult. 2012. január 1-jétől a fogvatartotti populáció 71%-a számára a zöldségfélét, a csirkét és a félsertést a büntetés-végrehajtási társaságok állítják elő. Év végére szinte 100%-os lesz a lefedettség. Ennek érdekében saját forrásból a Pálhalmi Agrospeciál Kft. kialakította a zöldségfeldolgozó üzemét és az Állampusztai Kft. a broilercsirke-nevelő telepét (110 millió Ft beruházási érték), valamint vágóhidját (433 millió Ft beruházási érték). Az Annamajori Kft. szintén saját forrásból (210 millió Ft) egy, 10 000 fogvatartott ellátására alkalmas péküzem beruházását valósította meg.
- Öt intézetben történt meg a konyhaüzemeltetés „visszaszervezése”. Jelenleg még két külső üzemeltetési szerződés van érvényben.
- A belügyi szervek ruházatának egységesítésével összhangban a rendészeti egyenruházat gyártása döntően fogvatartotti munkáltatással valósul meg.
- Az Ipoly Cipőgyár Kft. megvalósította a PU/gumi talpszerkezetű cipők gyártásához szükséges beruházását, amely a HM-piacra nyitás feltétele.
- A Duna Papír Kft. létrehozta a minősített és egyéb irodai papírok megsemmisítésére képes technológiáját és kapacitását, a beruházás értéke kb. 90 millió Ft.
- A bv. gazdasági társaságok megkezdték – az Ipoly Cipőgyár Kft. sikeresen befejezte – a NATO AQAP minősítések megszerzését.
- 2011-ben a büntetés-végrehajtási szervezet gazdasági társaságai kialakították a társaságok egységes piaci megjelenését az „Állami Partner@ 100%-os állami tulajdon” védjegy alatt.
- A gazdasági társaságok tevékenységének bővülése, a büntetés-végrehajtás ellátási kötelezettsége okán, illetve az intézetek fenntartásában részt vevő fogvatartottak számának növekedése együttesen közel 450 fős emelkedést jelentett a munkáltatott fogvatartottak számában.

A 2012-ben megvalósított intézkedések elsődleges célkitűzése a teljes önellátás megvalósítása, azaz a kijelölt termékkörökben az ellátotti kör 100%-os lefedettsége, a saját előállítású termékeknél – különös tekintettel a ruházati termékek gyártására – az alvállalkozói kör minimalizálása. Ezen túl olyan fejlesztések megvalósítása, amelyek az önellátás további szélesítését teszik lehetővé (pl. tojástermelő baromfiágazat létrehozása, száraztésztagyártás), növelve a fogvatartotti munkáltatás arányát.

Az eredmények értékelésénél fentiek szerint nem lényegtelen, hogy fiskális vagy naturális elszámolást alkalmazunk: az önfenntartás megvalósítása során először az. ún. belső ellátás, illetve annak részhalmaza jelenik meg, vagyis első lép-

csőként a bv.-s kft.-k az önellátásban, valamint a részbeni önellátásban tudnak részt venni. Az önellátásban való részvétel elsődlegesen a ruházat, ételmezés, háztartás-higiéniai papíráruk területén jelenik meg. Jellemző a ruházat és az ételmezés esetében is, hogy azok az áruk, amelyeket a fejlesztések ellenére sem tudnak ma még a társaságok előállítani, magasabb árfekvésbe tartoznak. Ezért fontos kérdés az, hogy az önellátásba vont termékcsoportokat fiskálisan vagy naturáliákban mutatjuk be, mert az eddigi tapasztalat azt mutatja, hogy naturáliákban lényegesen magasabb arányt képvisel a bv. beszállítás, mint a pénzügyi kimutatásoknál.

V. Az önfinanszírozás irányába történő elmozdulás lehetséges lépései (saját hatáskör, irányítási jogkör)

1. A költségcsökkentés szükségessége, jelenleg legkézenfekvőbb lehetőségei a gazdasági társaságok relációjában

- a) A meglévő kft.-k irányítási rendszerének megváltoztatása, vagyis az elégtelen árbevétellel, technikai felszereltséggel és állománnyal rendelkező társaságok beolvasztása az eredményesen működő bv.-s kft.-kbe. Az összevonással az adminisztrációs költségek csökkenése mellett piaci és technológiai megújulás is létrejön.
- b) Irányított „tulajdon” átadás esetén (vállalatcsoport/ok létrehozása) az állami és EU-s pályázatok eddig nem elérhető részei is megnyílnak egyes kft.-k előtt, amely akár több százmillió Ft-os vissza nem térítendő pályázati forrást eredményezhet.
- c) Szükséges az irányítási rendszer technikai és módszertani korszerűsítését végrehajtani. Ennek a gondolatnak jegyében vizsgáljuk a SAP komplex vállalatirányítási rendszer bevezetésnek lehetőségét. A SAP bevezetése önmagában is megtakarítást eredményez az adminisztratív személyzet csökkenése folytán.

A komplex vállalatirányítási rendszer korszerűsítésétől függetlenül kiemelten foglalkozunk azzal, hogy a vezetési és szervezeti rendszert a kor elvárásaihoz alakítsuk. Kitértünk az előzőekben arra, hogy ennek keretében tulajdonosi, tevékenységi összevonások indokoltak a hatékonyabb tevékenység végzéséhez a társaságainknál. Kiemelt feladat a vezetési, szervezeti struktúra korszerűsítése, amelynek eredményeként a kft.-k rendszere, munkakultúrája a hatékony piaci vállalkozások szintjére emelkedhet, a kft.-k alkalmassá válhatnak a külső cégek kutatásfejlesztési eredményeinek befogadására, valamint az innovációk adaptálására. Az eddigi tapasztalatok alapján vélelmezhető, hogy a hatékonyság szempontjából társaságaink egy konzorciális rendszerbe tömörítve még eredményesebben tudnának megfelelni az állami elvárásoknak.

A szervezeti-vezetési rendszer korszerűsítése folyamatban van, a megkezdett vizsgálatok és az azokból levonandó következtetések azonban még messze nem véglegesek.

2. Szervezetfejlesztési kérdések

Az aktív önfelfinanszírozás végrehajtásának speciális elemét jelentik a szervezetfejlesztési kérdések, különös tekintettel a büntetés-végrehajtás vezetési-irányítási centralizáltságára és a gazdálkodási decentralizáció önfenntartáshoz történő megfeleltetésére.

Az önfenntartó börtönök hatékony és gyors kialakításához nemcsak a kormányzati szándéknak, jogszabályi rendelkezéseknek és finanszírozási háttereknek *kell rendelkezésre állnia*, hanem magának a *végrehajtó, megvalósító szervezetnek is*. Természetesen ma is megvan, és egyre eredményesebben működik (az ipari társaságok többségénél a központi állami beavatkozásoknak köszönhetően) a 12 büntetés-végrehajtási társaság.

A társaságok felügyeletének ellátására, a központi ellátás koordinálására rendelkezésre állnak a szakmai főosztályok, *de a jelenleg kialakult vezetési, irányítási struktúra komplexitásában nem az önellátó büntetés-végrehajtás igényei szerint lett kialakítva*. Ezért megkerülhetetlen feladat az irányítási alá-fölé rendeltségi viszonyok és döntési jogosultságok átgondolása, szükség szerinti átstrukturálása. Újra kell értelmezni a kft.-k önállóságát, számosságát, valamint az irányítási és felügyeleti rendszer struktúráját. Racionalizálni kell a tevékenységeket, meg kell szüntetni a szükségtelen párhuzamosságokat. Az átalakított, a feladatra hangolt rendszer működtetéséhez releváns, ésszerű humánpolitikai átalakításokat is meg kell belátható időn belül lépni.

3. Szabályozási kérdések

- A feladat kötelezőségét a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvényben és végrehajtási rendeletben kell szabályozni. A tevékenységhez szükséges pénzügyi fedezetet a kft. kapja közvetlenül a költségvetéstől normatív módon – külön soron nyilvántartott – fejezeti kezelésű pénzeszköz átadása módszerével.
- A vonatkozó jogszabályi háttér megteremtéséhez javaslatot tettünk, mely alapján az államigazgatási szerveknél képződő irodai papírhulladék megsemmisítése, feldolgozása a társaságnál történhetne meg.
- Osztalékelvonás
- Az állami piac összehangolt újrafelosztása, a jogszabály be nem tartásának szankcionálása. Ennél a pontnál jelezni kell, hogy a rendeletekkel biztosított piacokat rendszeresen karban kell tartani, nem szabad engedni, hogy a nem jól kialakított termék- és tevékenységi kör az indokoltnál több „nem teljesíthetőségi” nyilatkozatot eredményezzen. A szabályozásnál kényesen kell ügyelni arra, hogy más minisztériumok irányítása alá tartozó állami vállalkozások, költségvetési szervek ne válhassanak egymás konkurenciájává, illetve ne tudják a kormányzati szándékot megkerülni.

4. Termelési profilbővítés

A bevezetőben definiáltak szerint ahhoz, hogy a büntetés-végrehajtás önfinanszírozó szervezetté fejlődjön, szükséges olyan saját üzleti tevékenység, amely a működés fenntarthatósága forrásigényét teljesen vagy döntő hányadban finanszírozni képes. Vagyis – termelési szintre lebontva – a gazdasági társaságok tevékenységét bővíteni kell olyan új és meglévő belső ellátási és piaci lehetőségekkel, amelyek fedezeti hányada lefedi a megcélzott önfinanszírozandó költségvetési támogatást. Ennek realizálása beruházási többletforrások nélkül, a jelenlegi feltételek mentén nem lehetséges.

Lehetséges fedezettermelő tevékenységek

- Meglévő profil bővítése révén
- Új termelési kapacitások kialakításával

Meglévő profil bővítése révén

a) Egy központi mosoda és bértextília szolgáltatás kialakítása

Az állami – kórházi – szolgáltatásigény részbeni kielégítése, az egyes állami megrendelések centralizálása, amely lehetővé teszi a budapesti kórházak ellátására szakosodott mosoda létrehozását bértextília szolgáltatással együtt. A korszerű környezetvédelmi igényeknek is megfelelő mosoda kialakítása mintegy 1,1 milliárd Ft-ba kerül, a várható árbevétel mintegy 1 milliárd Ft/év.

b) Biogáz erőmű hatékonyság javítása

A Pálhalmi Agrospeciál Kft. biogáz üzemének az állati hullák ártalmatlanításra való alkalmassá tétele és az üzem hatékonyságának növelése. A képződő többlet biogáz lehetőséget nyújt az energiatermelésből származó árbevétel növelésére, cseppfolyósító üzem építésével.

Új termelési kapacitások kialakításával

c) A rendszámáblagyártás

A tevékenységből származó becsült árbevétel éves szinten 0,8-1 milliárd Ft, a tevékenység eredménye 160-200 millió Ft. A szükséges beruházási összeg mintegy 300 millió Ft.

d) Hulladékfeldolgozás (papír, e-hulladék, PET-palack)

A magyar hulladékhasznosítási európai uniós vállalás teljesítése fogvatartottak foglalkoztatása révén. A rendvédelmi szervek, a honvédség és a közigazgatás által kibocsátott elektromos és elektronikai hulladékok, valamint papírhulladék biztonságos, centralizált, nyomon követhető és folyamatosan kontrollált megsemmisítése és újrahasznosítása.

A potenciálisan számba vehető feldolgozó üzemeknél (6 helyszínen) megvalósítandó hulladékbontás mintegy 1 000 fő elítéltnak tudna stabil munkát adni. A hulladékfeldolgozás lehetséges megvalósítása, beruházási igénye kidolgozás alatt van.

e) Napelemgyártás

Olyan magyarországi gyártású termék előállítására, amelynek importkiváltó hatása is jelentős. Ehhez szükséges olyan előírás megalkotása, amely más európai példákhoz hasonlóan kötelezővé teszi egyes területeken a napenergia hasznosítását. A megvalósításához elengedhetetlenül szükséges kormányzati, rendeleti szabályozás: „naperóművet minden tetőre”.

Szükséges egy, az akadálymentesítésről szóló 1998. évi XXVI. törvény mintájára készülő jogi szabályozás, amely kötelezi a jelentős nyereséggel rendelkező vállalatokat, hogy önerőből, illetve az önkormányzatokat, közintézményeket (Nemzeti Fejlesztési Banki forrással) a napkollektorok vagy fotovoltaikus napelemek használatára.

A termék előállítására vagy kooperációs formában vagy saját beruházásban kerülhet sor. A magyar villamos energia előállítására 1,8 kgCO₂eq/KWh emisszió kibocsátással számol, így az 1 100 GWh termelés évente közel 2 millió tonna széndioxid-kibocsátás csökkenést generál (ennek piaci értéke 6,5 milliárd Ft). Az előállított villamos energia értéke 28,5 Ft/kWh zöldenergia árral számolva 31 milliárd Ft.

A várható beruházási érték saját kivitelezésben 10 milliárd Ft. A várható eredmény a villamosenergia-előállítást is figyelembe véve 3-5 milliárd Ft évente.

f) Egy önfenntarthatósági céllal létrehozott aktív ingatlan

Egy önfenntarthatósági céllal létrehozott aktív ingatlan vagy működő társaság, mely a kívánatos árbevétellel rendelkezik. Mind az ingatlan, mind a társaság vonatkozásában e célnak megfelelő tevékenységet az energiaipar területén találhatunk. Ezért az önfenntartás feltétele a saját felhasználásra és külső értékesítésre termelt (geotermikus, nap, szél, bio stb.) hő- és villamos energia. Egy 1000 MW teljesítményű erőmű árbevétele mintegy 100 milliárd Ft, az eredménye 12-15 milliárd Ft.

Összegzés

A teljes körű önellátásra a büntetés-végrehajtási szervezet jelen formájában nem alkalmas, de rövid távon az aktuális szervezeti keretek között – a rendelkezésre álló erőforrások optimálisabb felhasználása és a meglévő infrastruktúra kisebb-nagyobb mértékű átalakítása révén – megvalósítható.

Az önfenntartó börtönök megvalósításának fundamentuma az, hogy ki kell jelenteni és minden releváns szabályzatban rögzíteni kell, hogy annak megvalósítási szándéka a büntetés-végrehajtás stratégiájának kell, hogy része legyen, a megvalósítást elősegítő önellátás, illetve részbeni önellátás annak elkülöníthetetlen egysége. Az önfenntartó börtönök gondolata nem a gazdasági válság, recesszió által kikényszerített taktikai lépés.

A büntetés-végrehajtási szervezet részbeni önellátóvá válása túl azon, hogy központi kormányzati elvárásként jelentkezik, alapvető érdek is a szervezet működőképességének fenntarthatósága céljából. A nemzetgazdaság teherviselő képessége nem biztosíthat korlátlan forrásokat a működéshez, ezért a rendelkezésre álló előirányzat még optimálisabb felhasználása elengedhetetlen.

Az önfenntartó szervezet megvalósításához azonban *tovább kell lépniünk a kft.-k árbevétel (nyereség) termelő tevékenységének kiszélesítése terén a saját külső és belső piacok kiaknázásával. A külső és belső piacok lehetőségeinek maximális kiaknázásához a szükséges mértékben be kell vonni egyéb költségvetési szerveket, „állami vállalatokat” és valós piaci szereplőket. A tevékenységeknek olyan körét kell megvalósítani, amelyek fedezettermelő képessége lehetővé teszi a folyó kiadások önerőből történő finanszírozását, és a büntetés-végrehajtási tevékenység finanszírozása mellett a belső és külső „valós” piaci keresletet tudja kielégíteni.*

Az önfenntartó büntetés-végrehajtási szervezet működése definiálható úgy is, hogy az állami szerepvállalás fedezetét a bv. az állami (belső) és a valós piaci keresletek teljesítéséből befolyt pénzeszközökből fedezi. Látható, hogy általánosságban ennek fedezetét részben állami, részben versenypiaci körülmények között kell megtermelni.

Elmondhatjuk, hogy ma adott az állami szereplők igénye egy magasabb színvonalú tevékenység végzésének megteremtésére, illetve adott a valós lehetőségekhez és a megfelelő működéshez igazított szükséglet. A bv. társaságai felé megnyilvánuló kereslet ugyanakkor nem minden esetben jelenik meg:

- egyrészt mert hiányzik a szükséglet kielégítéséhez a pénzügyi fedezet (kereslet = szükséglet + pénz = fizetőképes vásárlási szándék → ezt szokták tévesen fizetőképes keresletnek mondani) és
- hiányzik (részben hiányzott) maga a piac.

A belső állami megrendelésen alapuló piac megteremtésében az *állam szerepvállalása nélkülözhetetlen* több szempontból is:

- *egyrészt biztosítani kell egy, a belső ellátáshoz köthető piacot* (vagyis az elmúlt egy évtized outsourcing gazdasági felfogásával ellentétben insourcing piacpolitikát kell folytatni). Ennek a szándéknak megfelelően alkotta meg a kormány és a büntetés-végrehajtás irányítását ellátó Belügyminisztérium a központi államigazgatási szervek és a rendvédelmi szervek irányában fennálló egyes ellátási kötelezettségekről, a termékek és szolgáltatások átadás-átvételének és azok ellentételezésének rendjéről szóló rendeletét. A megalkotott két rendelet összességében is eredményessé tette a 12 bv.-s kft.-t és indukálta azok piaci növekedését elsődlegesen a belső piacon, de ennek eredőjeként megteremtődtek, megteremtődhetnek a külső piaci lehetőségek is.
- *másrészt biztosítani kell a belső piacnál a szükségletet keresletté indukáló pénzügyi fedezetet.* A pénzügyi fedezet biztosítása állami cégeknél, költségvetési szerveknél egy paradox helyzetet eredményez, miszerint a büntetés-végrehajtás esetében a költségvetési pénzek kiváltása a cél, mégis a versenypiaci megrendelésekből származó fedezetet leszámítva vélelmezhetően nagyrészt mégis a költségvetésből, adóforintokból tud megvalósulni az önfenntartó büntetés-végrehajtási rendszer. A szignifikáns különbség a direkt költségvetési finanszírozással ellentétben, hogy ennél a formánál igen jelentős hozzáadott érték képződik, és a működés költségei teljes egészében a végzett termelő és kereskedelmi tevékenység fedezetéből, illetve árréséből kerülnek finanszírozásra.

Az önfenntartó börtönök kialakításához az állam által biztosított belső piac direkt, a büntetés-végrehajtásnál történő finanszírozása nagyon jelentősen hozzájárulhat más kiemelt kormányzándékhöz, jelesül az állami szervezetek körbetartozásainak csökkentéséhez. Ez a körbetartozást direkt módon azért csökkenti, mert a szükséglet pénzügyi fedezetét direktben a termelő szintén állami bv. társaságokhoz telepíti, ezért ezek a pénzek nem tudnak más feladatok, áruk finanszírozására átkonvertálódni. Indirekt módon az állam azáltal járul hozzá a körbetartozások csökkentéséhez, hogy kiiktatja a közvetítő szervezeteket, és ezek árrése, működtetésük költsége nem, vagy csak részben jelenik meg a végső felhasználónál, mint költség, így a fennmaradó támogatásából többet tud fordítani egyéb kiadásai fedezetére. A másik indirekt húzóerő pedig abból származik, hogy mivel a kedvezményezett (ahol a szükséglet jelentkezik) kvázi ingyen kapja az árut, szolgáltatást (mert nem direktben ő fizeti), ezért a szükségletei egyre nagyobb részét konvergálja az állami szerepválók felé – büntetés-végrehajtási társaságok –, egyre nagyobb piaci szegmens kerül állami társaságokhoz, az állam kontroll szerepe jelentősen erősödni fog.

A meghatározott feladatoknak eleget téve előkészítettük a büntetés-végrehajtás önállótóvá válásának és a teljes körű foglalkoztatás közép-, illetve hosszú távú kialakításának feltételeit. A kitűzött célok következetes megvalósítása révén egységesebb szervezet jön létre, javuló gazdálkodási mutatók és magasabb arányú fogvatartotti munkáltatás mellett, mely folyamat sikeres véghezvitele a közeljövőben a szervezet erősségévé válhat.

Fliegauf Gergely

Mi történt Goffman után? Pönológiai szemelvények a hetvenes évek amerikai kutatási eredményeiből

Bevezetés

Börtönügyi vagy kriminológiai konferenciákon nagyon gyakran elhangzik Erving Goffman és még pár korai börtönkutató neve, akik igyekeztek leírni a börtön belső hatalmi viszonyait, a külső társadalom által sugalmazott szabályrendszerek intézményen belüli érvényesülését, a börtöntársadalom összetételét, a börtönadaptációs folyamatokat, illetve ez utóbbi függvényében a fogvatartotti kategóriákat. Bűnügyi és jogi szempontból is fontos a kategorizáció, azonban a börtön valósága szempontjából a belső fogvatartotti magatartás-sajátosságok feltérképezése stratégiai fontosságú, például a bejósolhatóság szempontjából. Ezek a kategóriák, ha helyesek, akár egyfajta gazdasági terv alapját is képezhetik, hogy hogyan és mi mentén lehet a fogvatartottakat a leghatékonyabban foglalkoztatni, és hogyan lehet a fogvatartotti ellenállást, manipulációt és vandalizmust költséghatékonyan kezelni. Rendszereszmélet nélkül képtelenség irányelveket alkotni, és nagy hibákat lehet elkövetni. Ilyen szempontból Goffman tanítása kimeríthetetlen forrás. Az *Asylums* című könyvét 1961-ben, több mint ötven éve publikálta¹, számos más, klasszikusnak mondható amerikai pönológiai mű még ennél is idősebb. Az itt következő cikkben igyekszünk feltárni néhány olyan körülményt, amelyet Goffman a művében már nem vehetett számításba. A tiltott tárgyak, a gengék, a kábítószer-probléma és a börtönlázadás szemszögéből arra a következtetésre jutunk, hogy az etnikai konfliktusok és a média merőben átformálták azt a totalitásintézmény-képet, amelyet Goffman konstruált.

1. Goffman pönológiája: a totalításra való törekvés

Martin Innes (2003) szerint azért jelentős Goffman munkássága, mert megmutatja, hogy a börtön egyik princípiuma a totális társas vagy társadalmi kontroll, ami nemcsak azt jelenti, hogy az intézmény képes a fogvatartott magatartását szabályozni, hanem arra is, hogy belső értékeit, gondolatait, vélekedéseit, azaz a szelfjét, átformálja. Joycelyn M. Pollock (2006) inkább azt emeli ki, hogy Goffman sok hasonló munkásságú szerzőhöz (Gresham M. Sykes 1958, Donald Clemmer 1940, Rose Giallombardo 1966, Clarence Clyde Schrag 1944) hasonlóan tipizálta a fogvatartottak börtönakklimatizációját, azaz a prizonizációt. A prizonizáció fogalma a szocializációval rokon, azt jelenti, hogy a fogvatartott életében immár a börtön lesz a normális való világ, nem a kinti lét. Láthatjuk, hogy az eredeti prizonizáció-fogalomnak semmi köze nincs ahhoz a jellemzően naiv vélekedés-

¹ Az eredeti, első kiadás 1961. október 18-án jelent meg, négy esszét tartalmazott, amelyek „mentális” értelemben foglalkoznak a totális intézményekkel. A hasonló intézményeket ma pszichiátriai kórházaknak hívjuk.

hez, hogy a prizonizáció börtöniskolát jelent, azaz azt, hogy a fogvatartott a börtönben új bűncselekménytípusokat sajátít el.

Goffman munkásságával kapcsolatban Stephen Stanko és munkatársai (2004) a bürokráciából eredő távolságtartást emelik ki, amely leküzdhetetlen a totális intézményekben a bentlakók és a felügyelők között. A társadalmat képviselő személyzet nemcsak fizikailag, hanem társas értelemben is el van különülve a fogvatartottól; ilyen szempontból is érdekes a „reszocializáció” *dichotóm* kérdése: hogyan lehet a rabokat visszavezetni a társadalomba, ha az adminisztráció ürügyén is el vannak zárva a szabad világtól? Lényeges ellentmondás ez, hiszen számos nevelési elvből (pl. normalizáció) éppen az következne, hogy a személyzet és a fogvatartottak között közvetlen kapcsolat áll fent. Feltehető, hogy a börtönrendszer annál diszfunkcionálisabb, minél erőteljesebb az adminisztráció szerepe.

Blomberg és Lucken (2010) Goffman munkásságából a kényszerű önmegtagadás (azaz a *mortifikáció*) leírását emeli ki. Ez a folyamat szimbolikus, azaz nem kézzelfogható módon történik meg, hanem jelképesen; a jelkép azonban a legfontosabb én-alkotó tényező, azaz az ember a börtönben fogvatartottá válik jogi értelemben, mind ezen túl a társadalom egy ceremónia keretében önmaga megtagadását kényszeríti rá. G. Larry Mays és L. Thomas Winfree (2006) szerint Goffman egyik leghatásosabb kijelentése, hogy a börtönben a bent lévő személyek jóléte csak másodlagos; míg az elsődleges érték, amit a szervezet követni kíván, a társadalom védelme. Ezen elv szerint a börtön úgy működhet hatékonyan, ha a fogvatartottak is elfogadják és belátják, hogy létük és biztonságuk csupán másodlagos; az igazi hatékonysághoz még az is kell, hogy az örök ügy vélekedjenek, hogy nem emberi lényeket őriznek.

A fentiekben kifejtett nézetek mind Goffman tanainak értelmezései. Erving Goffman munkássága a pönológiával foglalkozó tudományos értekezésekben egyértelműen nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen. Kiemelkedően fontos, hogy Goffman a szociálpszichológiában is hasonlóan jelentős szerepet tölt be (Rosenberg – Turner 2004), ez pedig az én-bemutató (szelf-prezentáció) fogalmának megalkotása. Az én-bemutató az a folyamat, ahogy az egyén megvédi magát, amikor interakcióba kerül. Minél hivatalosabb a helyzet, annál markánsabb a szelf-prezentáció, így természetesen a börtönben a legerősebb.

Goffman totalitás-fogalma Keith Farrington szerint négy ismérvvvel rendelkezik. Egyrészt a börtön személyzete arra *törekszik*, hogy a fogvatartottak életét a legteljesebb módon ellenőrizze. Másrészt ugyanez figyelhető meg a fogvatartottak mindennapi életének megszervezése terén is. Harmadrészt a börtöngépezet szinte mindenre képes annak érdekében, hogy a fogvatartott bekerülés előtti személyisége leépüljön, és egy újabb, a börtöngépezetbe fogaskerékként illő személyiség jöjjön létre. Végül pedig: a börtön teljes mértékben el van különülve a társadalomtól. A négy tételnek Farrington nevet is adott:

- totális kontroll,
- totális struktúra,
- totális szubmergencia,
- totális izoláció.

Mint azt egy korábbi cikkemben (Fliegeauf 2008) megírtam, Goffman követői leginkább az izolációs tételt cáfolták meg.

A fentiekből érdemes kiemelni, hogy „törekvés” azt jelenti, hogy a börtöngépezet nem képes a totalításra már Goffman szerint sem, hanem csupán – vagy éppen minimálisan – hathatós lépéseket tesz, hogy a totalitás megvalósuljon. Számos aspektusból kijelenthetjük, hogy ez nemcsak a börtön személyzetének köszönhető, hanem maguknak a fogvatartottaknak is. A börtön egy olyan önműködő társadalmi intézmény, amelynek minimálisan négy komponense van: a személyzet, a fogvatartottak, az épület és a rezsim. Mind a négy elem az adott társadalomban helyezkedik el, és az adott társadalom jogszabályi és/vagy implicit szándékát és értékrendjét tükrözi vissza.

2. Anthony L. Guenther kompenzáció tézise: a tiltott tárgyak

Hogyan lehet egy börtön totális intézmény, ha a fogvatartottak mindenféle dolgot ki tudnak találni, és véghez is tudják vinni, abból a célból, hogy valamelyest lazítsanak az ellenőrzésen? A válasz az lehet, hogy a börtön nem minden szempontból totális intézmény. Guenther (1975) egy csodálatos cikkében szintén erre a kérdésre keresi a választ, a tiltott tárgyakat véve górcső alá. Az Atlantai Állami Börtönben végezte a kutatását 1974-ben, éppen ott, ahol 1987-ben fellázadtak a kubai fogvatartottak, száz tüst ejtettek, és azt követelték, hogy ne utasítsák ki őket az Egyesült Államokból².

Három olyan magatartásformát sorol fel Guenther, amelyekkel ki lehet kerülni az adminisztrációt, és tiltott tárgyakat lehet birtokolni a börtönben: *lopás, készítés, csempészés*. A lopás a totális kontroll ellen hat, hiszen nem valósul meg a teljes ellenőrzés, ha a fogvatartottak lopni tudnak. A készítés a totális struktúrának mond ellent, mert nincs jól megszervezve a fogvatartottak tevékenysége, ha képesek tiltott tárgyakat előállítani; azaz ha a cselekményre van idejük, energiájuk és terük, nem valósul meg a benthami Panopticon-elv (Hume 1972): az őrszemélyzet nem lát mindent, nem tud mindent, és ebből következően nem is birtokolja a hatalmat a börtönben. A csempészés a totális izoláció tézisének cáfolja meg, hiszen a csempészet egyfajta csatornát nyit a külvilág és a börtön között.

A börtönlakók minden eszközzel arra *törekednek*, hogy az elérhető forrásokhoz való hozzáférést manipulálják. Ebből egy felettébb érdekes rendszer bontakozik ki. Goffman és később Guenther is ezt a sajátosságot másodlagos ügyintézésnek (secondary adjustment) nevezte. Guenther öt példát említ:

- a fogvatartottak *szövetkeznek* az őrök és egymás ellen. A szövetség az egyén túlélését is szolgálja, és több mint az egyének laza közössége. Nem kell túlságosan belemennünk a csoportdinamika által feltárt szociálpszichológiai ismeretekbe ahhoz, hogy belássuk: az emberek csoportja egy idő után saját szabályokat alkot, célt talál önmagának, majd érvényt szerez tetteinek. Ezt nem tudja megakadályozni a börtön túlszervezettsége és bármilyen szigorú rendszabálya sem. Itt példaként meg lehet említeni napjaink éhségstrájk-mozgalmát a török büntetés-végrehajtási rendszer-

² Bővebben lásd a Mariel Boatlift eset krónikáját!

ben³ vagy Kalifornia legszigorúbb börtönében, a *Pelican Bayben* 2011-ben lezajlott csoportos étkezésmegtagadást⁴.

- néhány fogvatartott képes *a célját mindenképpen elérni*. Ezzel kapcsolatban egy saját példát említenék 1996-ból. N. György rendkívül nehéz munkát végzett három műszakban, egy külmunkahelyen. A munkáltatójáról később kiderült, hogy éjszaka a fogvatartottakkal kártyázik, és rendkívül sokat veszít, ezért cserébe a raboknak jutalmazási javaslatokat ír. Ennek volt köszönhető, hogy György rövid idő után fegyházasból börtönössé *minősítettte* magát, pedig a bűncselekménye többszörös visszaesőként emberölés és erőszakos közöszlenség volt. A „minősítés” érdekes fogvatartotti kifejezés, azt jelenti, hogy a fogvatartott mégiscsak elérte, hogy a bv. bíró megváltoztassa a szabadságvesztés-büntetésének fokozatát (Bv. tvr. 7. §). Nem sokkal később György már EVSZ-es volt, majd egy napon részegen tért vissza az intézetbe egyórás késéssel, ezért rövid időre megint fegyházas lett, majd pár héttel ezután szabadult. Néhány hónappal később, a körleten odajött hozzám a testvére, N. László azzal, hogy „Nevelő úr! Képzeld, hogy a Gyuri megint bent van!”.
- akad olyan fogvatartott is, aki folyton csak *a megfelelő alkalomra vár*. Erre szintén saját példát tudok hozni. Az első nevelői szemlém során, 1995-ben, egy zárkában egy fényképet találtam, amit a fogvatartottak a börtönben készítettek. Az esetnek fegyelmi eljárás lett az eredménye, és két rabot meg is fenyítették.
- a fogvatartottak *a társaikat lehúzzák* (ripping off). Erre maga Guenther is a kártyatartozásba való behajszolást említi, amit én magam is meglehetősen sokszor láttam a börtönben a cikk megjelenése után húsz évvel, egy másik kontinensen.
- a fogvatartottak igyekeznek egymást és a személyzet tagjait *az erdőbe vinni* (conning). Ez azt jelenti, hogy a rabok nagyon jól tudják, mit szabad megtenni a börtönben, és mit nem; azt is tudják, hogy ezzel szemben mit engednek meg a jogszabályok, sőt képesek felmérni, hogy a személyzet tagja mennyire képes az adott helyzetet átlátni. Ennek megfelelően minden őrrrel más és más kommunikációs stratégiát alkalmaznak.

Guenther éppen olyan *kvalitatív* módszert alkalmazott a kutatása során, mint Goffman: dokumentumok és feljegyzések tanulmányozását, a résztvevő megfigyelést, valamint a nem hivatalos interjúkészítést – kár, hogy ez ma már nem annyira elfogadott pönológiai kutatási módszer.

Nagyon fontos Guenther bátor megállapítása a személyzettel kapcsolatban: az őrk inkább elnézi a kisebb fegyelemsértést, csak azért, hogy a tekintélye megmaradjon, és a munkáját el tudja végezni, mindemellett folyamatosan próbálja elkerülni a zsarolást. Erre is egy hazai példát említek, ezúttal a közelmúltból. Egy fél éve

³ Forrás: Ivan Watson, Gul Tuysuz, CNN (2012): Mass hunger strike in Turkish prisons enters 52nd day. November 2, 2012. <http://edition.cnn.com/2012/11/02/world/europe/turkey-prisons-hunger-strike/index.html> [letöltve: 2012. 12. 17.]

⁴ Forrás: CNN Wire Staff (2011): Hunger strikers down to hundreds in California prisons. October 10, 2011. <http://edition.cnn.com/2011/10/06/us/california-prisons/index.html> [letöltve: 2012. 12. 17.]

a testületnél lévő fiatal tiszthelyettes mesélte nekem, hogy az ételosztás során azt mondja a raboknak, hogy „Húzza be, és húzza le!” Nem értettem meg azonnal, hogy ez mit jelent. A rövid magyarázat a következő: a fogvatartottak sok esetben nem szeretik a börtönkosztot, és nem fogyasztják el, az ételt azonban ki kell osztani. Egyes rabok annyira megvetik a börtönt, hogy nem akarják a saját testük részévé tenni a börtönkosztot, ezért azt mondják az őrnök, hogy nem veszik be a *tátikán* az ételt. Ha így tesznek, azt az őrnök adminisztrálnia kell, ami sok időt és fáradságot vesz igénybe. Ezért inkább azt mondják: „Húzza be!”. Az őrnök ekkor megnyugodhat, hogy az ételadag nem marad nála, de még nem teljes a megoldás, hiszen a zárkán belül is érintetlen lehet az étel, amit szintén regisztrálni kell, erre utal a „Húzza le!” felszólítás, ami azt jelenti, hogy a börtönkoszt végül a vécébe kerül.

Guenther a cikk végén csoportosítja a tiltott tárgyakat: zavaró tiltott tárgyak (pl. pornográfia, szerencsejáték), támadásra szolgáló tárgyak (pl. kiélesített kanálnyel), szökésre szolgáló tárgyak, valamint bódítószerek. Külön érdekesség, hogy a bódítószerek között két barbiturát- és két amfetaminszármazék tartalmú *gyógyszer* is szerepel. A leírt jelenség nagyon hasonlít a jelenlegi hazai clonazepam-problémára.

3. Hogyan alakul ki a börtöngeng? – George Jackson és a Black Guerilla Family példája

Az Egyesült Államokban Goffman munkásságának idején vagy közvetlen azután már legalább három nagyon erős, *etnikai színezetű* börtöngeng létezett: az Aryan Brotherhood, a Mexican Maffia és a Black Guerilla Family. Az Árja Testvériség genget 1964-ben alapították a San Fransico-i San Quentin börtönben. A fehér felsőbbrendűséget hirdető geng kelta, náci és rúna szimbólumokat használ a tetoválásaiban, valamint börtönön belüli kábítószer-kereskedelem és bérnyilkosságok róhatók a számlájukra. A Mexican Maffia geng Kaliforniában alapult 1957-ben, a Deuel javítóintézetben, majd szintén a San Quentinben erősödött meg. A Mexican Maffia stratégiai szövetségese a hírhedt Mara Salvatrucha geng, ahol a 13-as számot előszeretettel használják, mert az M betű a latin ábécé 13-ik betűje. Ez a geng is kábítószer-kereskedelemmel foglalkozik. Ők a déliek, azaz Sureño-k, míg a legnagyobb, szintén mexikói eredetű riválisuk a Nuestra Familia nevű börtöngeng, a Norteño-k, akik 1968-ban alakultak a Soledad és a Folsom börtönökben szintén Kaliforniában. A harmadik börtöngeng a Black Guerilla Family, amit George Jackson alapított 1966-ban a San Quentinben.

Az ötvenes évek végéig az amerikai börtönök etnikai szempontból szegregáltak voltak, majd „összezárták” a csoportokat, és ez eredményezte az etnikai ellentéteket. Érdekes, hogy a gengek csak látszólag homogének etnikai szempontból, valójában *multikulturális színezetűek*, illetve egyes szimbólumokon osztoznak (pl. a gót betűk használata a tetoválásokon). Megjegyzendő, hogy ez a jelenlegi magyarországi csoportokra is ez jellemző. A Lauonda Roma Testvériség szintén gót betűket használ, és a testvériség szó egyértelműen az Árja Testvériségre utal.

1966-ban az afroamerikai közösség számos olyan társadalmi problémával szembesült, amelyek kriminológiai jelentéssel bírtak (Earl és Black 1998). A rendőri brutalitás elsődleges célpontja az afroamerikai közösség volt, nem volt megoldott a közösség

tagjainak emberhez méltó lakhatása, a szociális háló nyomorúságos volt, valamint nagyon magasra rúgott körükben a munkanélküliek aránya. A kaliforniai Oaklandben ilyen társadalmi környezetben alakult meg a Black Panther politikai párt, amely egészen 1982-ig aktívan működött. A párt talán az egyetlen olyan mozgalom volt, amely a szocialista és nacionalista eszméket elfogadható módon tudta egyesíteni. A párt történelmi öröksége, hogy tagjai képesek voltak fegyveres ellenállást szervezni a többségi, elnyomó hatalommal szemben, mindezt erős közösségi alapokkal és önmeghatározással tették, ami példát mutathat minden olyan politikai mozgalomnak, amelynek elsősorban etnikai szempontból elnyomott tagjai vannak.

George Jackson 1961-ben, húszévesen került börtönbe fegyveres rablásért, majd az ítélete során több olyan cselekmény részese volt, amelynek köszönhetően mind több ítéletet kapott, míg 1966-ban a San Quentinben megalapította a Black Panther mintájára a Black Guerilla Family nevű genget. A többi, már említett börtöngenggel ellentétben ez a csoportosulás kezdetben marxista nézeteket vallott, hamarosan erőszakos konfliktusokba keveredett, és az Árja Testvériség fő riválisává vált. 1970 januárjában a Soledad börtön sétaudvarán a Black Guerilla Family és az Aryan Brotherhood tagjai között verekedés tört ki. A verekedés azzal végződött, hogy három fekete férfit, köztük Jackson legjobb barátját az örök lelőtték. Még abban a hónapban egy őrt megöltek a börtönben, és Jackson lett ez egyik fő gyanúsított. Halálos ítélet várt rá. Augusztusban Jackson testvére, Jonathan betört egy bírósági épületbe, kiszabadított három fogvatartottat, valamint túsul ejtett egy bírót, és a Soledad Testvérek szabadítását követelte. Ezek a személyek azok a fogvatartottak voltak, akik a Soledad börtönben állítólag részt vettek az ör meggyilkolásában. Jonathan Jackson a túsdráma utáni lövöldözésben halálát lelte. Nem sokkal ezután George Jackson egy motozásból kialakult konfliktusnak köszönhetően túsul ejtett pár őrt és néhány fehér fogvatartottat a börtönben, ki akart törni az intézetből, de a sétaudvaron lelőtték. Halála többek között szerepet játszott az attikai börtönlázadás kitörésében. Michel Foucault (idézi James 2007), a talán leghíresebb, börtönökkel foglalkozó francia társadalomtudós, George Jackson halálát *politikai* gyilkosságnak minősítette, hiszen az esemény néhány nappal az ör megölése miatt induló büntető per előtt történt. Az események után alakult meg a San Quentin Hatok nevű csoportosulás, ami a mai napig az afroamerikai börtönmozgalmak egyik ideológiai forrása⁵.

A fentiekből láthatjuk, hogy a börtöngengéknek *politikai, történelmi és társadalmi gyökereik vannak*, és mély társadalmi egyenlőtlenségből eredően jönnek létre. A börtönben az etnikai jellegű konfliktusok csak tovább súlyosbodnak, és az összetűzésekből a börtön személyzete sem vonhatja ki magát. Ezt a *genealógiát* a magyar börtönrendszerben egyelőre nehéz belátni, mert a rendszerváltás előtt bármilyen jellegű gyülekezés tiltott volt, amelyet nem az állami szervezetek irányítottak. Az azóta eltelt idő még túl rövid ahhoz, hogy a demokrácia hasonló módon létrejött, de inkább nem kívánt „gyümölcsseit” észrevegyük, azaz tudatosuljon bennünk a valóság; ezért is fontos az amerikai pönológiai tanulmányozása.

⁵ Lásd bővebben: Alex Darocy (2012): Two of The San Quentin Six - Occupy San Quentin 2/20/2012. <http://youtu.be/Pth3YQCbRA4> [letöltve: 2012. 12. 18.]

A börtönbeli konfliktusok ugyanakkor a sajtó látókörébe kerülnek, és ez hosszabb idő után börtönreformokat indíthat el.

Egy magyar börtönben lehetett olvasni egy falfirkán, hogy „Hadháziak kitartás!” – 2004-ben, az iskolai etnikai szegregáció elindulása előtt. A Lauonda Roma Testvériség kialakulásának egyik oka a Budapest VIII. kerületi etnikai és kábítószerügyi szegregáció. Ezeket a hazai történeteket szintúgy hip-hop dalokban⁶ is lehet hallani, mint ahogyan az afroamerikai Public Enemy szövegei a Black Pantherről szólnak.

4. Kábítószer-probléma és a börtön: dichotóm helyzetek születése a rácsokon belül

A bűnözés és a kábítószer-probléma valójában onnan kezdve került szoros összefüggésbe, amikor nemzetközi szintű szabályzás hatálya kerültek a drogok⁷. Ez legelőször Shanghai-ban történt meg 1909-ben, majd Hágában 1912-ben. A hágai egyezmény a versailles-i békeszerződések részét képezte, és ekkorra már 60 ország ratifikálta a drogok kereskedelmére vonatkozó tilalmat. Ekkor négy anyag szerepelt a tiltólistán: az ópium, a morfin, a heroin és a kokain. Az utóbbi kettő egyezménybe-vétele forradalmi tett abban az időben, hiszen meglehetősen fiatal drogoknak számítanak. 1925-ben – a mai fogalmaink szerint – egy „könnyű drog” is felkerült a listára, és ez a kannabisz. A következő évtől már a drogok előállítását is szabályozták. 1961 óta pedig teljesen részletesen szabályozzák a kábítószerügyi kérdéseket. Ezzel egy időben – éppen az Asylums megjelenésekor – kezdődik meg a kábítószeresek nagyobb mennyiségű kereskedelmének a bűnözők kezébe való vándorlása. A nagyobb mennyiségű vagy ipari jellegű kereskedelmet ugyanis aeddig az államok végezték. Mivel a bűnözők egy idő után a börtönökbe kerültek, szintén a hatvanas évek elejére tehető a globális börtönügy gyökeres változásának a kezdete. Észrevehetően megváltozott a börtönök alapvető működése, ugyanis innentől kezdve a börtönbe nem „csupán” bűnözők kerültek, hanem szépen lassan, szinte az egész börtönpopuláció szembesült a drogproblémával, aminek számos következménye volt, van.

A börtön-kábítószer kölcsönhatás a kábítószer-probléma szemszögéből érdekes jelenségeket szült:

- új veszélyek jelentek meg a kábítószer-fogyasztással kapcsolatban, ugyanis a börtön *látzólag* egy olyan közeg, ahol a drog nem lehet jelen, mégis jelen van, és ez a látens dichotómia azt eredményezte, hogy a börtönbeli drogkereskedelem rendkívüli haszonnal kecsegtethet. Márpedig ahol a nagy haszon van, feltehetően ott vannak a nagyobb halak is.
- a *kisebb* mennyiséget fogyasztó fogvatartottak a börtönbe kerülvén inkább arra törekednek, hogy a kábítószer-problémájuk ne jusson a hatóságok tudomására. Ezért egy újfajta elvonás jelent meg, amit börtönbeli

⁶ Példa erre Lupo „Nekem a 4” című felvétele. Idézet a dalszövegből: „Fiatál fejjel mindent levágnak, nekimmennének az egész világnak, kiszívják a véredet, és észre sem veszed, viszik a lóvét, viszik az életet, lépésről lépésre, mint a La Onda, jobban teszed, öcsém, hogyha beállsz a sorba... Isten hozott, de visz az ördög, börtön minden nap, amit a gettóban töltök...” stb.

⁷ UNODC forrás: Chronology: 100 years of drug control

„cold turkey”-nek nevezhetnénk. Ez azt jelenti, hogy a fogvatartott semmilyen gyógyszeres kezelést nem kap a problémájára, és csupán önerővel törekszik legyűrni az elvonási tüneteket a börtönbüntetése kezdetén. Ez sokaknak sikerül, azonban sokaknak nem. Az utóbbiak találnak rá a *börtönspecifikus drogokra*, amelyek nem illegálisak, viszont visszaélészerűen lehet őket fogyasztani, ahogy azt Guenter le is írta.

- mivel a börtönben a drog tiltott tárgy, a használatához szükséges eszközök (pl. a fecskendő és a tű) is tiltott tárgyak. Ennek köszönhetően az intravénás droghasználók a börtönben jóval nagyobb mértékben osztják meg a tűt, mint a külvilágban, és egy újabb paradox dichotómia keletkezik: elvileg a börtönben az egészségügyi ellátás jobb, mint a külvilágban, hiszen mindig rendelkezésre áll, azonban a kábítószer-fogyasztók mégsem fordulnak az egészségügyhöz, mert a droghasználat illegális és *az egészségügy a börtön része*. Inkább vállalják azt a kockázatot, hogy az injektlás nem steril, és fertőzést kaphatnak. Ez a jelenség a bűnözői és kábítószer-fogyasztói alacsony frusztráció-tűrésre, illetve a kockázatkereső magatartási mintázatokra is rimel.

A börtön-kábítószer kölcsönhatás a börtön szemszögéből is változásokat eredményezett:

- *a börtön veszélyes üzem*, mert olyan emberek mozgását korlátozza, akik eleve mozgékonyabbak az átlagnál, ezért a börtön hétköznapi működésére belülről nyomás nehezedik, és ez a nyomás csak nagyobbá vált a börtönbeli drogprobléma megjelenésével. Olyan ez, mintha a börtönben tapasztalható feszültség újabb energiaforráshoz jutott volna. Ezeket a veszélyeket nagyon röviden úgy lehet összegezni, hogy a drog a börtönben biztonsági szempontból mégiscsak több mint tiltott tárgy, hiszen az egész rendszerre komplex módon hat, és a kérdés biztonsági szempontból való kizárólagos kezelése további veszélyforrás. A kábítószer-probléma börtönbeli kezelése szintén dichotóm axiómát szül: a kérdést elsősorban biztonsági szempontból kell kezelni, azonban ez nem lehetséges, sőt veszélyes.
- a fenti ismérv miatt *a börtönben lassabban mennek végbe a változások*. Húsz évvel ezelőtt a magyar börtönökben úgy zajlottak a beszélők, hogy a hozzátartozók a látogatásra rendkívül sok élelmiszert hozhattak be. Már abban az időben is úgy gondolkodtunk, hogy nem szabad gyümölcsöket behozni, mert azokba alkoholt vagy drogot lehet fecskendezni, de a hatalmas tortákat és sült szárnyasokat beengedtük a börtönbe (pedig ezekbe gyógyszereket lehetett elrejteni). Ma már ez lehetetlenség. Éppen a kábítószer miatt, ugyanis azt sokkal könnyebb csempészni, mint a pénzt vagy a mobiltelefont. Szintén érdekes ellentmondás vagy dichotómia, hogy a drogok úgy formálták át a börtönt, hogy a jelenlétüket és probléma-jellegüket mindvégig tagadtuk, hiszen ellenkező esetben a biztonsági rendszer kudarcát ismertük volna el.
- számos politikai változás is történt, amely a hazai börtönrendszert átformálta (pl. a rendszerváltozás, a választási ciklusok szerinti politikai hullámmászás), ezen túl szervezeti változások is bekövetkeztek (pl. az informatikai adminisztrációra való áttérés), továbbá jogszabályi változások is zajlottak, és ezek

mind automatikusan azt is befolyásolták, hogy kik lettek azok a személyek, akik dolgozni jöttek a börtönbe. Az európai gazdasági helyzet folyamatos romlása miatt napjainkban a börtönöri szakma bizonyos fokig *vesztett* a társadalmi jelentőségéből és a neki járó köztiszteletből is. Mindezen hatások azt eredményezik, hogy a börtönöri állomány attitűdje egyre inkább punitív (büntetés-párti), retributív (bosszútudattal felvértezett) és általánosan elke-seredett. Ezek a folyamatok sajnos az átfogó büntetés-végrehajtási kábítószer-ügyi stratégiák (pl. ártalomcsökkentés vagy kortárs tanácsadás) érvényesülését gátolják, nemcsak hazánkban, hanem szerte Európában is.

Visszatérve Amerikára, ismertetünk egy felettébb érdekes próbálkozást. 1961-től 1963-ig zajlott a sokat vitatott Concord Börtönkísérlet (Doblin 1999/2000), amelyben 32 önként jelentkező fogvatartott hallucinogén gombát (psilocybin cubensis) fogyasztott. A börtön maximum security intézet (fegyház) volt, és a vizsgálati személyek fiatalok voltak. A kísérlet Timothy Leary irányításával zajlott, a Harvard Egyetem finanszírozásával. A börtön személyzete azt jósolta, hogy 21 rab fog visszaesni, ennek ellenére két év alatt csak nyolcan tértek vissza a börtönbe. A radikális pszichedelikus gondolkodó Leary a Nixon-adminisztráció idején maga is többször börtönbe került, mindösszesen 29 alkalommal.

A hetvenes évek elejéig az amerikai börtönökben inkább olyan formában jelentkezett a kábítószer-probléma, hogy különböző kutatócsoportok önként jelentkező fogvatartottakon teszteltek pszichofarmatikumokat (Weissman és mtsai 1972). Az ilyen jellegű kutatások ma már emberi jogi szabályokba ütköznek.

Roger A. Roffman (1976) forradalmi cikket írt a börtönbeli kábítószer-problémáról. A drogok okozta gondok a börtönben rendkívüli költségeket jelentenek, a börtönökben sok az olyan fogvatartott, aki pusztán kábítószer-fogyasztó, azaz nem olyan típusú deviáns személy, mint a jellemzően nagyon és személy elleni bűncselekményeket elkövető többi fogvatartott. Roffman már a hetvenes évek közepén azonosított egy fogvatartotti kategóriát, amely számára a börtön axiomatikusan nem lehet hatékony. További megállapítása, hogy a kábítószer-problémával szembesülő fogvatartottak reintegrációja nehezebb, mint az átlagos raboké. Ennek az az oka, hogy a szabadulás után nemcsak a stigmatizációval kell megküzdeniük, hanem a kábítószer-szubkultúrából eredő sajátosságokkal, amik természetesen a stigmatizáción alapszanak, de az addikció miatt túlmutatnak azon. Roffman leírta, hogy a börtönökben a kábítószerügyi programok nem megfelelőek és nem hatékonyak, továbbá – talán ez fontosabb – a börtönök maguk is vesztenek a hatékonyságukból, ha a kábítószerügyi stratégiájuk nem *átfogó*.

Láthatjuk tehát, hogy a kábítószer-probléma egy olyan jelenség, amely áthatja a börtönt, és Goffman nem számolhatott a jelentőségével.

5. A börtönlázadás mint a pönológia új kutatási területe

Örök kérdés, hogy a börtönben vajon milyen értelemben van rend és fegyelem, hogyan oszlik meg a hatalom a fogvatartottak és az örök között. A kérdést lehet a börtön *mikroközegében* vizsgálni, ahogy azt Zimbardo tette a Stanford börtönkísérletben (Jan De Vos 2010). A sokat vitatott kísérlet fő tanulsága, hogy a börtönben

elveszik a személyiség, a neveltetés és minden olyan prediszpozicionális faktor, ami alapján be lehetne jósolni a fogvatartottak viselkedését, mert a börtön közege döntően befolyásolja a bent lévők viselkedését. A kísérlet paradox módon nem eredményezett „felvilágosodást”, a börtönbeli kegyetlenség nem maradt abba, hanem a kísérlet utáni időkben mindinkább fokozódott.

A börtön *mezoközegét*⁸ is górcső alá lehet venni, ahogy azt James B. Jacobs (1977) tette az illinoisi Stateville Börtönnel. Jacobs bebizonyította, hogy a börtönök a társadalmi peremről középre pozícionálódtak annak következtében, hogy egyre több emberi jogi kérdés került a figyelem középpontjába a gazdatársadalomban. A jogvédő szervezetek szárnyaik alá vették az etnikai kisebbségeket, a szegényeket és magukat a fogvatartottakat is. Jacobs elemzi a börtön vezetési technikáját és a rabok hangulatát, és meglepő módon arra a következtetésre jut, hogy maguk a fogvatartottak jobban érezték magukat egy Ragen nevű „autokrata” parancsnok hosszú uralma alatt, mint később, amikor érvényesülhettek az emberi jogaik. A könyv végén pedig az egyre növekedő chicagói geng-befolyásról olvashatunk.

A börtönbeli hatalmi viszonyokat a *makroközegben* is érdemes elemezni, ahogy azt Sparks és munkatársai (1996) el is végezték a brit Albany és Long Lartin börtönökben. Az Albany Börtön korábban egy láncolat része volt (*dispersal prisons*), ahol a legveszélyesebb rabokat tartották fogva, és ha már nem bírtak velük, egy másik börtönbe szállították őket, ami szintén a dispersal rendszer része volt. A börtönben 1983-ban lázadás tört ki, és ennek hatására kihelyezték a biztonsági láncolatból. A Long Lartin börtön szintén a láncolat része volt. 1991-ben harminc rab próbált kitörni az intézetből, majd a börtönben nyílt meg Európa legnagyobb ultramax biztonsági körlete. Sparks és munkatársai a személyzettel és a fogvatartottakkal is interjúkat készítettek, és megpróbálták összehasonlítani a két intézetet. A börtönlázadás során a hatalmi struktúra felbomlik, és egy ideiglenes struktúra jön létre, amely rövidebb ideig működőképes, azonban nagyobb társadalmi hatásai vannak, mint a börtön hétköznapi működésének. Egy-egy lázadás után értelemszerűen felül kell vizsgálni a börtönrendszer biztonságát, de ahogy Sparks rámutatott, a *rabok személyi biztonsága*, a börtönrendszer vezetése, az elhelyezési körülmények, a börtönbeli általános hangulat és a gazdatársadalom is alapos vizsgálatra és átalakításra szorul.

1971-ben, Goffman könyvének megjelenése után tíz évvel, történt az attikai börtönlázadás⁹, ami az egyik legtöbbet elemzett rendkívüli esemény, amely valaha történt a börtönvilágban. A lázadás szeptember 9-étől 13-áig tartott, 39-en haltak meg, közülük tizenegyen túsok voltak. *A fogvatartottak kezdeti követelései ma már az emberi jogok részét képezik.* Az egyik követelés az volt, hogy a börtönben legyen kielégítő lehetőség a zuhanyzásra, a második követelés a börtönbeli oktatás-képzés és munkáltatás javítása volt, míg a harmadik nem volt ennyire könnyen megfogalmazható. A utóbbi követelés lényege, hogy a hatóságok vessenek véget a börtönbeli rasszista alapon működő önkénynek, hogy a gazdatársadalom is vegyen tudomást a börtönben történekről, valamint az intézetben tapasztal-

⁸ A mezoközeg a makro- és a mikroközeg között helyezkedik el.

⁹ Az esemény börtönügyi jelentőségéről korábban már megjelent egy cikkem (Fliegaufer 2007) a Börtönügyi Szemlében.

ható általános körülményekről (Dan 2006). Mint azt korábban említettük, George Jackson halála is közrejátszott az atticai lázadás kirobbanásában.

1980. február 2-3. között az Új Mexikó Állami Börtönben volt lázadás (Mahan és Lawrence 1996), ez alkalommal a raboknak nem volt igazi követelésük, hanem a lázadás egy ösztönszerű ellenszegülés volt, ami tombolásba és bestiális büntettekbe torkollott. Az esemény során 33 embert halt meg, tizenkét őrt túsul ejtettek, megverték és megerőszakolták őket, azonban az életüket meghagyták. Az elsősorú célpontok a szexuális bűnelkövetők és a börtönbesúgók (snitch) voltak az esemény során, ugyanis a börtön egyfajta „vamzerhálózatot” működtetett, melynek lényege az volt, hogy azok a rabok, akik információt szolgáltatnak rabtársaikról, külön részlegre kerülhetnek, ahol úgy védtek őket, mint a szexuális elkövetőket. Volt olyan áldozat, akit élve égettek el, vagy akit lefejeztek.

A börtönlázadások ettől kezdve a brutalitás és a huliganizmus felé tolódtak el, ahogy azt napjainkban is láthatjuk, és hogyha mélyebben vizsgáljuk a jelenség hátterét, rájöhetünk, hogy mindennek az egyik oka az alapvető etnikai konfliktus. Ezért a konfliktusért soha nem a börtön maga felelős, hanem az a társadalom, amiben a börtön létezik. Ezekkel a tényezőkkel Goffman úgyszintén aligha számolhatott.

Atticával kapcsolatban meg kell említeni, hogy az események során *a sajtó előbb volt jelen*, mint a hathatós segítség, és az eseményt követő perek idején is rendkívül erős volt a médiajelenlét. A média börtönábrázolása ugyanúgy eltér a valóságtól, mint a bűnözés interpretációja. A legtöbb esetben a börtönt az erőszak helyeként azonosítják, ami csak részgazság. Egyrészt a börtönben számos olyan rehabilitációs kezdeményezés zajlik, ami igyekszik az erőszakot csökkenteni, azonban ezek nem annyira figyelemre méltóak, mint az erőszak, amellyel látványosságban és „népszerűségben” soha nem fogják felvenni a versenyt. Másrészt a börtönnel kapcsolatban ugyanúgy keletkezik a morális pánik, mint ahogy a bűnözéssel kapcsolatban; a médiának nagyon fontos szerepe van ebben. A morális pánikból merítik a populista mozgalmak azt az erőt, amely képes elhitetni az állampolgárokkal a halálbüntetés létjogosultságát vagy az etnikai alapú bűnözés valóságosságát. A fentebb említett rehabilitációs programok egyikének köszönhetően Winston Moseley a hetvenes évek végén BA szintű szociológusi diplomát szerzett a börtönben. Korábban, 1964-ben ő erőszakolta meg, és ölte meg Kitty Genovese-t. Az eset – a felelősség-megoszlás problémáját felvetve – a szociálpszichológiában (Darley és Latané 1968), illetve a kriminológiában (Rosenthal 1964) egyaránt egész kutatási paradigmákat keltett, de a jelentősége nagy a pönológiában is, hiszen Moseley az atticai lázadásban is részt vett, egy alkalommal lefegyverezte az őret, és túsokat ejtett, valamint egy meghallgatásán a következőképpen nyilatkozott: „Ami az áldozatnak egy pillanat vagy egy perc, az a fogvatartottnak örökkévalóság”. (Ez szó szerinti fordítás: „For a victim outside, it’s a one-time or one-hour or one-minute affair, but for the person who’s caught, it’s forever.”)

6. Következtetések

Amerikában van pár olyan börtön, amelynek működése globális mértékben trendalkotó, ilyen például a Pelican Bay Állami Börtön, a San Quentin Állami Börtön, az Attica Állami Börtön vagy a Stateville Állami Börtön. Ami ezeken a helyeken törté-

nik, az felkavarja az egész amerikai társadalmat, komoly szakmai vitákat generál, tudományos kutatásokat indít be, és végül a jogalkotásra is hatással vannak ezek az intézetek. Sajnos létezik egy másik út is: amilyen szörnyűség vagy visszásság ezekben a börtönökben megtörténik, idővel felbukkan más börtönökben is szerte a világon. Miért fontos ez? Számunkra legalább két szempontból. Egyrészt az a tanulság, hogy *a börtön az börtön mindenütt*, szinte mindegy, hogy milyen a gazdaság, közös jegyeket fel lehet fedezni, és a közös jegyek mögött mindig ugyanazok a tényezők állnak. Másrészt, talán jobban megérthetjük Magyarországon is, hogy egy demokratikus államban a társadalom berendezkedése miatt elképzelhetetlen, hogy a börtönökben ne legyenek gengsek, amelyek a kinti szabadságot a börtönben a szó szoros értelmében igazi rabsággá változtatják, ahogy a fogvatartottak is szokták mondani: „Nem a börtönt nehéz elviselni, hanem a rabtársakat”.

A börtön a társadalmi feszültségek egyik kiélezett *ütközőfelülete*. Ezt a megállapítást a fentebb kifejtett pontokkal lehet a legjobban igazolni. A tiltott tárgyak okozzák a börtönben a legtöbb rendkívüli eseményt, és éppen a rendkívüli esemény az, ami felhívja a média figyelmét a börtönökre; így tájékozik a társadalom a börtönről, azaz a tiltott tárgyak nagyban járulnak hozzá a gazdaságban kialakult börtönképhez. A tiltott tárgyak nélkül azonban maga a börtön is elképzelhetetlen, ezért úgy tűnik, hogy a börtönök implicit módon mégiscsak sugározzák az információt a társadalom felé. A tiltott tárgy egy interakciós kapcsolás a társadalom és a börtön között.

A támadó tiltott tárgyakat a fogvatartottak elsősorban egymás ellen tartják a börtönökben. A konfliktusok okai egyrészt bűnügyi jellegűek, mert a rabok le akarják számolni az ellenérdekelt féllal a börtönben is, nemcsak a külvilágban. Ez azonban elképzelhetetlen etnikai, vagy legalább területi jellegű súrlódások nélkül.

Az utcán azok a fiatalok tömörülnek gengsekbe, akik kimaradnak az iskolából, és nem tudják folytatni a tanulmányaikat. Az iskolai magatartásproblémák nagy része az etnikai szegregációból ered, amit a média szintén előszeretettel ábrázol a híradásokban. A többségi társadalomhoz képest elnyomott helyzetben élő csoportok egy bizonyos szegmense a bűnözés útjára lép, és ezek az érdekszövetségek a börtönben forrnak ki igazán, ahol az *etnikai hovatarozás megkülönböztető erejű* lesz a bűnözői élethelyzethez képest.

A kábítószer-kereskedelem a gengsek egyik fő megélhetési forrása, és ez minden bizonnyal a börtönfalon belül is így alakul. *A börtönben speciális drogfogyasztói piac alakul ki*, ahol a kereskedelmet nem lehet szoros szövetségi hálózat nélkül megszervezni. Hazánkban a problémás amfetamin, benzodiazepin és „penta” használat (Rácz, Márványkövi, Melles 2010) jól körülírható etnikai csoportokhoz fűződik, amelyek egyfajta követek a börtön viszonylag zárt világa és a kábítószeres szubkultúra korántsem nyitott struktúrája között. Ezen csoportok szegregációját a börtönviseltség és a kábítószer-probléma egyre inkább fokozza.

A börtönlázadások szerencsére elkerülték hazánkat. Nemzetközi – vagy inkább amerikai – viszonylatban *a lázadások egyfajta átalakuláson mentek keresztül*. Kezdetben az elnyomott etnikai kisebbség lázadt a többségi cinizmus és önkény ellen. Később a börtönben az etnikai kisebbségek és az etnikai alapon szerveződő

gengek egymás ellen kezdtek hangolódni – a jelenség mögött ott lappang a kábítószer-kereskedelem. Európában a börtönlázadások valamivel szorosabban függenek össze a társadalmi változásokkal, illetve az utcai lázadásokkal, valamint egyre jellemzőbben a huliganizmussal. Az utcai lázadások és a huliganizmus mögött viszont vakság nem észrevenni az etnikai konfliktust, a szegregációt, az edukációs lemaradást és a munkanélküliséget.

Láthatjuk, hogy mind a tiltott tárgyak, a gengek, a kábítószer-használat és a börtönlázadások problémája erősen etnikai színezetű, és ezt a képet a médián keresztül és annak köszönhetően rendkívül nyugtalanítóan élhetjük meg.

Felhasznált irodalom

- Berger, Dan (2006): *Outlaws of America: the weather underground and the politics of solidarity*. AK Press, 182-183.
- Blomberg, Thomas G. – Lucken, Karol (2010): *American penology: A A history of control* (Enlarged second edition). Transaction Publishers, 124.
- Clemmer, Donald (1958): *The Prison Community*. New York, Rinehart, 1958. [Orig. publ. 1940.], 160.
- CNN Wire Staff (2011): Hunger strikers down to hundreds in California prisons. October 10, 2011. <http://edition.cnn.com/2011/10/06/us/california-prisons/index.html> [letöltve: 2012. 12. 17.]
- Darley, J. M. – Latané, B. (1968): Bystander intervention in emergencies: diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 377-383.
- De Vos, Jan (2010): From Milgram to Zimbardo: the double birth of postwar psychology/psychologization. *History of the Human Sciences*, December 2010, Vol. 23, 5, 156-175.
- Doblin, Rick (1999/2000): Dr. Leary's Concord Prison Experiment: A A 34 year follow-up study. *Bulletin of the Multidisciplinary Association for Psychedelic Studies (MAPS)*, Vol. 9, No. 4, Winter. 10-18.
- Earl, Charles – Black, Jones (1998): *Black Panther Party reconsidered: reflections and scholarship*. Black Classic Press, 25-28.
- Farrington, Keith (1992): The modern prison as total institution? Public perception versus objective reality. *Crime & Delinquency*, January 1992, Vol. 38, 1, 6-26.
- Fliegauf Gergely (2007): A A börtönlázadás - - okok, befolyásoló tényezők, prevencióstratégiák (2. rész). *Börtönügyi Szemle*, 2, 41-54.
- Fliegauf Gergely (2008): Mennyiben változott a börtön társadalmi funkciója az elmúlt ötven év során? A A totális intézmények elméletének kritikája (2. rész). *Börtönügyi Szemle*, 2, 57-72.
- Giallombardo, Rose (1966): *Society of women: A A study of a women's prison*. New York, Wiley, 107.
- Goffman, Erving (1961): *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books.
- Guenther, Anthony L. (1975): Compensations in a total institution: the forms and functions of contraband. *Crime & Delinquency*, July 1975, Vol. 21, 3, 243-254.
- Hume, L. J. (1972): Bentham's panopticon: An administrative history. In: Parekh, B. (ed.) (1993), *Jeremy Bentham: Critical assessments*, Taylor & Francis, 191-224.
- Innes, Martin (2003): *Understanding social control: Deviance, crime and social order*. Open University Press, 85.
- Jacobs, James B. (1977): *Stateville: The penitentiary in mass society* (Studies in Crime and Justice). University of Chicago Press.

- James, Joy (2007): *Warfare in the American homeland: policing and prison in a penal democracy*. Duke University Press, 138.
- Mahan, Sue – Lawrence, Richard (1996): Media and mayhem in corrections: The Role of the media in prison riots. *The Prison Journal*, December 1996, Vol. 76, 4, 420-441.
- Mays, G. Larry – Winfree, L. Thomas (2006): *Essentials of corrections*. Wadworth Cengage Learning, 149-150.
- Pollock, Joycelyn M. (2006): *Prisons today and tomorrow*. Jones and Bartlett Publishers, 102-103.
- Rác Zósef – Márványkővi Ferenc – Melles Katalin (2010): *Út a túléléshez – nyílt színi droghasználat és „belövőszobák” Budapestben: az ártalomcsökkentéssel kapcsolatos megfontolások*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Roffman, Roger A. – Froland, Charles (1976): Drug and alcohol dependencies in prisons: A review of the response. *Crime & Delinquency*, July 1976, Vol. 22, 3, 359-366.
- Rosenberg, Morris – Turner, Ralph H. (ed.) (2004): *Social psychology: Sociological perspectives*. The American Sociological Association, xvi.
- Rosenthal, A. M. (1964): *Thirty-eight witnesses: The Kitty Genovese case*. University of California Press.
- Schrag, Clarence Clyde (1944): 'Social types in a prison community'. Unpublished Master's Thesis. Univ. of Washington.
- Sparks, R. – Bottoms, A. E. – Hay, W. (1996): *Prisons and the problem of order*. Oxford, Clarendon Press.
- Stanko, Stephen – Gillespie, Wayne – Crews, Gordon A. (2004): *Living in prison: A History of the correctional system with an insider's view*. Greenwood Publishing Group, 64.
- Sykes, Gresham M. (1958): *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton, N. J., Princeton University Press.
- UNODC forrás: *Chronology: 100 years of drug control*.
- Watson, Ivan – Tuysuz, Gul, CNN (2012): Mass hunger strike in Turkish prisons enters 52nd day. November 2, 2012. <http://edition.cnn.com/2012/11/02/world/europe/turkey-prisons-hunger-strike/index.html> [letöltve: 2012. 12. 17.]
- Weissman, Lester et al. (1972): Personality factors in prison volunteers related to response in clinical drug trials. *The Journal of Clinical Pharmacology*, January 1972, Vol. 12, 1, 5-10.

Kiszely Pál

Merre tovább, magyar életfogytiglan?

Az extrém hosszú ítéletek végrehajtásának tapasztalatai a Szegedi Fegyház és Börtönben

1. Bevezető gondolatok, a kérdés indokoltsága

Az alábbi oldalakon nem az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jogintézményéről és annak jövőjéről lesz szó, jelen tanulmány ennek a büntetési nemnek a gyakorlatban alkalmazott, a végrehajtás során felmerülő időszerű problémáira kíván reflektálni.¹ Arra keresünk tehát válaszokat, hogy milyen hatásai vannak jelenleg, illetve milyen hatásokkal kell számolnia a közeli jövőben a magyar büntetés-végrehajtás szervezetének az extrém hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásából fakadó problémák orvoslása kapcsán.

1.1. A főcímben felvetett, látszólag provokatív kérdés időszerűségét véleményünk szerint több, akár egymással összefüggő körülmény is indokoltta teheti. Intézetünk esetében mindenekelőtt az, hogy a jelenleg alkalmazott gyakorlat szerint a felülvizsgálati idővel életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, továbbá a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre (a továbbiakban: TЭСZ-re) ítélt fogvatartottak (a továbbiakban: TЭСZ-esek) ítéleteinek végrehajtására kijelölt intézet továbbra is a Szegedi Fegyház és Börtön. Az intézet jelenleg komoly elhelyezési gondokkal küzd.² A Szegedi Fegyház és Börtön fegyház körlete, a Csillag telítettsége elérte a szakmai tőrés határt, az elhelyezhető férőhelyek száma – a felmerülő jelentős biztonsági kockázatok miatt – tovább már nem bővíthető.³

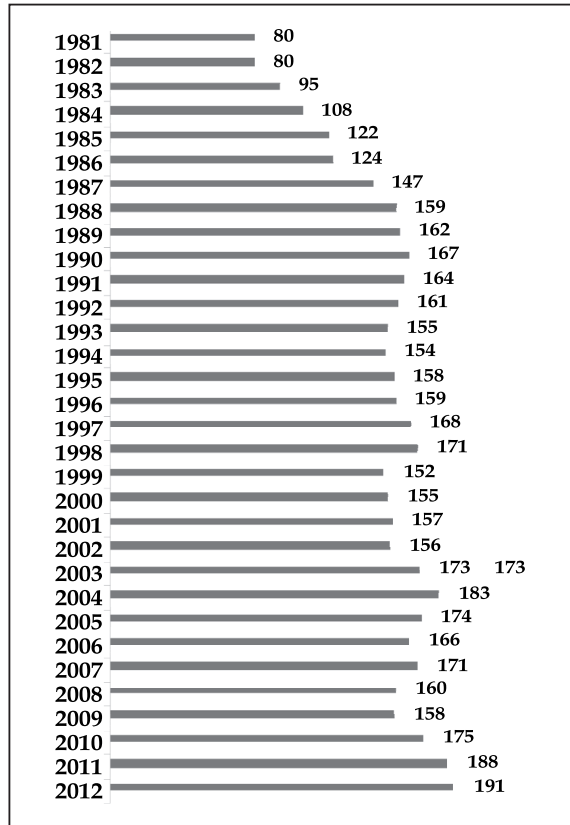
Az elmúlt 32 év adatait magában foglaló grafikon jól szemlélteti a megnövekedett elítélti létszámmal összefüggő fokozatos, az utóbbi négy évben ellenben drasztikusan emelkedő tendenciát. (1. számú grafikon) Az alábbi számok azért is lehetnek beszédesek, hiszen az eltelt három évtizedben az intézet fegyház körletén – kivéve néhány időszerű, a biztonságos fogvatartással összefüggő beruházást – jelentős fejlesztések nem történtek, a férőhelyek száma nem bővült, és a körlet – mint említettük – az elkövetkezendőkben sem bővíthető tovább.

¹ A tanulmány a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából a Szegedi Fegyház és Börtönben 2012. november 15-én a „Tudományos kutatások és gyakorlati alkalmazásuk a büntetés-végrehajtásban” című tudományos és szakmai konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

² A férőhelyek száma a Szegedi Fegyház és Börtön három objektumában: 1 110 férőhelyen 1 521 elítél van elhelyezve, ami 138%-os leterheltséget jelent (2013. január 25-ei adat).

³ 2013. január 24-én 162,21%-os a leterheltsége.

A jogerősen életfogytiglanra ítélték átlagszáma a Szegedi Fegyház és Börtönben 1981–2012 között

1.2. A megnövekedett fogvatartotti létszám⁴ az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték vonatkozásában fokozatosan⁵ érezteti hatását, mely nem utolsó sorban a kiszabott ítéletek gyakoriságából, valamint az ítéletekben meghatározott felülvizsgálati idő átlagának megnövekedéséből fakad. A vázolt probléma e szeg-

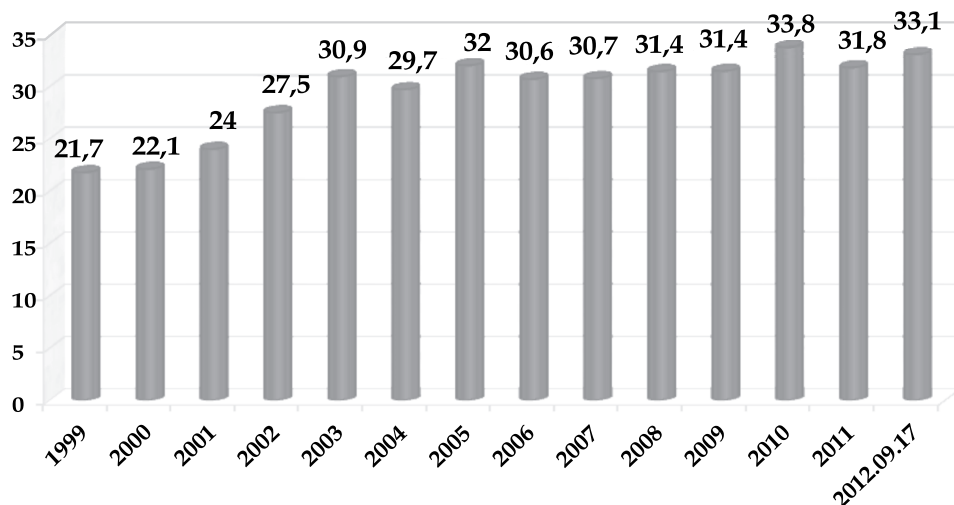
⁴ Az 1999–2005. évek fogvatartotti létszámadatai vonatkozásában lásd: *A Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve*. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Sajtókapcsolatok Osztálya, Budapest, 2006. 63. o.; A 2006–2008. évekre vonatkozó létszámok: *Évkönyv 2008*. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Sajtó Irodája, Budapest, 2009. 8. o.; a 2009–2011. év adatait lásd: *Évkönyv 2011*. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Sajtó Irodája, Budapest, 2009. 21. o.

⁵ A BVOP Központi Szállítási és Nyilvántartási Főosztály adatai alapján Magyarországon 2012. május 11-én 236 fő, 2012. augusztus 22-én 257 fő (ebből a Szegedi Fegyház és Börtönben 182 fő elítélt), 2013. január 14-én 246 fő (ebből a Szegedi Fegyház és Börtönben 194 fő elítélt) töltötte életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését. A nem jogerősen TЭСZ-re ítélték száma ugyanekkor 6 fő volt.

mensébe enged betekintést a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által készített grafikon. (2. számú grafikon.)

2. számú grafikon

Az adott évben kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztések átlagos felülvizsgálati ideje

Forrás: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 2012.

1.3. A feltett kérdés vizsgálatának időszerűsége a fentiekén kívül a megváltozott jogszabályi környezet miatt is adott, mely nem utolsó sorban a TÉSZ-re ítétek esetében hatványozottan érvényesül. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy a büntetőpolitika aktuális változásai iránt mindig is érzékeny fogvatartotti populáció életében komoly hangulati ingadozás, kilátástalanság, reménytelenség lett úrrá miközben figyelemmel kísérték az 1949. évi XX. törvény, az Alkotmány helyét átvevő, a 2012. január 1. napján hatályba lépett Alaptörvény társadalmi vitáját,⁶ annak kimenetelét és a törvény elfogadását. Mint ismertes, az Alaptörvény „kőbe véste” a TÉSZ intézményét.⁷ A mindennapok végrehajtásában új kezdetnek tekinthető e jelentős törvényi változás.

1.4. A vizsgált kérdés időszerűségének taglalásánál a jövőt tekintve figyelemmel kell lennünk még egy igen fontos körülményre. Az elmúlt évek során a büntetőpolitikai akarat töretlen volt abban, hogy az országnak új büntető törvényt adjon. Ha csak a két legjelentősebb törekvést vesszük is figyelembe (a Btk. módosítására vonatkozó, gyors egymásutánban készült öt változat vol-

⁶ A Nemzeti konzultációs ívre felkerült a TÉSZ is. – <http://www.nemzetikonzultacio.hu/>, 2012. 12. 21.

⁷ Magyar Közlöny, 2011. 43. szám, 2011. április 25.

taképpen inkább a politikai bizonytalanságot támasztotta alá)⁸, várható volt, hogy előbb vagy utóbb új büntető törvénye lesz Magyarországnak.⁹

2013. július 1. napján hatályba lép a 2012. évi C. törvény, az új Büntető Törvénykönyv, mely az 1978. évi IV. törvényt váltja fel. Az új büntető kódex – az Alaptörvényben foglaltakra is figyelemmel – alkalmazza a TÉSZ intézményét is. A feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó törvényi rendelkezések a következőképpen alakulnak majd:

„42. § *Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.*

43. § (1) *Ha a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább huszonöt, legfeljebb negyven évben állapítja meg. A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját években kell meghatározni.*

(2) *Életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság tartama legalább tizenöt év.”*

Ezt követően a törvény nevesíti azokat az eseteket, melyeknél a TÉSZ-t lehet alkalmazni.

„44. § (1) *Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét csak az alábbi bűncselekmények miatt zárhatja ki:*

- a) *népiirtás [142. § (1) bekezdés],*
- b) *emberiesség elleni bűncselekmény [143. § (1) bekezdés],*
- c) *apartheid [144. § (1) és (3) bekezdés],*
- d) *hadikövet elleni erőszak súlyosabban minősülő esete [148. § (2) bekezdés],*
- e) *védett személyek elleni erőszak [149. § (1)-(2) bekezdés],*
- f) *nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása [155. § (1) bekezdés],*
- g) *egyéb háborús bűntett (158. §),*
- h) *emberölés súlyosabban minősülő esete [160. § (2) bekezdés],*
- i) *emberrablás súlyosabban minősülő esete [190. § (3)-(4) bekezdés],*
- j) *emberkereskedelem súlyosabban minősülő esete [192. § (6) bekezdés],*
- k) *alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása [254. § (1) bekezdés],*
- l) *rombolás súlyosabban minősülő esete [257. § (2) bekezdés],*
- m) *fogolyzandulás súlyosabban minősülő esete [284. § (4) bekezdés],*
- n) *terrorcselekmény [314. § (1) bekezdés],*

⁸ A 2004–2008 között készült Btk. kódex tervezetek mindegyike a TÉSZ nélkül készült, a legutóbbi 2009-es tervezet az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésből a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját 20 évben, a legkésőbbi időpontját pedig 40 évben határozta meg. Ebben a Btk. kódex tervezetben már ismét szerepelt a TÉSZ intézménye.

⁹ A büntetőjog kodifikációjára létrehozott Kodifikációs Bizottság első ülését 2001. március 14-én tartotta Budapesten, melyet az akkori igazságügy-miniszter, Dávid Ibolya hívott össze. Lásd: PÁZSIT VERONIKA: *Tájékoztató a Kodifikációs Bizottság üléseiről*. Büntetőjogi Kodifikáció, 2001. 1. 33-34. o. – <http://ujbtk.hu/szakcikkek/buntetojogi-kodifikacio/>, 2013. 01. 10.

- o) jármű hatalomba kerítése súlyosabban minősülő esete [320. § (2) bekezdés],
- p) közveszély okozása súlyosabban minősülő esete [322. § (3) bekezdés],
- q) zendülés súlyosabban minősülő esete [442. § (4) bekezdés],
- r) előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak súlyosabban minősülő esete [445. § (5) bekezdés],

ha azt személy elleni vagy dolog elleni erőszakkal követik el.

(2) A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét ki kell zárni, ha az elkövető

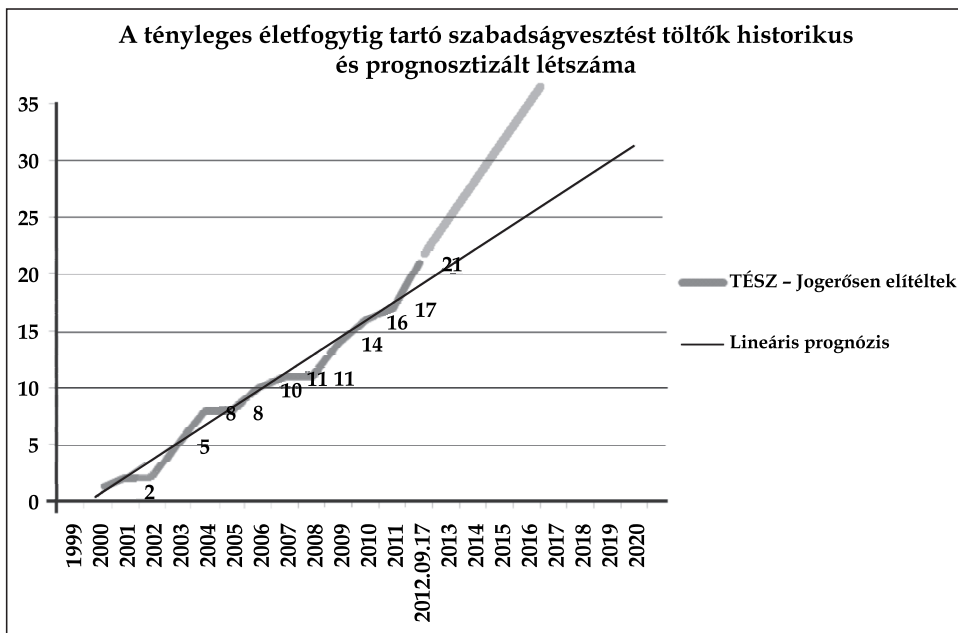
a) erőszakos többszörös visszaeső, vagy

b) az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt bünszervezetben követte el.”

Mint látjuk, a vizsgált kérdéskörben jelentős különbség a jelenleg hatályos, valamint az ez év közepén hatályba lépő büntető kódex között; annyi mindenképpen szembevetendő, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének legkorábbi időpontját legalább huszonöt, legkésőbbi időpontját legfeljebb negyven évben állapítja meg. A végrehajtás szempontjából ez is egy fontos előrelépésnek mondható, hiszen ma Magyarországon két olyan elítéltet is számon tartunk (az egyik a Szegedi Fegyház és Börtönben tölti szabadságvesztését), akik esetében az eljáró bíróságok a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját 50 (!) évben határozták meg. Megjegyzendő még, hogy tíz fölött van azon elítéltek száma intézetünkben, akik esetében a bíróság 40, vagy 40 év fölötti időben állapította meg a felülvizsgálat legkorábbi időpontját. A fogvatartottak életkorát, valamint a kiszabott ítélet nagyságát figyelembe véve kijelenthetjük, hogy ezek az elítéltek gyakorlatilag a várható szabadulás minden reménye nélküli „TÉSZ-szerű” ítéletet töltenek.

A fentiekől eltekintve, valamint a kialakultnak mondható bírói és büntetékiszabási gyakorlatot is figyelembe véve jelentős változás e kérdésben véleményünk szerint nem prognosztizálható, vagyis az életfogytiglanra ítélt létszámának viszonylag könnyen modellezhető növekedésével a továbbiakban is komolyan számolnunk kell. Az elmúlt évek bírói gyakorlatát figyelemmel kísérve egyelőre úgy tűnik, hogy a TÉSZ-re ítélet tekintetében továbbra is éves szinten mintegy 5-6 jogerős ítélettel számolhatunk.¹⁰ A TÉSZ-re ítélt létszámának növekedését, a várható tendenciákat szemléletesen mutatja be az Országos Parancsnokság 2012 szeptemberében készült, az alábbiakban közölt grafikonja. (3. számú grafikon)

¹⁰ 2012 végéig töretlen volt az a gyakorlat, hogy a Szegedi Fegyház és Börtön Hosszúidős Speciális Rezsímjében (a továbbiakban: HSR) hajtják végre a TÉSZ-ítéleteket. Jelenleg a 22 jogerős TÉSZ-re ítélt közül 21 fő tölti ítéletét a Szegedi Fegyház és Börtönben. A TÉSZ-re ítélt büntetés-végrehajtási helyzetéről bővebben lásd: KISZELY PÁL – NAGY ISTVÁN: *Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtási helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 2012. 3. 1-16. o.*

Forrás: BVOP 2012. szeptember

A TÉSZ-ítéletek számításaink szerint a lineáris prognózis adatait meghaladó mértékben fognak növekedni, hiszen az évi 5-6 jogerős ítélet inkább a várható növekmény alsó határán helyezkedik el, ezért úgy gondoljuk, hogy 2018 körül a jogerősen TÉSZ-re ítélt létszáma elérheti akár az 50 főt is. Számításainknál figyelembe vettük a fentiekben említett bírói gyakorlatot¹¹ és az elmúlt másfél év brutális, több emberáldozattal járó, a sajtóban is nagy visszhangot kapott bűncselekményeit is.

2. Klasszifikáció a Szegedi Fegyház és Börtönben

A fentiekben – a teljesség igénye nélkül – részleteztük a felvetett kérdés indokoltságára vonatkozó álláspontunkat, ideje tehát rátérni a végrehajtás rendjét bemutató, a Szegedi Fegyház és Börtönben működő rezsimek, az intézetben alkalmazott speciális rezsimszabályok sajátosságainak ismertetésére.

¹¹ „A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, a bűnözés jelenlegi viszonyai között, mint lehetőség, szükséges és indokolt. (...) Az ilyen büntetés kiszabása általában csak a legsúlyosabb, több körülmény folytán is súlyosabban minősülő élet elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben indokolt” – mutatott rá a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának szükségességére a Legfelsőbb Bíróság a Bf. V. 93/2000. számú másodfokú végzésében a hazánkban először kiszabott TÉSZ-ítélet legfelsőbb bírósági eljárása során. Lásd bővebben: GAÁL ATTILA: *Büntetés-kiszabási kérdések az új büntető kódexben*. Büntetőjogi Kodifikáció, 2003. 4. 7-17. o. – <http://ujbtk.hu/szakcikk/buntetojogi-kodifikacio/>, 2012. 12. 20.

2.1. Az elítélt-populációról

A rezsimek bemutatása előtt vizsgáljuk meg az intézetben felülvizsgálattal életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélt csoportjának néhány jellemzőjét. Terjedelmi okok miatt nincs lehetőségünk arra, hogy ezen elítélt-populáció összes személyes körülményét taglaljuk, ezért csak a legszembetűnőbb, az eseménymentes végrehajtás lehetősége, a fogvatartottakkal való bánásmód kialakítása szempontjából fontos adatokat mutatjuk be; olyan adatokat, melyek segítségével a felvetett problémák megértése könnyebbé válik.

Jelenleg a Szegedi Fegyház és Börtönben felülvizsgálattal jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését tölti 173 fő. Ezen elítéltek *várható felülvizsgálati időpontja* a következőképpen alakul (1. számú táblázat):

1. számú táblázat

Felülvizsgálat ... év múlva	Az ítéletek darabszáma	Százalékos aránya
0-10	5	2,84 %
10-15	1	0,57 %
15-20	27	15,91 %
20-25	18	10,80 %
25-30	85	48,86 %
30 évnél több	37	21,02 %

Mint már fentebb említettük, az intézetben 21 fő tölti jogerős TЭСZ-ítéletét, egy fő nem jogerős TЭСZ-re ítélt, és 3 fő nem jogerősen – felülvizsgálattal – életfogytig tartó szabadságvesztést tölt. Ezen ítéletek vonatkozásában jogerős ítéletet ez év második felében várható.

A felülvizsgálattal életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték döntő többsége, 169 fő magyar állampolgár. A fennmaradó 4 fő közül 2 elítélt a Kínai Népköztársaság állampolgára, 1-1 elítélt pedig román, illetve szerb állampolgár. Ha figyelembe vesszük az elítéltek befogadásakor nyilvántartott lakhelyét (lakcímét) szembevetve, hogy az ország szinte mindegyik megyéjéből – Nógrád megyét kivéve – vannak elítéltek intézetünkben. Budapesti lakos volt 28 fő, Pest megyei 20, Bács-Kiskun megyei 22 fő. 12-12 fő Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Komárom-Esztergom megyei lakcímmel rendelkezett. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei 10, Somogy megyei 8 fő volt. Jász-Nagykun-Szolnok és Baranya megyékben élt 7-7 fő. Csongrád és Zala megyei lakcímen 6-6 fő, Hajdú-Biharban 5, Fejér és Békés megyékben 4-4 fő lakott, Győr-Moson-Sopron, Tolna és Veszprém megyei illetőségű 3-3 elítélt volt. Vas megyei lakcímról csak 1 fő lett befogadva. Elmondhatjuk még, hogy lakcím nélküli, hajléktalan volt az első befogadásakor 2 fő elítélt.

A fentieket figyelembe véve érdekességként említjük meg az első befogadó intézeteket is. Az elítéltek több mint egyharmadát, 57 főt a Fővárosi Bv. Intézet fogadta be, 21 főt a Bács-Kiskun Megyei, 12 főt pedig a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet. A fennmaradó megyei és országos intézetek átlagosan 3-5

fő elítéltet fogadtak be az elmúlt évek során. A fenti adatok a kapcsolattartás szempontjából vehetnek fel komoly aggályokat.

Az életkori adatokat vizsgálva¹² megállapíthatjuk, hogy mintegy harmaduk, 63 fő 30-39 év közötti, továbbá ugyancsak 63 elítélt 40-49 év közötti. A fennmaradó egyharmadnyi létszám is beszédes: 3 fő 24 éves, 17 fő a 25-29 közötti életkorban van. 60 éves elmúlt 7 fő elítélt.

Az elítéltek befogadáskori családi állapota elég színes képet fest. Több mint felük, 90 fő nőtlen volt, együtt élt, de nem házassági kötelékben 42 fő, elvált 19 fő. Házasságban 17 fő a 173 fő elítéltből, özvegyként van nyilvántartva 5 elítélt.

Mivel életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítéletekről beszélünk, nagyon fontos a jövőbeni kezelés szempontjából az elítéltek bűnelkövetéssel kapcsolatos előéletére vonatkozó adatait megvizsgálunk. Szembetűnő, hogy a 173 elítéltből 73 fő (!) első bűntényes, a többszörös visszaesők száma (csak) 46 fő. Visszaeső 18 fő, valamint különös visszaeső és visszaesőnek nem minősülő bűnis-métlő 15, illetve 6 fő elítélt. A fenti adatok vizsgálata több kérdést is fölvet.¹³

Érdekességként említjük meg, hogy a TÉS-re ítélték – mint arra egy korábbi tanulmányban már rámutattunk – közel egynegyede első bűntényes.

A kriminalitás szempontjából fontos adatokat tartalmaznak az elkövetett bűncselekményekre vonatkozó adatok is. Elmondható, hogy az elítéltek mindegyike az emberölés minősített esetének több pontját is megvalósította az elkövetett cselekményével. (Az alábbiakban csak a legtipikusabb bűncselekményekre térünk ki.) Az elkövetők közel egynegyede, 44 fő a cselekményét különös kegyetlenséggel [Btk. 166. § (2) bek. d) pontja], 32 fő több emberen [Btk. 166. § (2) bek. f) pontja] hajtotta végre, 12 fő nyereségvágyból [Btk. 166. § (2) bek. b) pontja] ölte meg áldozatát, áldozatait. 8 fő különös visszaesőként [Btk. 166. § (2) bek. h) pontja], 7 fő más aljas indokból, illetőleg célból [Btk. 166. § (2) bek. c) pontja] követte el tettét, 5 fő cselekményének áldozata tizennegyedik életévét be nem töltött személy volt [Btk. 166. § (2) bek. i) pontja]. 2 fő cselekményét hivatalos személy ellen követte el [Btk. 166. § (2) bek. e) pontja].

A bv. kezelés szempontjából az intézet által alkalmazott biztonsági csoportba sorolással kapcsolatos adatok is rávilágítanak arra, hogy a vizsgált elítélteknél populáció önmagában milyen komoly biztonsági rizikófaktorral bír. Mint ismeretes, a biztonsági csoportba sorolás legfőbb célja az, hogy megállapítsa az elítélt veszélyességét a fogvatartás biztonságára, melynek során az elkövetett bűncselekményt, annak jellegét és körülményeit, a szabadságvesztés időtartamát, az elítélt személyiségét, előéletét stb. mind-mind külön vizsgálni kell.¹⁴ A IV-es és III-as biztonsági csoportba soroltak száma – 79, illetve 87 fő – közel áll egymáshoz. A 2-es biztonsági csoportba 11 fő fogvatartott, az 1-es, legenyhébb biztonsági csoportba pedig 5 elítélt van sorolva.

¹² Értelemszerűen itt a jelenlegi életkorra vonatkozó adatok szerepelnek, nem pedig a befogadáskori életkori adatok.

¹³ Lásd: KISZELY PÁL – NAGY ISTVÁN: *Az idő rabságában. A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtási helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben.* Börtönügyi Szemle, 2012. 3., 6. o.

¹⁴ Lásd a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 42-44. §-ait.

2.2. Rezsimek a Szegedi Fegyház és Börtönben

Az intézet rezsimeinek bemutatását egy rövid történeti kitekintéssel kezdjük, hogy magyarázattal szolgálhassunk egy máig élő, az intézetünkben napi használatban honos, az elítéltek klasszifikációjával kapcsolatos gyakorlatra. Nem véletlenül alakult az évek során úgy, hogy a fegyház körleten, a Csillag épület-tömbben a „C” utca kifejezés ma is használatban van. A Csillag épület „C” utcájában vannak azok a kis zárkák, ahol korábban – mint látni fogjuk – a „rovott” magaviseletű elítélteket helyeztette el intézetünk első igazgatója, Törökfalvi Török Kálmán, miközben kidolgozta a Királyi Kerületi Börtön erkölcsi osztályzatát.¹⁵ A Csillag épület „C” utcájának emeletein jelenleg is kiszárkás elhelyezés érvényesül. Az első emeletén a 2. számú Nevelési Csoport, a pszichoszociális körlet működik, a második emeletén a Biztonsági Speciális Rezsim (a továbbiakban: BSR) körlet, a harmadik emeletén pedig a HSR-körlet kapott helyet.

A Csillag körlet „C” utcái

Az 1800-as évek végén a szegedi Királyi Kerületi Börtönben a fogvatartottak erkölcsi osztályozása eszközeként – a jól láthatóság, áttekinthetőség kedvéért – bádogból készült jelvényeket kellett viselniük az elítélteknek az alábbiak szerint. Az egyik differenciálási szempont az életkor volt: *A* betűvel jelölték a 30 év alatti fiatal elítélteket, akiket a többi elítélttől külön körleten helyeztek el, *B* betűvel jelölték a 30 évnél idősebb elkövetőket, és *C* betűvel jelölték meg a visszaesőket, az intézet biztonságát veszélyeztető elítélteket. Ugyanígy a felső öltözéken látható

¹⁵ TÖRÖKFALVI TÖRÖK KÁLMÁN: *Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fegyházakról*. Engel, Szeged, 1886. 43-44. o.

volt az illető egyén „erkölcsi állapotának” jelzése is: Az A és B jel viselője fedhetetlennek minősült, ugyanezek a betűk, de fektetve a rovott múltat jelezték, továbbá ugyanezek a betűk, de a fejük tetejére állítva jelölték a rossz magaviseletet. A visszaesőknél nem volt külön jel, hiszen mindegyikük csak C betűt viselt. A gyakorlatban nem zárták ki, hogy a visszaesők is „javulásuk biztos jelei után erkölcsi osztályzatba ne jussanak”. Az erkölcsi osztályzatot negyedévenként rendszeresen felülvizsgálták. Rendkívüli esetben előléptetés vagy lefokozás történhetett.¹⁶

Érdekes, hogy külön osztályzatuk volt azoknak, akik bizalmi állásra, vagy a feltételes szabadon bocsátás kedvezményére érdemesekké váltak. A bizalmi állásra méltóak a jelek fölött vörös szalagot, míg a feltételes szabadon bocsátásra érdemesek zöld szalagot viseltek. Szabadulás előtt közös zárkában helyezték el a jó magaviseletű rabokat, akik kérhették a feltételes szabadságra bocsátást is.¹⁷

A) A HSR-körlet, vagyis a Hosszúidős Speciális Rezsím

A hosszú időre ítélték körletén a tényleges életfogytiglanra ítélték, illetve a hosszú időtartamú ítéletek miatt kiemelt figyelmet igénylő fogvatartottak vannak elhelyezve.¹⁸ A körlet működésének jogszabályi alapja a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 47/A. §-a. A HSR-körlet legalapvetőbb sajátosságai a következők: két helyiségből álló egy- és kétszemélyes zárkák (lakóegységes zárkák), a körlet hermetikusan el van zárva más körletrészekről. A körleten egy önálló sétaudvar alakítottak ki, ahol az elítélt a szabadlevegőn tartózkodhat. Ez a sétaudvar az épület tetején található. A körleten team-rendszer működik, az ide beosztott felügyelet kizárólag ezen a körleten teljesít szolgálatot. A körlet létszáma jelenleg 13 fő, valamennyi elítélt TÉSZ-szabadságvesztést tölt. A körlet lényegi eleme, hogy a maximális biztonsági feltételek mellett a fogvatartott számára élhető feltételeket biztosítson (otthonbörtön).

B) BSR-körlet – A Biztonsági Speciális Rezsím

A Biztonsági Speciális Rezsímben az intézet biztonságára veszélyes, valamint a végrehajtás rendjével folyamatosan szembeszegülő elítélteket helyezünk el. Ezen a körleten jellemzően egy- és kétszemélyes elhelyezés érvényesül. A körleten elhelyezett elítéltek a közös programokon nem, vagy csak kivételesen vehetnek részt. Ezen a körleten is team-rendszer működik. A körlet létszáma 19 fő, ebből 9 fő életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését tölti, 3 fő TÉSZ-es, a fennmaradó 7 fő határozott ideig tartó fegyházbüntetésre van elítélve.

¹⁶ OLÁH MIKLÓS: *Egy korai klasszifikációs kísérlet a Szegedi Királyi Kerületi Börtönben. Börtönügyi Szemle, 2004. 3. 41-46. o.*

¹⁷ Lásd még a klasszifikáció kapcsán: MEZEY BARNA: *Az elítéltek osztályozása a 19. század utolsó harmadában. Börtönügyi Szemle, 2004. 3. 1-10. o.*

¹⁸ Lásd még: MATOVICS CSABA: *A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős speciális rezsímű (HSR) körletének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2009. 2. 99-108. o.*

C) A 2-es számú Nevelési Csoport (pszichoszociális körlet)

A pszichoszociális körleten azok az elítéltek vannak elhelyezve, akiknek a normál fegyház körleten való elhelyezése az elkövetett bűncselekmény sértettjei miatt (gyermekek, nők, időskorúak) nem megoldható. Ezen a körleten nyernek elhelyezést azok az elítéltek, akiknek az elhelyezése – a végrehajtás során létrejött beilleszkedési problémák miatt – a normál fegyház körleten ellehetetlenült, és azok az elítéltek is, akiknek elhelyezése a szexuális orientáltságuk miatt a normál fegyház körleten nem megoldható (a többi elítélttől „védeni” kell őket)¹⁹. A körlet létszáma 53 fő, ebből 38 fő életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést, 2 fő TÉSZ-t tölt.

D) A 4-es számú Nevelési Csoport („nyitott fegyház” körlet)

Az intézet azért hozta létre ezt a nevelési csoportot, mert a végrehajtás rendjéhez igazodó, példás magatartású elítéltek részére egyfajta rezsimbeli könnyebbséget kívánt gyakorlatként meghonosítani, hogy az elítélteket tovább ösztönözze, bevonja a végrehajtásban való együttműködésre. A „könnyített fegyház körlet” sajátossága, hogy a napszak egy bizonyos részében a körleten a zárkák nyitva vannak.²⁰ Fontos kitétel, sajátos követelmény az itt elhelyezést nyert elítéltek részére, hogy amennyiben fegyelmi cselekményt követnek el, azonnal kihelyezik őket a körletről. A körlet létszáma 67 fő, ebből 29 fő életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését tölti, 1 fő pedig TÉSZ-es.

E) A Gyógyító-nevelő Csoport

Ezen a körleten a vonatkozó rendelkezések értelmében azok az elítéltek vannak elhelyezve, akiknek behelyezését az IMEI (Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyintézet) az elítélt kivizsgálását követően javasolja.²¹ Az itt elhelyezett elítélt-populáció több „rétegből” tevődik össze. Számottevő azok száma, akiknek a végrehajtás során a kapcsolattartása (jellemzően 8-10 év után) teljesen megszűnt, egészségügyi problémáik miatt nem munkáltathatók, vagy más egyéb okból kiszolgáltatottak. Ezen a körleten nyernek elhelyezést továbbá a személyiségzavaros elítéltek, a súlyos beilleszkedési és magatartásbeli problémákkal küszködő elítéltek, valamint ideiglenesen azok az elítéltek, akik valamelyik körleten fegyelmi cselekmény sértettjei lettek. A Gyógyító-nevelő Csoportban team-rendszer működik, melynek tagjai a nevelők, a szociális segédelőadó és az intézet szakpszichológusa. A körlet létszáma 23 fő, ebből 6 fő életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést tölt.

¹⁹ FIÁTH TITANILLA: *Szexualitás a börtönben (II. rész)*. Börtönügyi Szemle, 2012. 3. 41-48. o.

²⁰ Az elítéltek ezt a körletet „cukorborsó”-nak nevezik.

²¹ 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 173. § (1) bek.

F) Az Átmeneti Csoport

Az elítélt két évvel a várható szabadulása előtt – az intézet parancsnokának döntése alapján – átmeneti csoportba helyezhető.²² A csoportban elhelyezett elítélt a személyes szükségletére fordítható pénzösszeget (vagy annak egy részét) készpénzben is megkaphatja. Megszüntethető az átmeneti csoportba való helyezés, ha az elítélt ismételten olyan fegyvelemsértést követ el, amely miatt magánelzárás-fenyítést szabnak ki, vagy a csoportban elhelyezett elítélt ellen újabb büntetőeljárás indult. A feltételes szabadságra bocsátás előterjesztésekor az átmeneti csoportba helyezéshez készült véleményt ki kell egészíteni az elítélt átmeneti csoportban tanúsított magatartásának az értékelésével is. Az átmeneti csoport létszáma jelenleg 43 fő, ebből 13 fő életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését tölti.²³ Az elítéltek jelentős része külső munkahelyen dolgozik, egy kidolgozott rendszer alapján az átmeneti csoport tagjai lehetőséget lapnak arra, hogy előbb csoportosan, majd egyénileg is elhagyhassák az intézet területét.

G) A Kábítószer Prevenációs Részleg

A Kábítószer Prevenációs Részleg működésének törvényi alapját a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 76/A-C. §-ai képezik. A prevenációs körletre az elítélt a kérelme alapján akkor helyezhető be, ha vállalja (írásban nyilatkozik), hogy a kábítószer-mentesség ellenőrzése érdekében aláveti magát rendszeres vizsgálatoknak, és azokhoz vizsgálati anyagot (testvázadékok) szolgáltat. A prevenációs részlegen történő elhelyezésről a nevelő javaslatára a befogadási bizottság dönt. A Kábítószer Prevenációs Részleg – amint arra legkorábban a 18/2002. (XI. 30.) IM rendelettel módosított jogszabály lehetőséget adott – létesítése azonnal megtörtént intézetünkben.²⁴ A részleg létszáma 11 fő, ebből 1 fő életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre van ítélve.

Áttekintve a speciális csoportokat, megállapíthatjuk, hogy a felülvizsgálattal életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéteknek jóval több mint fele, közel 100 fő a speciális csoportok valamelyikében tölti szabadságvesztés büntetését, a TÉSZ-esek esetében pedig csak 1 fő van normál fegyház körleten elhelyezve, a további 20 fő a speciális csoportok valamelyikében tölti ítéletét.

3. A bánásmódról

Intézetünk közelmúltbeli történetében számos olyan próbálkozás²⁵ és szakmai kezdeményezés²⁶ volt, melyek megteremtették azt a sajátos gyakorlatot, ami jelenleg is jellemzi a Csillagbörtönben alkalmazott bánásmódot. A mindenkor

²² 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 170-172. §

²³ SIMON ATTILA: *Az Átmeneti Csoport Szegeden. Börtönügyi Szemle, 2005. 3. 18-19. o.*

²⁴ DANI ZITA: *Drogkarrier? Kábítószer fogyasztók a börtönben. Börtönügyi Szemle, 1999. 4. 72-74. o.; DANI ZITA: A Szegedi Fegyház és Börtön kábítószer prevenációs körlete. Börtönügyi Szemle, 2005. 3. 20-22. o.*

²⁵ KOVÁCS ZSOLT: *A gyakorlati pszichológia hároméves tapasztalata Szegeden. Módszertani Füzetek, 1984. 2. 34-37. o.*

²⁶ FÖLDESI TIBOR: *A nevelési szolgálat és az őrszolgálat összefogása a Szegedi Fegyház és Börtönben. Módszertani Füzetek, 1984. 2. 16-18. o.*

hatályos jogszabályok pontos betartása mellett a végrehajtás feszesége jellemző leginkább intézetünkre.

3.1. A munkáltatás

Az életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak munkáltatásának bemutatásakor a szakképzettségükre, valamint a „polgári” foglalkozásukra vonatkozó adatokat is érdemes közelebbről szemügyre vennünk. Nem rendelkező szakképzettséggel a befogadottak közel fele, 84 fő. Festő és mázoló, illetve hegesztő szakképzettséggel rendelkező 9-9 fő, asztalos és gépjárművezető képzettsége volt 7-7 főnek. Szabó és villanyszerelő képesítéssel 5-5 fő rendelkezett. Körülbelül harminc különböző szakmán 1-1 fő osztozik, akik között találunk fogtechnikust, szőnyegszövőt, vasútépítő és -karbantartót, de szakácsot, sportedzőt és olvasztárt is.

Rátérve a „polgári” foglalkozás adataira, megállapíthatjuk, hogy az elítéltek több mint felének a befogadáskor nem volt rendszeres jövedelme, mert 23-23 fő foglalkozás nélkülinek, illetve munkanélkülinek vallotta magát, nem volt polgári foglalkozása 20 főnek, míg alkalmi munkája (idényjellegű, mezőgazdasági) csak 23 főnek volt. Betanított munkásként 15 fő dolgozott a befogadása előtt, 7 fő rokkantnyugdíjas volt. Festő és mázolóként 4 főnek, burkolóként 3 főnek volt munkája. A fennmaradó elítélt-populáció tagjai, mindösszesen 46 fő, a legkülönbözőbb „polgári” foglalkozásokat űzték.

A munkáltatást – mint a kezelés egyik legfontosabb elemét – vizsgálva fontos említést tenni a fogvatartottak egészségügyi szempontból nyilvántartott munkavégző képességéről is. A 173 főből nehéz fizikai munkára 117 fő, könnyű fizikai munkára 35 fő alkalmas, munkaképtelen 12 fő, illetve ideiglenesen munkaképtelen 9 volt fő az elmúlt időszakban.

A munkáltatás szempontjából nem elhanyagolható adat, hogy a 173 fő elítéltekből 134 fő dolgozik valamilyen munkahelyen. 79 fő a Nagyfa-Alföld Kft. területén dolgozik, míg 55 főnek az intézet költségvetési munkahelyein (konyha, mosoda, háziműhely stb.) biztosítunk munkát.

3.2. Az oktatás és képzés

A befogadáskori iskolázottság, iskolai végzettség a következő adatokkal szolgál: az életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak alig több mint egyharmada, 61 fő végezte el az általános iskola 8 osztályát, gimnáziumi érettségivel mindössze 11 fő rendelkezett. Iparitanuló-iskolát 25 fő, szakmunkásképző iskolát 24 fő végzett el. A fennmaradó létszám az általános iskola 2-7. osztályát járta ki, illetve 2 fő analfabéta volt a bv. intézetbe történt befogadásakor.

Intézetünkben a kezdetektől fogva jelen volt az elítéltek oktatása.²⁷ Napjainkban iskolarendszerű oktatás folyik, melyet főállásban az iskola igazgatója koor-

²⁷ OLÁH MIKLÓS: *Rabtanítók. A felnőttoztatás hagyományai a szegedi Csillagban. Börtönügyi Szemle, 1999. 2. 87-92. o.*

dinál, aki a dunaújvárosi székhelyű Pannon Oktatási Központ Gimnázium, Általános és Szakképző Iskola, Pedagógiai Szakszolgálat alkalmazottja. Munkáját a személyi állomány részéről három kollégánk – az ún. kultúros nevelő és két szociális segédelőadó – segíti.

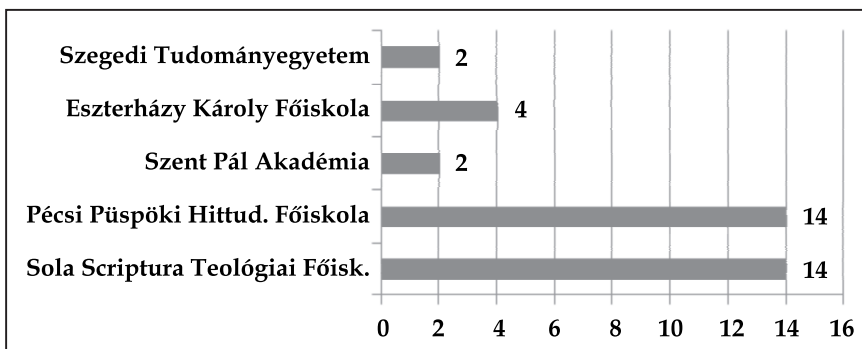
Az intézetből jelenleg a 2-8. osztályban összesen 93 elítélt tanul, köztük nemcsak fegyház fokozatú életfogytos elítéltek, 83 fő pedig a 9-12. osztályok tanulója. Most az érettségire épülő logisztikai OKJ-s tanfolyam zajlik két évfolyamban, mintegy 42 fő elítélt részvételével, akik között találunk életfogytiglanra ítélt, pár évvel a szabadulása előtt lévő fogvatartottat is.

Az intézet mindhárom objektumában működik könyvtár. Az I. objektumban, a Csillag épületben egy több mint 22 ezer kötetes könyvtár áll az elítéltek rendelkezésére. Intézetünk kimondottan jó szakmai kapcsolatokat ápol – együttműködési megállapodás alapján – a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárral. Terveink között szerepelnek könyvtári fejlesztések is, többek között csatlakozás az e-Corvina rendszerhez. Az elítéltek tájékozódását, tanulását, felkészülését az e téren képzett könyvtáros kollégánk is segíteni tudja, de van az életfogytiglanra ítélt elítéltek között már végzett, egyetemi képzettséggel rendelkező könyvtáros is, aki a képesítését, a diplomáját a Szegedi Fegyház és Börtönben, a szabadságvesztés-büntetése ideje alatt szerezte meg.

A Szegedi Fegyház és Börtönben jelenleg 36 fő folytat felsőfokú tanulmányokat egyetemen vagy főiskolán. Mint az alábbi grafikonból kitűnik, a képzésben részt vevő felsőoktatási intézmények hallgatói között felülreprezentált a teológiai, hittudományi képzésben részt vevők száma. (4. számú grafikon) A Szegedi Tudományegyetemen, illetve az Esterházy Károly Főiskolán az elítéltek könyvtártudományt, valamint könyvtári informatikát tanulnak. A főiskolai és egyetemi hallgatók számaránya a következőképpen alakul: a 36 főből 21 fő életfogytig tartó szabadságvesztést tölt. A fennmaradó 15 fő közül 13 elítélt tíz évnél hosszabb, határozott ideig tartó fegyház fokozatú szabadságvesztés-büntetésre van ítélve.

4. számú grafikon

A Szegedi Fegyház és Börtönben főiskolai vagy egyetemi tanulmányokat folytató elítéltek számának megoszlása a különböző felsőoktatási intézmények között

3.3. Foglalkozások, programok a fogvatartottak számára

Intézetünkben – mondhatni – évtizedes múltja van azoknak a fogvatartotti programoknak, melyeket a nyári iskolaszünetben, a munkáltatás helyszínein történő szabadságolások idejére szervezünk. Ilyen hagyománya van a Dankó Pista Fesztiválnak és a Csillagpódiumnak is. Ezekre a fogvatartotti kulturális eseményekre az intézetbe látogató művészek, zenekarok és előadóművészek tartalmaz programokat adnak a fogvatartottaknak.

Az elítéltek szabadidejének hasznos programokkal történő kitöltése érdekében az intézet munkatársai komoly erőfeszítéseket tesznek nap-mint nap.²⁸ Ugyanis a Csillag körlet túlzásúfolttsága miatt foglalkozásokat tartani kizárólag a Kultúr Körleten lehet. Itt korlátozott számban ugyan, de rendelkezésre áll egy-két helyiség, ahol az elítéltek a nevelői személyzettel kézműves foglalkozásokon vehetnek részt, gyakorolhatják a megszerzett, elsajátított tudást. Azt is megemlíthetjük még, hogy nagy erőfeszítések árán sikerült kialakítanunk a korongozó, kerámiás szakkör részére egy foglalkoztató helyiséget, hasonlóan körülményes volt az üvegfestő szakkör számára helyet biztosítanunk. Mivel ezeket a foglalkozásokat az elítéltek nagy szorgalommal és magas létszámban látogatják, ezért mindenképpen arra törekszünk, hogy a kézműves munkára épülő szakköri lehetőségeket bővíteni, a közeljövőben továbbfejleszteni tudjuk.

Az elmúlt évek során egy nemzetközi pályázat keretében lehetőségünk volt arra, hogy egy viszonylag nagyobb pénzüsszeget fordítsunk e foglalkozások tárgyi feltételeinek javítására. A befektetett munka és anyagi ráfordítás nagyon hamar érezte hatását. „A projekt kezdetekor a csoportos és egyéni foglalkozásokkal érintett azon fogvatartottak száma, akik vállalták az alkotó tevékenységet – akár egyénileg zárkán, akár csoportos foglalkozások keretében – szinte elenyésző volt. [...] Kezdetben alig egy tucatnyi elítélt vette a bátorságot, hogy zárkán készített alkotásával (ceruzarajz, grafika, kisplasztika, makett stb.) jelentkezzen. A legutóbbi kiállításra közel száz elítélt egyénileg több alkotással is megméretette magát. Figyelemreméltó alkotásokkal állt elő többek között az egyik TÉSZ-re ítélt fogvatartott is, aki zárkájában fából készít méretarányos maketteket.”²⁹

²⁸ NÉMETH ÉVA – LICSÁK ILDIKÓ: *Filmklub Szegeden. Csoportmunka a fogvatartottak körében. Börtönügyi Szemle, 1998. 1. 25-29. o.*

²⁹ NAGY ISTVÁN: *Művészetterápia a börtönökben. Egy európai uniós pályázat szakmai tapasztalatai Szegeden. Börtönügyi Szemle, 2012. 3. 88. o.*

A Csillagtető – A remény odafönt van?

4. Összegzés, megoldási javaslatok

4.1. Intézetben belüli megoldási lehetőségek

Az eddigi kezelési tapasztalatokat, valamint a fentieket is figyelembe véve a Szegedi Fegyház és Börtönben a hosszú ideig tartó ítéletek végrehajtása tárgyában új kezelési koncepciót dolgoztunk ki, melynek alapja az alábbiakban felvázoltak egy része is.

A HSR-körleten továbbra is főként TЭСZ-re ítéleteket kell elhelyezni, ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt, hogy az elmúlt évek során e körletről öt főt a normál fegyház körletre helyeztünk ki. Ezen elítéltek zökkenőmentesen beilleszkedtek a HSR-körleten kívüli, „nyitottabb” fegyházkörletek életébe, közülük négy fő az intézet mellett működő Nagyfa-Alföld Kft.-ben dolgozik, egy fő pedig iskolai tanulmányokat folytat. A kihelyezéseket azért is tartjuk szükségeseknek, mert az újonnan befogadott TЭСZ-re ítélték részére nem tudunk kellő mértékben férőhelyet biztosítani a körleten.

Az eddigi kezelési gyakorlatból adódóan nyilvánvaló, hogy az elkövetkezendő időszakban a HSR-körlet egyfajta felkészítő részleg szerepét fogja betölteni. A felkészítés időszaka – ami az elítélt befogadásától a HSR-körletről történő kihelyezéséig tart – eddigi tapasztalataink szerint általában nem lehet kevesebb mint két év, hiszen egy extrém hosszú ítéletet töltő elítélt megismeréséhez, lelki történéseinek nyomon követéséhez adott esetben hosszabb időre van szükség. A HSR-körleten szolgálatot teljesítő kezelő személyzet a felkészítő időszakot követően javaslatot tesz az intézet vezetésének az elítélt magatartására tekintettel a HSR-körletről történő kihelyezésére, illetve az elítéltnak az alábbi nevelési csoportok egyikébe való helyezésére:

- 1) Amennyiben az elítélt a végrehajtás rendjével tudatosan szembeszegül és az intézet biztonságára magas biztonsági kockázatot jelent, a fogvatartottat a BSR-körleten helyezték el egy szakmai team javaslatára alapján.

- 2) Azokkal az elítéltekkel kapcsolatosan, akik a felkészítés során vállalják az együttműködést, normakövetők, beilleszkedésük zökkenőmentesen megtörtént, továbbá prognosztizálható a normakövető ítélettöltésük, születhet olyan döntés is, hogy az ún. „nyitott fegyházas” körleten legyenek elhelyezve. Ez a körlet – mint már említettük – annyiban különbözik a többi normál fegyházas körlettől, hogy a napszak egy bizonyos részében a körlet zárkái nyitva vannak.
- 3) Amennyiben az elítélt egyéb speciális védelemben részesítendő az elkövetett bűncselekmény, a bűncselekmény sértettjei stb. miatt, úgy lehetőség van rá, hogy egy másik nevelési csoportban, a pszichoszociális körleten töltse ítéletét.

Úgy gondoljuk, hogy azok a biztonsági intézkedések, amelyek a HSR-körleten elhelyezett elítéltek vonatkozásában fennállnak – a fokozatosság elvét betartva – adott esetben csökkenthetők, vagy mással helyettesíthetők lehetnek. Ezek közé tartozik például a látogatófogadás rendjének fokozatos átgondolása, valamint a körleten elhelyezett elítéltek motozására vonatkozó speciális szabályok felülvizsgálata is. Az elkövetkezendőkben szakpszichológusi monitoring rendszert és nyomon követést kívánunk kidolgozni és bevezetni, mely az elítélt befogadásától az esetleges szabadításáig tart. Ahhoz, hogy ez a rendszer jól működjön, a büntetés-végrehajtási intézeteknek minden esetben meg kell kapniuk az elítéltről az elmeorvos-szakértő által készített szakvéleményeket, melyek alapján a kezelési, nevelési terv felállítható és megvalósítható.

Az intézetben egy új team-rendszer létrehozására tettünk javaslatot, mely folyamatosan figyelemmel kíséri a speciális csoportokban elhelyezett elítéltek ítélettöltését, és szükség esetén javaslatot tesz további kezelési, a bánásmóddal kapcsolatos beavatkozások megtételére, illetve az ítéletek töltésével kapcsolatban felmerülő büntetés-végrehajtási szakmai kérdések megvitatására. Úgy az elítélti populáció, mint a személyi állomány vonatkozásában fontosnak tartanánk olyan lineáris kutatások elkezdését és azok eredményeinek közzétételét, melyek a jövő büntetés-végrehajtásának munkáját a későbbiekben elősegíthetnék.

4.2. Intézetben „kívüli” megoldási lehetőségek

A múlt év végéig úgy tűnt, hogy a hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának problematikája kizárólag a Szegedi Fegyház és Börtönre koncentrált, megoldásra váró feladat. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága mindig is átlátta e kérdés fontosságát, és a múlt év végén javaslatot készített arra vonatkozóan, hogy intézetünket némileg mentesítse a fentiekben vázolt problémák súlya alól. A BVOP által készített szakmai koncepció anyaga, melyet jelenleg a Belügyminisztérium szakemberi vizsgálnak és véleményezés alatt áll, a következő lényeges megállapításokat tartalmazza:

4.2.1. Rövid távú megoldás keretében, még ebben az évben, a vonatkozó országos parancsnoki intézkedés módosítása a Szegedi Fegyház és Börtön elhelyezési problémáinak kezelésére, ezáltal lehetővé válik a hosszú időre ítélt fogvatartottak más zárt intézetben történő elhelyezése. Ugyanezen rövid távú megoldás része-

ként a TÉSZ-re ítélt fogvatartottak esetében a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön Különleges Biztonságú Körletének Hosszúidős Speciális Rezsimú körletté történő átminősítésére is sor kerül.

4.2.2. Középtávú (2014–2016) megoldás lehet a Budapesti Fegyház és Börtön jobb csillag objektuma használaton kívüli körletrészének átalakítása, alkalmassá tétele a hosszú időre ítélték fogvatartására, ezáltal a zsúfoltság csökkentése mellett – itt körülbelül 40 fő elhelyezésére van mód – bizonyos mértékben javítható az elítéltek kapcsolattartása azáltal, hogy lakhelyükhöz közelebbi intézetben töltik büntetésüket.

4.2.3. Hosszú távú megoldásként (2020-ig) javaslat készült arra vonatkozóan, hogy speciálisan erre a célcsoportra orientált, egy már működő büntetés-végrehajtási intézet alárendeltségébe tartozó külön objektum létesüljön a hosszú idős elítéltek büntetésének végrehajtási helyéül, melynek egyik helyszíne lehetne a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet I. objektumának ún. „Robozi körlete”. A BVOP által elkészített szakmai koncepció másik megoldásként a Szegedi Fegyház és Börtön III. számú objektumának bővítését és korszerűsítését javasolta.

Antal Szilvia – Solt Ágnes

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata

A cikk címében szereplő vizsgálat résztvevői – Solt Ágnes (kutatásvezető) és Antal Szilvia (kutatótárs) – a „Tudományos kutatások és gyakorlati alkalmazásuk a büntetés-végrehajtásban” című, a Szegedi Fegyház és Börtönben 2012. november 15-én megrendezett szakmai konferencián számoltak be kutatási tapasztalataikról. [A szerk.]

Antal Szilvia:

Az Országos Kriminológiai Intézet munkatársaiként 2011 tavaszán kezdtünk meg egy longitudinális vizsgálatot a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak körében. Ez a kutatás azonban nem volt előzmény nélküli.

Szintén az OKRI megbízásából két éven át vizsgáltuk az életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézményét, illetve a büntetéssel sújtott elkövetők személyiségét. 2007-ben jogösszehasonlító vizsgálatot végeztünk az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés külföldi szabályozásának megismerése céljából, míg 2008-ban egy empirikus kutatást folytattunk 149, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottal. A számukra kidolgozott kérdőívet 8, tényleges életfogytiglanra ítélt (a továbbiakban:TÉSZ-es) fogvatartottal is felvettük.

Ezt követően 2011-ben jártunk a Szegedi Fegyház és Börtönben, amikor is egy fogvatartotti szubkultúra-vizsgálat keretében ismét volt alkalmunk a TÉSZ-esekkel beszélni. Sokkoló volt 3 év távlatából a változás és a változatlanság megtapasztalása is. Ekkor döntöttünk úgy, hogy csak a TÉSZ-es fogvatartottak felé fordítjuk a figyelmünket, és – lehetőség szerint – egy hosszabb távú vizsgálatot folytatunk körükben.

A kutatás mindenekelőtt – az extrém hosszúságú fegyházbüntetés hatásai mellett – az esetleges prevenciók beavatkozási lehetőségei és szükségességei feltérképezését tűzte ki céljául. Eszközöket próbál találni arra, hogy az elítéltek részéről az esetleges agresszív, autoagresszív aktusok megelőzése lehetségessé váljon. A kutatás során célunk, hogy mind a börtönbüntetés zavaratlanságát támogató, mind pedig az azt nehezítő tényezőket beazonosítsuk, és azok lehetséges hatásait felmérjük.

Céljaink részben segítik a büntetés-végrehajtás feladatait is, ezért a BVOP – egy rövidebb kezdeti bizonytalanság után – engedélyezte és támogatta kutatásunkat. A bizonytalanság a fogvatartottak védelme, az esetleges testi és lelki sérüléseik elkerülése érdekében merült fel.

A szakemberek tartottak ugyanis attól, hogy az egyre kevesebb személyes kapcsolattal bíró TÉSZ-esek túlságosan kötődni fognak ahhoz a két emberhez,

akik nyitottan, csak rájuk fókuszálva, hosszú éveken keresztül rendszeresen látogatják őket; majd a vizsgálat végeztével hirtelen megszűnik minden kapcsolat, ami visszafordíthatatlan, és előre nem látható folyamatokat indíthat el a megkérdezettekben. A vizsgálat mellett szóló érveink, illetve a Szegedi Fegyház és Börtön egyértelmű támogatása, illetve a kutatás mellett való kiállása azonban meggyőzte az Országos Parancsnokságot, így megállapodásunk értelmében három-öthavonta beszélhetünk valamennyi érintett fogvatartottal legalább 10 éven keresztül. A vizsgálat során fontos, hogy a két kutató személye ne változzon, mert a felépített bizalmi viszony a személycseré következtében könnyen megtörhetne.

Jelenleg 21 fogvatartott tölti tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését a Szegedi Fegyház és Börtönben, a pre-vizsgálat idején (2008-ban) 12-en voltak. A folyamatosan emelkedő szám mellett nehéz mindenkit személyesen megszólítani, és az érdeklődést hosszú távon is fenntartani. Többször szembesültünk azzal, hogy a korábban együttműködő és érdeklődő fogvatartott a következő alkalommal nem akart velünk beszélni. Így az íróasztal mellett kitalált módszertanunkon változtatnunk kellett a gyakorlatban.

A kutatás módszerül eredetileg ugyanis egy minden alkalommal előre meghatározott, nyitott kérdéssor felvételét terveztük valamennyi fogvatartottnál. A kérdések bizonyos időközönként ismétlődtek volna. Ezen az elgondoláson azonban némiképp módosítanunk kellett, a fogvatartottak ugyanis nem voltak hajlandók a sematikus kérdéssoron többedik alkalommal végigmenni. Szükségük van a személyes hangvétellő beszélgetésekre, ahol az őket éppen foglalkoztató eseményekről számolhatnak be. Emellett persze minden alkalommal rákérdezzük a minket aktuálisan, vagy konstans módon érdeklő témákra is. A kivitelezés azonban nem olyan direkt módon történik, ahogy eredetileg azt terveztük.

És hogy mik azok a témák, amik állandóan (és visszatérően) érdekelnek minket? Elsősorban a megkérdezett adott lelkiállapota, a börtönkörülmények elfogadásának szintje, a személyes életterében bekövetkezett változások (kapcsolattartók látogatásai, halálesetek, belső személyközi átrendeződések). Emellett természetes reagálunk a szűkebb és tágabb környezetükben bekövetkezett objektív változásokra (így a nevelőváltások megélése, jogszabályváltozások, személyes élettér szűkülése) is.

Az elmúlt öt alkalom során összesen két olyan fogvatartott gondolta úgy, hogy időközben kiszáll az interjúkból, és csak egyvalaki volt, aki az első pillanattól fogva nem kíván a vizsgálatban részt venni.

A másik probléma, amivel újabban szembesülünk, az érintett fogvatartotti populáció számának emelkedése, és ezzel párhuzamosan a férőhelyhiány. Eddig ugyanis egyértelmű volt, hogy ha Szegedre utazunk, minden elítéltet egy intézetben találunk, és néhány nap alatt fel tudjuk venni a személyenként 30-120 perces interjúkat. A fogvatartotti létszám emelkedésével azonban szembe kell néznünk

azzal a ténnyel, hogy a jövőben nem tudunk minden érintettet a továbbiakban bevonni a vizsgálatba. A keretek közé szorított lehetőségeink azt például biztosan nem engedik meg, hogy évente kétszer-háromszor az ország összes, TÉSZ-es fogvatartottat őrző intézetét meglátogassuk¹. De ha erre még módunk is lenne, az biztosan kizárt, hogy a létszámnövekedést ketten bírjuk kezelni.

Éppen ezért az a tervünk a jövőre nézve, hogy a legstabilabb, és/vagy a vizsgálat szempontjából legérdekesebb régi TÉSZ-es fogvatartottak „vizsgálatban tartása” mellett az újak közül igyekszünk több érintettet bevonni, akiknek az ítéletükhöz és a börtönkörülményeikhez való adaptálódását már a kezdeti időtől fogva nyomon tudjuk követni. Azonban az, hogy ez hogyan fog működni a gyakorlatban, szintén olyan kérdés, amit a gyakorlat fog kialakítani.

Ahogy azt már korábban elmondtam, a kutatást 2011 tavaszán kezdtük, és legalább 2025-ig szeretnénk folytatni. Ami azt jelenti, hogy a vizsgálati folyamat elején vagyunk. Kérem, hogy ennek megfelelően fogadják eredményeinket!

Solt Ágnes:

A kutatásnak ebben a fázisában arról tudok beszámolni, hogy

- milyen veszélyeztető és protektív tényezőket látunk,
- milyen jellemzőkkel bírnak azok az elítéltek, akik a legkevesebb kockázatot jelentik a bv. intézet zavartalan működésére nézve, illetve
- milyen túlélési stratégiák rajzolódnak ki.

Veszélyeztető és protektív tényezők

Minden elítéltnak természetesen van olyan igénye, amely szükséges a minimális elégedettségéhez, s amelytől megfosztva hosszú távon nem lehet elkerülni a destruktív magatartást jelentkezését. Ilyen alapvető, meghatározó elemek: az elhelyezés, a zárkatárs és a megélhetés kérdései. Ha ezek a körülmények elfogadhatók a fogvatartott számára, az a legfontosabb védőfaktort jelenti az autoagresszív magatartás és másfajta erőszakos cselekmények ellen. Változó, hogy az adott személy szeretne-e zárkatársat, vagy egyszemélyes elhelyezést igényel; hogy a nyugalmat és a rutint részesíti előnyben a nagyobb kötöttség (bilincs és öv viselése, nagy sétaudvar hiánya) ellenére, vagy az ingerekben gazdagabb, több lehetőséggel bíró és nagyobb mozgásteret biztosító elhelyezést preferálja, s hogy személyes szükségleteinek előteremtése érdekében mennyi munkára van szüksége.

Általánosságban kijelenthető, hogy az egészség elvesztése: a betegség és az öregség, illetve a szegénység a két legfontosabb veszélyeztető tényező. Minden, ami a fogvatartott kiszolgáltatottságát és tehetetlenségét erősíti, az negatív irányban, s minden, ami az önrendelkezés és autonómia legalább látszóla-

¹ Feltételezhető, hogy a jövőben TÉSZ-esek elhelyezésére a büntetés-végrehajtás a Szegedi Fegyház és Börtönön kívül más bv. intézeteket is be fog vonni.

gos helyreállítása irányába mutat, az pozitívan befolyásolja a fogvatartottak közérzetét és lelki egyensúlyát. Az öv és a bilincs zárkán kívüli kötelező vise-
lése (HSR körlet) például erősen frusztráló tényező. A kapcsolattartásra az jel-
lemző, hogy amíg a kötődés stabil, folyamatos és kiszámítható, addig védelmet
jelent, abban az esetben azonban, ha rendszertelen, instabil vagy negatív ér-
zelmek kísérik, akkor az önkárosítás veszélyével jár együtt. Szintén általános
érvényű, hogy a bűncselekménnyel való foglalkozás, a büntett feldolgozatlan-
sága, az e körül forgó gondolatok komoly veszélyeztető tényezők ugyanúgy,
ahogy a kinti életre, alternatív életformára gondolni, fantáziavilágba mene-
külni szintén. Megfigyelhető, hogy az álmodozás, a légvárac építgetése, az el-
vont gondolatokba való feledkezés rövid távon megóvó, hosszú távon azonban
rizikótényező a hirtelen józanodás és az elkerülhetetlen csalódás miatt.

Egyértelműen látszik az a nem meglepő tény, hogy a különböző foglalko-
zások, elfoglaltságok (iskola, munka, szakkörök, versenyek, sporttevékenység)
megóvó hatásúak. Az idő beosztása és eltöltése mellett a különböző elfoglalt-
ságok újabb lehetőségeket teremtenek (pl. tanulás), ezzel motivációs bázist
jelentenek és perspektívát nyújtanak az elítélteknek. A munka nem csupán
az elfoglaltság és élettér miatt fontos, hanem jóval inkább azért, mert ez a
legfontosabb igények kielégítésének forrása: a kávé, a cigaretta, a tisztálkodási
szerek és egyéb fogyasztási cikkek beszerzésének záloga. A „TÉSZ” intézmé-
nyének megszűnésében való hit és remény is megóvó erővel bír, csakúgy, mint
minden olyan momentum, történet, reakció, amely a fogvatartottban a saját
kiszolgáltatottságának érzését ellensúlyozza.

Veszélyeztető tényezők	Megóvó tényezők
az egészség elvesztése: betegség, öregség	elfoglaltságok, foglalkozások
szegénység	pénzkereseti lehetőség
bűncselekménnyel kapcsolatos gondolatok, a büntett feldolgozatlansága	a „TÉSZ” intézményének megszűnésében való hit és remény
az álmodozás hosszú távon	tudatos önfejlesztés
kapcsolattartás, ha rendszertelen, instabil, vagy negatív érzelmekkel jár	kapcsolattartás, ha stabil és kötődést biztosít
az egyéni igényektől független elhelyezés	egyéni igény szerinti elhelyezés (a zárkatárs és a körlet vonatkozásában)

A legkevesebb kockázatot jelentő fogvatartottak jellemzői

Alapvetően két markánsan elkülönülő, egymásnak szinte ellentmondó élet-szemlélet az, ami dominál a jól alkalmazkodó elítéltek (11 fő) körében. Az egyik típusra az jellemző, hogy világa beszűkült, igényei minimálisra csökkentek, s beletörődött sorsába. A másik típusba tartozók hisznek a börtönbüntetésük végességében, bíznak a változásban, s mindent megtesznek, hogy közönyös apátiába zuhanjanak. Fejlesztik magukat, folyamatosan célokat tűznek ki maguk elé, továbbá keresik önmaguk fejlesztésének lehetőségeit és a racionális gondolkodás, a belső szabadság megőrzését. Ez utóbbi csoportba csak olyan magasabb intelligenciával rendelkező fogvatartottak tartoznak, akik kiemelkedő énerővel, kitartással, önfegyelemmel bírnak, és képesek a pozitív gondolatokat tudatosan erősíteni magukban, a negatívakat pedig távol tartani.

Az alacsony kockázatú elítéltek főbb attitűdjei felsorolásszerűen a következők:

- az elkövetett bűncselekményen való túllépés, a büntudat mellőzése vagy feldolgozása;
- az ítélet tudomásulvétele és elfogadása;
- napról napra élés, a jelenben való gondolkodás;
- a nyugalom preferálása az ingerekkel szemben;
- kedvtelés, hobbi, élvezeti cikkek: motiváció (sport, írás, olvasás, növény, állat, cigaretta, kávé stb.);
- remény a valamikori szabadulásban;
- önbecsülés, küzdeni akarás, életerő, önfegyelem, kitartás.

Túlélési stratégiák

Beletörődött (jellemzően alacsonyabb intelligenciájú, egyszerűbb személyiségek)	Küzdő (jellemzően magasabb IQ-jú, összetettebb személyiségek)
beszűkült, a külvilággal szemben közönyös, igényei minimálisra csökkentek	érdeklődő, nyitott, kapcsolattartásai fontosak számára
az ítélet tudomásulvétele és elfogadása	hit a majdani szabadulásban
a nyugalom preferálása az ingerekkel szemben (egyedüllét és a szabadság feladása)	a változatosság és az új ingerek preferálása a rutinnal szemben (a társaság és az elfoglaltság iránti fokozott igény)
kedvtelés, hobbi, élvezeti cikkek (sport, írás, olvasás, barkácsolás, növény, állat, cigaretta, kávé stb.)	
napról napra élés, a jelenben való gondolkodás	hosszú távú gondolkodás, tudatos önfejlesztés

A kutatás elkövetkező éveiben folyamatában vizsgáljuk a kapcsolatok alakulását, a kapcsolati hálót és annak hatását, a népszerűség jellemzőit és a népszerű egyének főbb jellemvonásait, amelyeknek nagy jelentősége van a coping sikerességének megítélésekor. Ugyanígy a viselkedés és attitűdök változása, az évek során való alakulása, az életszemlélet esetleges megváltozása és az ahhoz köthető momentumok azok, amelyeket folyamatában kell vizsgálnunk. Mindezek felméréssel kerülhetünk közelebb a kutatási kérdés megválaszolásához.

Bőrbe varrt bűnjel – A tetoválás kultúrtörténeti változásai, különös tekintettel a bűnözés és a tetoválás kapcsolatára

Charles Darwin szerint nincs olyan közösség a Földön, ahol ne használtak volna valamilyen maradandó testdíszítő eljárást. A tetoválás a törzsi közösségekben fontos részét képezte a különböző rituáléknak. Napjainkra azonban szinte teljesen eltűnt a természeti népek hagyományai közül. A „civilizáltabb” közösségekben a tetoválást a bűnös magatartás jeleként értelmezik évezredek óta, ennek ellenére manapság egyre népszerűbb ez a testdíszítés. Egyes felmérések szerint a Föld lakosságának 35% rendelkezik tetoválással (Hesselt van Dinter 2005). Egy olyan eljárásról van tehát szó, amely ismét reneszánszát élheti kultúrájától függetlenül az egész világon. A továbbiakban a tetoválás kultúrtörténeti változásait foglaljuk össze, különös tekintettel a tiltás, a bűnelkövetés és a tetoválás összefüggéseire.

Rítus és a test díszítése

A szociálanropológia a testművészetnek kétféle típusát különbözteti meg: a változtathatót és a maradandót. Az első kategória az öltözék és kiegészítő díszek, a szőrzet, illetve a hajviselet tartoznak, melyek amellet, hogy fontos információkat közölnek viselőjéről, esztétikusabbá is teszik őt (Kovács és Sztrés 1994). A második kategóriába tartoznak azok az eljárások, amelyek a testen állandó, maradandó változásokat idéznek elő és fájdalommal járnak (von Gennep 2007). Ezek közé az úgynevezett testtorzító beavatkozások közé sorolják többek között a fül, az ajkak és az orr átfúrását, a fogak kiverését, kihegyezését, valamint a nemi szervek csonkítását (Morris 1999). Ez utóbbi kategóriába tartozik a tetoválás is (Kovács és Sztrés 1994).

A tetoválás elnevezés James Cook első óceániai útjáról (XVIII. század) írt beszámolója nyomán terjedt el Európában. A Tahiti szigetén látott különös testdíszítést az ottani őslakosok *tatau*-nak (jelentése: ütni, ütögetni) nevezték, amit Cook *tattoo*-ra módosított. Később ez a megnevezés terjedt el világszerte. Cook feljegyzései szerint a tetoválás a következőképpen készült: a bőrt valamilyen éles eszközzel (kövel, csonttal, bambuszkéssel) behasogatták, majd színes pigmentet dörzsöltek a sebbe. A heg ennek következtében gyulladásba jött, lassan gyógyult és duzzadtan hegesedett, így feltűnőbb és „szebb” nyoma maradt a bőrön (Zolnay 2001). A „polinéz technikaként” elhíresült módszerrel szemben ugyanebben az időben már kifinomultabb eljárásokat alkalmaztak (Japánban), a pontozásos technikát. Finom, apró bemetszéseket, vagy tűvel pontokat szúrtak a bőrbe, s ezekkel együtt juttatták a festékanyagot a bőr felső rétegébe (Caplan 2000, 12).

A tetoválások ősi funkciója

A különböző testdíszítő eljárások a közösség életéhez tartozó (beavatási, vallási) rítusok részét képezték (Hambly 1925). Legrégibb nyomai már az őskorban is fellelhetők voltak. Ezt bizonyítja Ötzi, az Alpokban talált, a hideg által konzervált ősember teste is, amelyen számtalan tetoválást fedeztek fel (Pabst és mtsai 2009). Az őskorból származó művészi alkotások, termékenységszobrok (pl. Willendorfi Vénusz) is erre engednek következtetni (Zolnay 2001).

A különböző, fájdalommal járó, sebesítő rítusokat Arnold von Gennepe francia etnográfus az elválasztó rítusok közé sorolta, melyeket a vágás, lyukasztatás szimbolizált. „A megcsonkított egyén az elválasztó rítus révén kilép az emberek általános kategóriájából, és automatikusan tagjává válik egy meghatározott csoportnak, s mivel a művelet kitörölhetetlen nyomokat hagy, a befogadás végleges” (von Gennepe 2007, 56). A beavatási szertartás központi eleme a közösség „titkos” tudásának átadása volt a jelöltek számára (Pócs 2007; Péley 2002). Ez egyben szimbolizálta mind az egyént, mind a közösség újjászületését, regenerációját, mindezekon felül pedig a világ és a kozmosz megújulását is. A törzsi rítusoknak tehát kiemelt szerepe volt mind az egyént, mind pedig a csoport identitásának formálásában és a folytonosság érzésének megerősítésében (Péley 2002). A beavatás közben átélt fájdalom pedig segítette a transzcendens világgal való kapcsolatot, illetve a kapcsolat megélését.

A tetoválás mint az alvilág művészete

A tetoválás az ókori görögöknél az arisztokrata réteg privilégiumának számított. Feltehetően a nomád népek sűrűsödő támadásai következtében viszont a tetoválást barbár szokásként könyvelték el, és csak rabszolgáikat és bűnözőiket látták el tetovált jellel. Az ókori rómaiak már ezt a szokást vették át (Caplan 2000, 67). A tetoválás tiltása először az Ószövetségben, Mózes III. könyvében (Léviták könyve) jelent meg: „Ne vagdaljátok be testeteket halottért, és ne végezzetek magatokon tetoválást. Én vagyok az Úr!” (3Móz – Lev 19:28, idézi Ziob 2004). A monoteista vallások elutasították, hogy a testre bármilyen jel kerüljön, mert az emberi lényt Isten teremtményének tartották, amelyen semmilyen változtatás nem volt megengedett (Rosta és Rábai 2007, 613). Magyarországi források között elsőként Szent István dekrétumai között találunk arra utalást, hogy a boszorkányokat hogyan kell megbélyegezni: „... ha másod ízben találtatik azon vétekben – a templom kulcsával keresztforma bélyeg süttetvén mellére, homlokára, és a vállá közé, [és így] menjen haza” (idézi Szeiti és Bicsérdy 1998, 23).

A „civilizált” világtól távol eső törzsi közösségek gazdagon ritualizált világa az izoláltság megszűnése következtében kezdett hanyatlani. A reneszánsz korszak nagy felfedezései kitágították a világot. A misszionáriusok – a keresztény tanításoknak megfelelően – barbárnak és Istennek nem tetsző dolognak tartották a tetoválást, ezért a „meghódított” területeken megtiltották annak gyakorlását (Hesselt van Dinter 2005). Európában a katolikus egyház még ezekben az évszázadokban is stigmaként, büntetésként használta (Wroblewski 2004). Az érett középkor világára jellemzővé vált az emberi test nagyrabecsülése, ismét előtérbe került – mint a Teremtés csodájáé – a korábbi nézetekkel szemben, amelyek a testi létnek nem tulajdonítottak fontos szerepet (Eco 2010). Ennek ellenére a rabszolgaként elhurcolt bennszülöttekre egy „civilizáltabb” országban rátetoválták a rabszolga tulajdonosának nevét, mit sem törődve a test harmóniájával (Hesselt van Dinter 2005).

Az egyház nyomása ellenére a felfedezésekben részt vevő matrózok és tengerészek a tetoválás „népszerűsítőivé”, a kikötők pedig a tetováltatás központjaivá váltak, amelyek hagyománya a mai napig jelen van. Mintáikra jellemző volt, hogy a törzsi motívumokat a keresztény világeával ötvözték. A XIX. századra a tetoválás tűzvészszerűen terjedt el egész Európában. A társadalom alsóbb rétegei mellett

(tengerészek, iparosok, bányászok, prostituáltak stb.) a jobb módú polgárság és a „high society” körében is hódított a „testművészet” (Kovács és Sztrés 1994). Tetováltatta magát többek között gróf Széchenyi István, VII. Eduard walesi herceg, Ferenc Ferdinánd és Erzsébet királyné is, aki egy görögországi nyaralás alkalmával horgonyt (a remény szimbólumát) tetováltatta egyik karjára, a bécsi udvar felháborodása ellenére (Hesselt van Dinter 2005). A különböző társadalmi rétegek motivációja viszont jelentősen különbözött. Míg az arisztokraták többsége a „divathóbort” miatt készítette mintáját, addig az „alsóbb” rétegekben az ipari forradalom hatására megváltozott életkörülmények, a városiasodás egyénre gyakorolt negatív hatásai erősítették fel a tetoválás, az öndefiníálás igényét (Caplan 2000).

A társadalomtudósok a XIX. század végén figyeltek fel arra, hogy a börtönviseltek és az „alvilág” tagjainak csoportja gazdag szimbólumtárral rendelkezik a tetoválásokat illetően. A különböző törzsekhez hasonlóan az egyes bűnöző és bűnelkövető csoportok jól elkülöníthető, sajátos mintavilágot hoztak létre összetartozásuk, egyediségük kifejezésére. A börtönök többségében ugyan szokás volt a rabokra tetoválni sorszámukat, a lakók között használt jelek viszont ettől függetlenek voltak. Mintáik jelentését a csoporton kívül eső személyek nem ismerték, ráadásul a „tolvajvilág” testdíszítéseire jellemző volt a feltűnő helyek választása (csukló, ujjak, arc stb.), ami még jobban növelte a titokzatosságot (Kovács 1989). A kutatások figyelmének fókuszában a tetoválás és a deviáns, kriminális csoportok összekapcsolódtak, ebben nagy szerepe volt a századfordulón Cesare Lombroso és Alexandre Lacassagne munkásságának (Hesselt van Dinter 2005). Lombroso kutatásai során arra kereste a választ, hogy vannak-e az emberi testnek olyan jellegzetességei, amelyek predesztinálják a bűnözői magatartásra. A tetoválást egyértelműen ezek közé sorolta (Caplan 2000). Az egyre negatívabb megítélést az is mélyíthette, hogy nem jelent meg pontos, hiteles írás a tetoválás eredetéről, jelentéséről. Így csupán feltételezések állnak ma is rendelkezésre, hogy a bűnözői csoportok között hogyan és miért alakult ki ez a szokás.

A korábbi divathullámmal ellentétben a XX. század első felére csak azokban a zárt csoportokban maradt meg a tetoválás szokása, ahol komoly jelentéssel, funkcióval rendelkeztek a minták (Kovács 1989). Ezek közül kettő, a már említett alvilág és a katonaság. Mindezek mellett viszont a börtönökben és a század haláltáboraiiban is előszeretettel használták. A kényszertetoválás elsősorban nyilvántartási funkciót töltött be, de stigmaként is szolgált, amely egy életre megbélyegezte viselőjét. A testen viselt torzítások az ember személyiségét is megsemmisítették, az állatok billogjához volt hasonló (Erős 2001). A táborokban készült tetoválásokról kiderült, hogy azok a személyek kaptak tetovált sorszámot vagy az etnikai csoportjukat jelző ábrát, akiket munkára alkalmasnak ítélték, tehát ez a jel az életben maradásukat is jelentette (Szentfi és Bicsérdy 1998). A koncentrációs táborok tetoválásairól keveset tudunk, mégis kulcsfontosságúaknak a tetoválás mai megítélése szempontjából.

A tetoválásokról hazai kutatás már a két világháború között is megjelent. Érdekeség, hogy a tetoválásnak, vagy ahogyan itthon nevezték: „szívesnek”, a magyar paraszti kultúrában is komoly hagyománya volt (Kovács 1989). Bibó István 1932-ben kiadott tanulmányában olvashatunk először a hazai kutatók megfigyeléseiről. „A tetoválás meglehetősen elterjedt az alacsonyabb néposztály fiai között, különö-

sen hajósoknál, katonáknál, de legérdekesebb példányait a bűnözők soraiban látjuk, akiknél a tetoválás szinte az egyéniséghez tartozik” (Bibó 1932, 198). A tanulmány kapcsán kutatást végeztek akkor a szegedi Csillagbörtönben. Az elítéltek 12,5%-a rendelkezett tetoválással, de nagy részüket nem a börtönévek alatt készítették, hanem azt megelőzően, a katonaság ideje alatt vagy fiatalabb korban. A kutatás kitért a tetoválások mintáira is, a leggyakoribbak: a kard, puska, sisak, lófej, harctér neve, ideje, történelmi személyek arcképe és több esetben a magyar címer volt. A tetoválások helye szerint a test azon területei domináltak, amelyek könnyen takarhatóak voltak (Bibó 1932). A tanulmány a tetoválások magyarázatára Lombroso elméletét hozza fel, aki a tetoválás gyakorisága és a műveltség foka között feltételezett kapcsolatot. Viszont a szerzők Freud gondolatát is megemlítik, aki szerint „a tetoválásokat olyan emberek gyakorolják, akik a külvilágtól el vannak zárva és ez a körülmény saját testük iránt való fokozottabb érdeklődést vált ki” (Bibó 1932, 200).

A következő hazai forrás, amelyben a témával foglalkoznak, a *Természettudományi Közöny* 1957-ben megjelent egyik cikke. A tanulmány arról számolt be, hogy az orvosok minden tízedik személyen találtak tetoválást (amelyek többsége nem lágertetoválás volt) a munkaalkalmassági vizsgálatok során (Kovács 1989).

A nyolcvanas évek közepén (1984-1986) a Kovács Ákos etnográfus és munkatársai által végzett kutatások megerősítették, hogy Magyarországon a parasztság körében az öntetoválásnak komoly kultusza volt. A tetoválásokról alkotott sztereotípiák és a szegényes szakirodalmi adatok miatt terepkutatásuk során elsősorban a magyarországi börtönöket keresték fel, ahol több ezer tetovált mintát jegyeztek fel. Megfigyeléseik szerint a szegedi fegyház elítéltjeinek 77%-a rendelkezett tetoválással (Kovács 1987). Ruzsonyi Péter 1986-ban megismételte a felmérést öt különböző börtönben, 600 fős mintájának 66%-nak volt tetoválása (Ruzsonyi 1988).

A börtönvilágon túl Kovács Ákos és munkatársai több éves kutatásuk során azt is bizonyítani tudták, hogy a tetoválás nemcsak a börtönt megjárt emberek szokása volt. Egyik legizgalmasabb megfigyelésük a dél-magyarországi településeken elterjedt öntetoválások voltak, amelyeket többnyire nők végeztek magukon fiatal korukban. Mintáik többnyire a keresztény szimbólumok voltak, és a vallásosságukat fejezte ki, de találtak mintákat, amelyek a szeretett férfi monogramját ábrázolták (Kovács 1989). Mivel a tetoválás tabunak számított, és titkolta, akinek volt, csak feltételezések vannak arról, hogy a lakosság hány százaléka rendelkezhetett vele a 90-es évek előtt.

Deviancia vagy az önkifejezés új módja?

Az 1960-as és 70-es évek fordulópontot jelentettek a tetováltatás terén. A testfestési technikák finomodtak, új színezőanyagok jelentek meg, így igényesebb és tartósabb minták készülhettek. Ezzel párhuzamosan, elsősorban az Egyesült Államokban beindult társadalmi változások hatására, a test, a test felszíne egyre nagyobb szerepet kapott az önkifejezésben, és a lázadás fontos eszközévé is vált (Synnott 1993). Egyes értelmezések szerint a különböző szubkultúrák tagjai ezáltal fejezték ki ellenszenvüket a középosztály „merek” gondolkodása ellen (Wohlrab 2007). A tetoválás a kelet-európai országokban is az ellenállás szimbólumává vált. Míg a kapitalista államokban a társadalmi változásokért demonstráltak így, a kommunista országokban a

diktatúra elleni „csendes lázadás” eszköze volt a tetoválás. Sokak számára eszközzé vált a frusztrációjuk leküzdésében vagy kifejezésében (Kazandjjeva és mtsai 1995). Kazandjjeva és munkatársai kutatásukban három csoportba sorolták a kommunista időkből származó tetoválással rendelkező vizsgálati személyeket. Az első csoportba azokat sorolták, akik autoagressziójukat élték meg a tetoválás által. A következő csoportba az ellenállás szimbólumait tetováltatók kerültek, a harmadik csoportba pedig azok, akik a nyugati élet, társadalom iránti vágyat jelenítették meg bőrükön. A rendszerváltás után készült tetoválások értelmezésének fontos alapját adhatja ez a történelmi szál (Kazandjjeva és mtsai 1995).

Napjainkban a tetoválás egyre szélesebb körben válik elfogadottá. Ehhez, a technikai fejlődésen túl a motivációt jelentő filozófiai háttér megváltozása is hozzájárult (Swami 2011). A 90-es évek elejéig a tetoválás elsősorban a szubkultúrákhoz való tartozást jelölte. A fogyasztói kultúra dinamikus változása következtében viszont a figyelem egyre inkább az egyén, az „én” kihangsúlyozására fókuszál, ennek eszközévé pedig a test, a „külső felület” válik (Csabai és Erős 2000). A tetováltatással foglalkozó kutatások jelentős része – e társadalmi jelenség mellett – keresi a kapcsolatot a tetováltatás és a különböző rizikófaktorok, deviáns viselkedések között. Ezek közé sorolhatók azok, amelyek a táplálkozási zavarokkal (Preti és mtsai 2006) vagy az öngyilkossági kísérletekkel kapcsolatban keresnek összefüggést (Dhossche és mtsai 2000). A kutatások megegyeznek abban, hogy bizonyos rizikótényezők gyakrabban jelennel meg ebben a populációban (pl. dohányzás, alkohol- és drogproblémák, párkapcsolati nehézségek, tartós egyedüllét, depresszióra való hajlam, bűnelkövetés) (Heywood és mtsai 2012). Az ok-okozati viszony kérdése többnyire nyitott maradt, viszont az bizonyos, hogy az elítéltek bőrén egyre nagyobb arányban figyelhető meg ez a testdísz (Swami 2011). Ezt alátámasztja az a 90-es évek közepén, hazai börtönben végzett kutatás is, mely szerint a fogvatartottak 80-90%-a rendelkezett tetoválással (Géczy 1996). A magas arányokat a tetoválószalonok számának növekedése is okozza, de a börtön falai között is készülnek titokban alkotások a mai napig. A tetováló festékek hiányában gyakran koromból, tintapatronból és akár vizelet keverékéből készített színező anyagot használnak. Az önmaguk által összerakott „tetováló gépek” (összetevői lehetnek: hosszú tű, walkman motor, szigetelőszalag, befőttes gumi) segítségével maguknak készítik el mintájukat, vagy sok esetben közösségük egy gyakorlott tagja lesz az alkotó.

Bár az emberiség létezésével szorosan összefonódott szokásról van szó, mint azt láttuk, a tetoválás szokása ellentmondásokkal terhelt. Ennek ellenére egyre népszerűbbé válik. Ma már nehéz szubkultúrához kötni, elsősorban a divat eszközévé vált, ezen keresztül pedig az önkifejezés módjává, amelyet a médiumokon keresztül a sztárok még népszerűbbé és kíváncsabbá tesznek (Hodován 2012). Fontos továbbá az is, hogy a legtöbb tetováló és tetoválást készíttető művészeti alkotásként kezeli a mintákat. Kovács Ákos szerint ezek a testdíszek újfajta „népművészet”, a „városi folklórhoz” tartozó jelenségek, amelyek akár fontos történelmi dokumentumként is értelmezhetők, így a tetoválás megítélésében egyre inkább elhalványul a bűnnel való kapcsolata (Kovács 1989).

Szakirodalmi hivatkozások

- Bibó I. (szerk.) (1932). *Népünk és nyelvünk*. Szegedi Alföldkutató Bizottság, Szeged.
- Caplan, J. (2000). *Written on the body: the tattoo in European and American history*. Reaction Books Ltd., London.
- Csabai M., Erős F. (2000). *Testhatárok és énhatárok. Az identitás változó keretei*. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest.
- Dinter, M. H. van (2005). *The World of Tattoo*. KIT Publishers, Amsterdam.
- Dhossche, D., Snell, K. S., Larder, S. (2000). A case-control study of tattoos in young suicide victims as a possible marker of risk. *Journal of Affective Disorders*, 59:165-168
- Eco, U. (2010). *A szépség története*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Erős F. (2001). *Az identitás labirintusai*. Janus/Osiris Kiadó. Budapest.
- Gennep, A. von (2007). *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan kiadó, Pécs.
- Géczy Zs. (1996). Tetováltan. Felmérés a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 1996. 4. 50-60. o.
- Hambly, W. D. (1925). *The history of tattooing*. H. F. & G. Witherby, London.
- Heywood, W. et al. (2012). Who gets tattoos? Demographic and behavioral correlates of ever being tattooed in a representative sample of men and women. *Ann Epidemiol*, 22:51-56
- Hodován Zs. (2012). *Bőrre varrt identitás – A tetováltatás okainak feltárása*. Szakdolgozat.
- Kazandjieva, J. et al. (1995). Unprofessional tattoos in Bulgaria – psychological aspects. *Journal of the European Academy of Dermatology and Venereology*, 4:254-259
- Kovács Á. (1987). Tetoválók és tetováltak. *Forrás*, No. 3, Kecskemét.
- Kovács Á., Sztrés E. (1989). *Tetovált Sztálin. Szovjet elitéltek tetoválásai és politikai karikatúrái*. Népszava Kiadó, Szeged.
- Kovács Á., Sztrés E. (1994). *Az orosz tolvajvilág és művészete*. Pesti Szalon Könyvkiadó, Budapest.
- Morris, D. (1990). *Testközélen. Az emberi faj útikalauza*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Péley B. (2002). *Rítus és történet*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Pabst és mtsai (2009). The tattoos of the Tyrolean Iceman: a light microscopical, ultrastructural and element analytical study. *Journal of Archeological Science*, 36, 10:2335- 2341.
- Rosta E., Rábai E. (2007). *Hiedelmek, hagyományok, babonák a világ minden részéről*. Korona Kiadó, Budapest.
- Ruzsonyi P. (1988): Tetováció a büntetés-végrehajtásban. *Módszertani Füzetek*, 1. 32-39. o.
- Swami, V. (2011). Marked for life? A prospective study of tattoos on appearance anxiety and dissatisfaction, perceptions of uniqueness, and self-esteem. *Body Image*, 8, 3: 237-244.
- Synnott, A. (1993). *The body social. Symbolism, Self and Society*. Routledge, London.
- Szenti T., Bicsérdy Gy. (1998). Állatjelölések. DATE Mezőgazdasági Főiskolai Kar, Hódmezővásárhely.
- Wohlrab, S., Stahl, J., Kappeler, P. M. (2007). Modifying the body: Motivations for getting tattooed and pierced. *Body Image*, 4, 87-95.
- Wroblewski, C. (2004). *A tetoválás nagykönyve*. TOTEM Kiadó, Budapest.
- Ziob, B. (2004). A test átalakítása – a láthatóvá tett szelf. *Pszichoterápia*, 30, No. 6.
- Zolnay V. (2001). *A művészetek eredete*. Holnap Kiadó, Budapest.

Tiltott varrósakkör a rácsok mögött – Szabaddá tesz?

„Lehet, hogy éppen a tetoválás az, amiben egy bezárt ember szabad lehet? Mert egyébként mindent megszabnak? Igen. De sok idő akkor is megmarad. Ledolgozza az ember a nyolc órát. Az alatt nem csinál semmit. Aztán van minden. Ebéd, meg mikor van: séta. És utána mindig akad idő. Főleg ott a hétvége. A szombat, vasárnap. Olyankor semmi elfoglaltsága nincs az embernek. Kötött foglalkozás vagy ilyesmi, hogy ide kell menni, hogy oda kell menni. Bezárják az embert, és ha olyan a társaság, akkor hiába tiltják meg akárhogy, ha akarja az ember csinálni, úgymint csinálja. Ha félóránként jönnek ellenőrizni, akkor is meg tudja csinálni az ember.” (Részlet Cserne István interjújából)

A cikk megírásának alapját a 2012. november 15-i szegedi konferencia „Kvantitatív és kvalitatív pszichológiai témájú kutatási módszerek, eredmények és tapasztalatok a börtönben” című szekciójában tartott, „Tiltott varrósakkör a rácsok mögött – Szabaddá tesz?” című előadás adja. A cím természetesen képletes, az előadás a börtöntetoválás témájáról szólt.

Munkám során kiemelt figyelemmel követem a a börtönben született képi kifejezésmódokat: a falak között készült rajzokat, firkákat, írásmintákat, fogvatartotti alkotásokat, tetoválásokat.

Napjainkban a tetoválás viselése egyre nagyobb népszerűségnek örvend. Nemcsak az „alsóbb néprétegek” (pl. bányászok) és a bűnelkövetők kedvelt viselete (Kovács – Sztrés 1994), hanem a társadalmi tagjainak széles köre visel különféle motívumokat magán; ez a testmódosítási forma az önkifejezés egyik eszközének is tekinthető; a devianciából tehát az elterjedt önkifejezés eszközzé vált (Szendi 2009). Mint ahogy Demello (1993) cikkében írja, nemcsak egyszerű rajzokról van szó, hanem az illető személyiségéről is árulkodnak a motívumok. Vajon a börtöntetoválásokból is következtethetünk a fogvatartottak személyiségére? Felmerült bennem az a kérdés is, hogy milyen módon, hogyan jelenik meg a tetoválás zárt intézetekben. Vajon tényleg az önkifejezés eszköze? Esetleg időstrukturálás? A deprivációk enyhítésének módja? A börtönszocializáció elősegítése, beilleszkedés a többi fogvatartott közé? Vagyis számos kérdést vet fel a börtönben készült tiltott tetoválások vizsgálata.

A tetoválás kultúrtörténeti változásait, valamint a bűnözés és tetoválás kapcsolatát Hodován Zsófia (2013) összefoglaló írása szemlélteti, ezért cikkemben a történeti áttekintést mellőzöm. A börtönben készült tetoválásokról szóló írások közül kiemelendő Huszár György 1932-es, Kovács Ákos 1986-os felmérése, Cserne István 1987-es interjúja, Ruzsonyi Péter (1988) „Tetováció a büntetés-végrehajtásban” című tanulmánya, valamint Géczy Zsolt (1996) „Tetováltan. Felmérés a Sátorlajújhelyi Fegyház és Börtönben” című publikációja.

A börtön egy olyan speciális közeg, ahol a szigorú szabályok ellenére a kreativitás, a találékonyság maximálisan érvényesülhet; a tiltott tárgyak készítésében „ügyesek” a hazai fogvatartottak.

Hogyan készül a börtöntetoválás?

A börtönbeli tetoválás készítésének módja személyenként eltérő lehet. Egyesek a régi módszert tartják a legjobbnak: tű, papucs megégetésével keletkező korom és bv.-s sampon keveréke. A minőségi festőanyagot különféle tollakból, leginkább zselés tollakból nyerik a fogvatartottak, azonban egyre magasabb a tetoválótinták száma is. Mint ahogy a technológia a civil életben fejlődik, a fogvatartotti találékonyságot mutatja a tetoválógépek intézetben belüli megjelenése. Ezek a tetoválógépek a civil életben használt eszközök „replikái”, mindössze egy walkman/hajnyíró motorjára, varrótüre, esetleg gitárhúrra és tollra van szükség. A gyakorlottabb „művészek” akár 5-10 fejes tetoválógépeket képesek előállítani, melyek jelentősen megkönnyítik munkájukat, illetve esztétikusabb alkotások jönnek létre.

Gyakori, hogy az első börtöntetoválások a „pillanat hevében”, „csak úgy”, unalomtól vezérelve, valamint „divatból” készülnek. A fiatalok először 14-19 évesen tetováltatnak magukra javítóintézetekben és fiatalkorúak börtönében. A felnőtt fogvatartottak intézeteiben a 20-35 év közöttiek körében népszerű a tetováltatás (Demello 1993).

Megfigyelhető, hogy a hirtelen ötlettől vezérelt tetoválások nagy részét megbánták már a készíttetők, igekeznek korrigáltatni az alkotásokat. Jellegzetes, fiatalkorúak börtönében készült tetoválás az ún. „öt pont”, melynek leginkább szimbolikus jelentése van: „négy fal közé bezárva egy ember”. Ez a típusú tetoválás nemcsak a deprivációk enyhítésére szolgálhat, hanem jelentős közösségformáló szereppel bír. Egy fogvatartott úgy értelmezte, hogy *„mindig lehet tudni, hogy mi összetartozunk, tudja, az fk.-sok nem leányneveldekből jöttek”*.

Kísérlet egy kvalitatív vizsgálat kvantitatív keretbe foglalására

A fogvatartottakkal történő befogadó beszélgetések, valamint egyéni meghallgatások alkalmával egyes elítélteken jól látható – olykor művészi, olykor rontott – tetoválásokat figyeltem meg. Felmerült bennem a kérdés, hogy mennyire árulkodnak ezek a börtönben készült tetoválások a fogvatartott személyiségéről? Levonható-e valamilyen következtetés arra nézve, hogy a fogvatartott beilleszkedése során tanúsít-e szabályszegő magatartást? Mennyire tükrözi a börtönben készült tetoválás a fogvatartott agresszivitását, esetleg az önmaga ellen fordított agresszió megjelenik-e? A börtönhierarchiában elfoglalt hely hogyan nyilvánul meg a tetoválásokban? Milyen jelentéssel bírnak a tetoválások a fogvatartottak számára?

2012 szeptemberében munkahelyemen, a Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben végeztem egy vizsgálatot a Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, amelyben 38 fő vett részt – önkéntes beleegyezéssel. Kritériumként szerepelt, hogy börtönben készült tetoválása legyen az illetőnek. Az adatgyűjtés interjúk módszerrel, valamint a tetoválások lefényképezésével (közel 300 fénykép készült) valósult meg.¹ Az eredmények értelmezése során felhasználtam előzetes tapasztalataimat is, hiszen munkám során több száz fogvatartottal beszélgettem a börtönben készült tetoválásaikról.

¹ A cikkben szereplő képek a szerző felvételei. [A szerk.]

A vizsgálati személyek a tetoválásaik fotózása után tehát félig strukturált interjúban vettek részt. Az interjúban többek között megkérdeztem az életkort, amikor ez első tetoválás készült. Ezt követően a készítés körülményei kerültek szóba: ki készítette, mi alapján választotta ki az adott személyt, milyen módszerrel, technikával jött létre az alkotás. Fontosnak tartottam rákérdezni a tetoválás céljára, valamint az alkotás jelentéstartalmára. Végül feltettem azt a kérdést, hogy „Elégedt a tetoválással? Ilyenre tervezte az alkotást, vagy változtatna rajta?” Az interjú során kitértem az önkárosító magatartásra is.

A megkérdezettek egyes alapadatai

Életkor az első börtönbeli tetoválás készítettéskor: A vizsgálatban résztvevők átlagos életkora 34,5 év volt. Az első börtöntetoválás készítettéskor az életkor 24 éves korra tehető (az életkori megoszlás 17 és 47 év közé esik jelen mintában). Ez az életkor a vártnál magasabbnak tekinthető, a fogvatartottak nagy része már a fiataloké a börtönében – tizenéves korában – szerzi meg élete első tetoválását. Korábbi börtöntapasztalat 33 főnél jelenik meg a vizsgált mintában.

Legmagasabb iskolai végzettség: Az átlagos iskolai végzettség: 8,5 osztály. Az iskolázottság 1 és 12 osztály közé tehető a mintában.

Fegyelemsértések: A vizsgálati személyek közül 21 fő kapott fegyelmi lapot szabályszerű magatartásért, ez a minta 55%-a. Közülük 20 főt kellett felelősségre vonni az intézet rendjének, szabályainak megsértése miatt. A börtöntetoválást viselők között tehát megjelenik a szabályszerű magatartás.

A tetováló személye

A megkérdezettek közel fele (17 fő) olyan fogvatartottra bízta az alkotás elkészítését, akinek már látta korábbi munkáit. A második leggyakoribb eset (13 fő), hogy olyan zárkatárs készítette az alkotást, akihez többen jártak varratni. 8 fő önmagát tetoválta, valamint 7 fő olyan személyt választott, akinek egyáltalán nem látta a munkáit. A mintában előfordultak olyan személyek is, akik mindegyik kategóriára érvényes tetoválással rendelkeztek.

Összességében elmondható, hogy a fogvatartottak igyekeztek válogatni a „tetoválómesterek” között, akárcsak egy szalonban. A tetováló személyének megválasztásában nemcsak az illető munkái lényegesek, hanem meghatározza a választást a tetoválás ára is. Egy-egy nagyobb tetoválás több csomag kávéba, dohányba kerül az elítélteknek. A hierarchia alján állók olykor jóval többet fizetnek a kidolgozottabb tetoválásokért. A fogvatartottak között nagy tekintéllyel bír, számos nagyméretű tetoválást viselő „B.” fogvatartott interjúja során büszke volt rá, hogy ingyen kapta meg a tetoválásait. Ő maximálisan elégedett mindegyik alkotással. Így nyilatkozott a tetoválás készülésével kapcsolatosan: „Mondtam a kistrácnak, hogy nehogyl elb....a nekem, mert én meg egy f...t tetoválok a homlokára cserébe. Abba kellett hagyni a munkát, mert begörccsölt rajta, remegett a keze.” A hierarchiában magas pozíció a tetoválásra fordított időt is megnöveli. „Alig fizettem valamit, mégis 6 órát varrt, a többieknek egy hasonló minta 1-2 óra és drágább”.

Olyan fogvatartottakkal is beszélgettem, akik „tetoválóként” voltak nyilvánartva a körleten. Ők kint (a civil életben) már foglalkoztak tetoválásokkal, ezért nem jelentett nehézséget számukra egy-egy rögtönzött munka elkészítése. Szerintük az árképzés függ attól, hogy mire tetoválnak. Zárkatársaknak, ismerősöknek olcsóbban, esetleg ingyen varrnak. A megbízhatóság is lényeges, tehát akire tetoválnak, ne legyen áruló, „vamzer”.

Számos alkalommal előfordul, hogy hozzá nem értők – bevételi forrásként – „tetoválómesternek” nevezik ki magukat, ők valamivel kevesebb fizetségért vállalják el a munkát, esetleg gyakorlasként ingyen készítenek alkotást olyanoknak, akik szeretnének tetoválást, de nem tudják megfizetni.

A tetoválás motivációs háttere

Joggal merül fel a kérdés, hogy vajon miért tetováltatnak a fogvatartottak börtönön belül, van-e céljuk vele?

Első válaszként felmerülhet a deprivációk enyhítése. A depriváció megvonást, megfosztottságot jelent. Hiány a gondozásban, a szeretetben, a külvilágból érkező ingerek tekintetében (Boros – Csetneky 2002). A depriváció együtt jár a bebörtönzéssel, ám megélése fogvatartottanként eltérő.

Sykes (1958) a New Jersey Állami Fegyház elítéltjeit tanulmányozta interjú módszerrel. A bebörtönzéssel járó megpróbáltatásokat Sykes öt fő szempont szerint csoportosítja: a szabadságtól való megfosztottság, a javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottság, a heteroszexuális kapcsolattól való megfosztottság, az autonómiától való megfosztottság, a biztonságtól való megfosztottság. Sykes kategóriáit ugyan teljesen más börtönkörülmények és több mint 50 évvel ezelőtt fogalmazta meg, ám a kategóriák érvényesek a mai magyar intézetekben is.

A szabadságtól való megfosztottság: A szabadság elvesztését ugyan nehéz elviselni, ám nagyobb nehézséget jelent a fogvatartott számára a családi, rokoni kapcsolataitól való megfosztottság; ráadásul a kapcsolattartás is szabályok szerint szerveződik. „Cs.” fogvatartott interjújában annyit mondott: „Hiányzik anyám, meg a testvéreim. Nehéz volt. Felvarrattam őket, mindig velem lesznek”. Többen úgy vélik, hogy ha szeretteik nevét magukon viselik, akkor könnyebb lesz a távolságukat elviselni. E depriváció képi megjelenítéseként családfa motívum, nevek, valamint élethű portrék kerülnek fel a kívánt testfelületre. (1. számú kép)

1. számú kép

2. számú kép

foglalkozásokra járni. A fogvatartottnak azonban ez kevésnek bizonyul: kap ételt, de olykor más, a megszokottól eltérő ízekre vágyik, az intézetekben hiánycikket képez a szeszes ital, de megjelenik az igény az egyediséget kifejező ruhadarabok birtoklására, az egyéniség kifejeződésére is. A börtöntetoválásokat tehát sokan egyéniségük, személyiségük kifejezésére használják. Megfigyelhető, hogy kedvenc színészt (pl. Bruce Lee), mesehőst, kiemelt jelentőséggel, olykor mágikus tulajdonsággal felruházott tárgy képét varratják magukra az illetők. (2. számú kép)

A heteroszexuális kapcsolattól való megfosztottság: A heteroszexuális kapcsolattól való megfosztás az előzőleg rendezett életet élő elítéltet kínozza a legjobban. A frusztráció mértéke a szexuális szükséglet csökkentésével enyhíthető (lásd pornográf tartalmú könyvek, újságok, képek, illetve homoszexuális kapcsolatok). A börtönben készült tetoválások során leginkább az akt, félakt jelenik meg, de találkozunk szexualitást kifejező női portréval vagy „szex” feliratokkal is. (3. számú kép)

3. számú kép

Az autonómiától való megfosztottság: A büntetés-végrehajtási intézeten belül a fogvatartottak meglehetősen kevés döntést hozhatnak meg önállóan, mert életüket meghatározzák a szabályok, amiket kénytelenek betartani. A szituáció, amelyben élnek, felmenti őket bizonyos döntések meghozatala alól, amelyeket a szabad társadalom tagjainak nap nap után meg kell tenniük. Az alárendeltség, melyet az elítélt börtönbüntetése során átél, „a társadalom felnőtt és érett tagja” státusz elvesztését jelenti számára (Surin 1989). A döntés témakör megjelenik a tetoválás elkészítése során. Az illető maga dönti el, hogy szeretne-e tetováltatást, ha igen, kivel szeretné elkészíttetni, illetve milyen eszközzel. Legtöbb esetben önálló döntést hoz arról, hogy milyen figurát szeretne magára varratni; a divatot követő személy magazinokból választja ki a neki tetsző ábrát, egy más típus egyediségét hangsúlyozva saját mintát készít. Az autonómiától való megfosztottság során érdemes

megemlíteni a büntetés- végrehajtási intézet szabályai ellen való lázadást. A vállon megjelenő, csillagot formázó tetoválás egyre ritkábban látható a fogvatartottak körében. Előfordul, hogy ez a motívum a hatalommal való szembe fordulás, a saját hatalom előtérbe helyezéseként jelenik meg az elítéltek között. „S.” fogvatartott testfelületének nagy részét börtöntetoválás fedi. Ő úgy nyilatkozik, hogy „tetoválásai nagy része a rendszer izgatására szolgált”. Tetoválásai készülésekor elege volt a szabályokból, úgy gondolta, a testével legalább „azt csinál, amit akar”. Megfigyelhető jelenség a testmódosításra irányuló tevékenységek vizsgálata során, hogy az illető törekszik az irányítás visszaszerzésére, melyet a saját testének birtoklásával (pl. tetováltatás) ér el. A tetoválás üzenetközvetítő szerepe leginkább a feliratokon keresztül valósul meg. Az „OMERTA” feliratot viselő „B.” fogvatartott megelégedte, hogy a személyi állomány tagjai több esetben információkat kértek tőle. Ezért a zárkatársán lévő feliratot varratta magára, ezzel közvetítve, hogy ő nem áruló. (Az olasz szervezett bűnözés kiemelt fogalma az „omerta”, mely a hallgatás törvényét jelenti, tehát megtilt mindenféle együttműködést a hatóságokkal.) (4. számú kép)

4. számú kép

A biztonságtól való megfosztottság: A fogvatartottak heterogén összetételű kényszerközösségekben élnek együtt, ez pedig a biztonságérzet hiányát váltja ki belőlük. Az alkalmazkodás még a nagy börtöntapasztalattal rendelkező visszaesők számára is komoly erőpróbát jelent. Az új fogvatartottat társai azonnal ugratják, figyelik, hogy meg tudja-e védeni magát, törekszik-e a beilleszkedésre. Ha gyengének bizonyul, a nála erősebbek kihasználják. A társak kipróbálása, a vezérszerepért folytatott versengés a fiatalkorú fogvatartottaknál a legkegyetlenebb. A félelmet, feszültséget az is növeli, hogy a próbának soha nincs vége (Surin 1989). A zárkába újonnan érkező fogvatartott esetében előfordulhat, hogy a társak erőszakkal kényszerítik engedelmeskedésre, ilyenkor az illető vagy harcra száll, esetleg egyéb megoldásmódot keres, vagy kénytelen behódolni a zárkatársak hatalmának. A tetoválások tekintetében megfigyelhető a „halál” szimbóluma koponya, csontváz formát öltve, melynek üzenete a fogvatartottak szerint, hogy az illető nem fél a haláltól. Agresszivitásra utaló tetoválások esetében az illető azonosulhat tetoválásával, ezáltal valós vagy vágyott erejét szeretné megmutatni társainak. Szintén ebbe a kategóriába sorolhatók a már-már bandatetoválásnak nevezhető gyakori feliratok (pl. VL=Vatos Locos), melyek üzenetet közvetítenek a társak felé. Az ilyen típusú tetoválásokat leginkább a fiatalabb korosztály varratja magára. Példaként említendő „G.” fogvatartott esete, aki fiatalkorúként tetováltatott magára különféle, bandajelnek is nevezhető tetoválásokat: megfigyelhető karján a Vatos Locos felirat, melyről egy kisebb történet

mesélésébe kezd. Elmondja, hogy nagyon jó zárkaközösség alakult ki, ezért a Vatos Locos feliratot tetováltatták egymásra, ezáltal jelezve, hogy aki ilyen feliratot visel, az számíthat a társaira atrocitás, „balhé” esetén. Szintén hasonló felirattal bír a „Launda” tetoválás. „G.” fogvatartott börtönbe kerülésekor úgy vélte, hogy e felirat védelmet biztosít számára, hiszen nagy börtönrutinnal rendelkező testvérei is ezt a jelet viselik. (5. számú kép)

5. számú kép

A börtöntetoválások motivációs hátterét vizsgálva érdemes egy 25 évvel ezelőtti kutatás eredményeihez visszanyúlnunk. Solymosi Katalin (1987) elemzése a tetoválás átalakult szokásának többoldalú megközelítésére törekszik. A tetoválást készíttetők egyéni motivációja sokféle és eltérő lehet, ezért ún. átfogó kategóriák mentén csoportosíthatók a tetoválások. Solymosi átfogó kategóriái az emberi szükségleteken alapulnak:

- 1) Ego-kifejezés, önértékesítési szükséglet: Leginkább vágykifejezés, érzelmkifejezés, életérzés megjelenítése, de ide tartozik a „vagánykodás” is;
- 2) Affiliációs, identifikációs szükséglet: szeretetigény, személyhez, csoporthoz tartozás igénye, hagyománykövetés, utánpótlás;
- 3) Társadalmi integráltság szükséglete: biztonságérzet iránti igény, társadalmi státusz, szerep tisztázottságának igénye, esetleg oppozíció kifejezése;
- 4) Időstrukturálás szükséglete: időtöltés, unaloműzés;
- 5) Esztétikai szükséglet: díszítés, divatkövetés, szépséghiba elfedése, a szépség igénye;
- 6) Tartós és pillanatnyi ösztönimpulzusok kielésének szükséglete: agresszió, öndestrukción, szexualitás, birtoklás igénye.

Noha Solymosi a tetoválások motivációs hátterét feltérképező vizsgálata nem büntetés-végrehajtási intézetekben készült, érvényesnek bizonyul a zárt intézeti keretek között, és összefüggést mutat a deprivációk enyhítésére való törekvésekkel is.

Az interjúk során kitértem a börtöntetoválások motivációs hátterére. A megkérdezett 38 fő esetében a leggyakoribb tetováltatási ok a fogvatartott társak közé történő beilleszkedés, valamint az időtöltés volt. 10-10 főnél jelent meg ilyen válasz. Egy másik fontos tetováltatási szándék a család hiányának csökkentése (8 fő). A harmadik helyet az önkifejezés szükséglete foglalja el (7 fő). A vizsgálati személyek közül 5 főt a tetoválások szeretete, 4 főt a „vagányság”, divat, 3 főt egy előző tetoválás korrekciója, „takarás” is motivált.

Fontos megjegyezni, hogy előfordultak a vizsgálatban válaszaikban egynél több motivációs kategóriát megjelölő személyek. Megállapítható, hogy a közösség iránti vágy és az egyediség hangsúlyozásának igénye (Solymosi 1987) fontos motivációs háttérnek bizonyult.

Jelentéstartalom

A megkérdezettek közül 4 fő számára egyáltalán nem bírt jelentéssel a börtönben készült tetoválása. Különbözőségük, ugyanakkor tipikus voltuk miatt érdemes mind a négy esetre kitérni.

Az interjú során derült ki, hogy az egyik fogvatartott tréfa áldozatává vált. Első büntényesként szeretett volna beilleszkedni zárkatársai közé, akik különféle tetoválásokat viseltek magukon, valamint készítettek egymásnak. Szeretett volna megmutatni, hogy nem fél a fájdalomtól, ezért „rábészélte magát” a tetoválásra. Kezdetben csak a minta felrajzolásáról lett volna szó, azonban a zárkatárs tetovológéppel, rajzolás nélkül belekezdett, így készült el a munka. „Az hittem lemosható, mert úgy volt, hogy először csak megrajzolja, hogyan nézzen ki” – fejezte ki magát a fogvatartott.

Egy másik fogvatartott, aki hajléktalanként élt, úgy nyilatkozott, hogy a non-figuratív divatja volt akkor, amikor a testén található rajzolat készült, valamint tetszettek neki a tetoválások, így rajta próbálták ki a zárkatársak a gépet.

Egy drogprevenciós csoportban elhelyezett fogvatartott könyökén hatalmas pókháló látható. Több emberen látta a börtönön belül ezt a tetoválást, számára nem jelent semmit sem, de nagyon tetszik neki, mindenképp könyökre szeretett volna tetoválást készíttetni. A börtönben készült tetoválással nem volt elégedett, ezért szabadulása után szalonban korrigáltatta az alkotást. A fogvatartott időközben ismételten visszakerült a börtön falai közé, ám ezentúl tetoválásait kizárólag képzett szakemberekre fogja bízni.

Azzal kapcsolatban, hogy a fogvatartott számára ugyan nem bírt jelentéssel az alkotás, mindössze „tetszett neki”, megemlítendő, hogy az 1960-as években megjelentek különböző tetoválások, melyek a kábítószer-használatra utaltak. Többek között ide sorolható a pók, pókháló motívum is (Kovács – Sztrés 1989).

Kifejezetten elégedett a testén lévő alkotásokkal az öt tetoválást is viselő, különös visszaesőként nyilvántartott „K.” fogvatartott, aki szereti a tetováló magazinokat. Eddig mindegyik kép a „pillanat hevében” kiválasztással készült, „csak úgy megtetszettek az újságban”, ezért jelentéssel sem bírnak számára. A nem dolgozó fogvatartott a magazinban látott motívumokat kiválasztotta, majd úgy varratta fel a mintát, hogy az egyedi lehessen, másnak ne legyen olyan.

Egyéb tényezők szerepe

Akár a motivációk említése során is szót lehetett volna ejteni a tetoválások fájdalmat okozó szerepéről. A tetoválás készítésekor érzett fájdalom egyesek számára értékkel, olykor feszültségcsökkentő hatással bír. „V.” elítélt így nyilatkozott: „Anyám sokat szenvedett, amikor fk.-s voltam. Érezni akartam fájdalmát, mi nemcsak az örömeiben osztozunk, feszült voltam, érezni akartam a fájdalmat, amit ő érez...”. Ez a fogvatartott saját maga készítette el a tetoválását. A tetováláskészítés fájdalmasabb módját választotta, a hegtetoválást. Cserne István (1987) szerint a fájdalmat, feszültséget csökkentheti az a fájdalom, melyet az egyén maga okozott, így valamelyest visszanyeri a beleszólást a vele történő eseményekbe.

Az esetleges öngyilkossági kísérletre kérdezve a válaszadók 36,8%-a, 14 fő számolt be börtönön belüli öngyilkossági kísérletről. A mintában – a statisztikai mutatókat tekintve – azoknál a fogvatartottaknál, akik tetoválásai között a család, a szeretett személy felirat vagy portré formájában megjelenik, szignifikánsan gyakoribb az önkárosító magatartás megjelenése. (A minta elemszáma alacsony, ezért következtetések levonása egyelőre nem javasolt.)

Elégedettség a tetoválással

A 38 fő vizsgálati személy közül 28 fő nyilatkozott úgy, hogy nem elégedett a tetoválásaival, szeretne változtatni. Az interjúkból kiderült, hogy nem kifejezetten olyat szerettek volna, mint amilyen sikerült, más beszéltek meg a készítővel. Magas az elrontott tetoválások száma. (4. számú kép)

„Z.” fogvatartott például halat szeretett volna tetováltatni magának a börtönben, mert a születési dátuma szerint a kínai horoszkópja hal. Olyan embert választott, aki állítólag tapasztalt tetoválóként dolgozott a civil életben, az illető minden igyekezete ellenére azonban rontott tetoválás lett az előre megtervezett alkotásból.

Tetoválások elemzése a gyakorlatban

A Szegeden tartott előadásom alkalmával számos fogvatartotti tetoválást láthatott a közönség. Az elemzésük során a hétlépéses képelemzési módszert használtam. A módszer könnyedén elsajátítható, azonban alkalmazása kitartó gyakorlást igényel.

Mi jellemzi a hétlépéses képelemzési módszert? Sokféle nézőpontot, technikát alkalmaz, amelyek nagyon különböző szempontokból közelítenek a rajzhoz. A hétféle elemzési módszer (kontextuselemzés, folyamat elemzés, fenomenológiai elemzés, intuitív elemzés, egészszleges elemzés, itemanalízis, szemantikai elemzés) az alkotások pszichológiai elemzésére szolgál. A folyamat vége a kép „esszenciájának”, pszichológiai jelentéstartalmának megfogalmazása (Vass 2011).

A börtönben készült tetoválásokat az elemzés során részben képzőművészeti alkotásnak tekintem. Ezt azért fontos megjegyezni, mert a hagyományos rajzesetek nem alkalmasak a műalkotások elemzésére (Vass 2011).

A büntetés-végrehajtási intézetekben tiltott tárgynak minősül a tetovológép birtoklása, ezért a tetoválások készítése rejtetten, a személyi állomány tagjait kihasználva, „házi készítésű alapanyagokból” készülnek. Egy-egy ilyen készülék előtalálása fegyelmi eljárás lefolytatását vonja maga után. Mindebből következik, hogy hiányos információk van az alkotóval és a készítés szituációjával kapcsolatban is. Szorosan ide tartozik a tetoválások keletkezésével kapcsolatos adatok hiányossága, saját megfigyeléseket ezen a téren nem tudtam tenni. Az interjúk során azonban valamelyest kitértem a keletkezés körülményeire.

A tetoválások elemzése során a képi kontextus gazdagságát érdemes kiemelni, ám – véleményem szerint – ez a „paraméter” a bőrre varrt alkotások tekintetében módosul. Abban az esetben, amikor az illető önmagára tetovált, érdemes megnézni a korábbi alkotásait, beleértve a börtönben készült rajzait is. A körleteken azonban

leginkább az „egymásra varrás” divatja hódít. A tetováltatni szándékozó személy „megrendeli” a kiválasztott képet, majd az felkerül a kívánt testrészre. Amennyiben lehetőség van rá, érdemes felderíteni a készíttetés előzményeit, hatásait.

A tetoválásokhoz nehezebb tárgyilagosan közelíteni az egyes elemzési szakaszok során. Ez azzal magyarázható, hogy nagyobb élménykiváltó hatással bírnak, tehát könnyebben hoznak létre emocionális reakciót, esztétikai viszonyulást (tetszik/nemetszik), a megítélő személy is jobban bevonódik az elemzésbe.

A hétlépéses képelemzési módszer elemei közül mást jelentenek vagy nem alkalmazhatók az intuitív elemzés, az egészes elemzés és az itemanalízis elemzési szempontjai, ilyen lehet a színhasználat, esetleg a méret és a vonalminőség. A börtön speciális közegének, szimbólumrendszerének ismerete azonban segítséget nyújthat a tetoválások elemzésében.

Esetleírás

Az esetleírás alanya – akit nevezünk „X.”-nek – negyven év körüli, visszaesőnek nem minősülő, bűnismétlő férfi fogvatartott. Legmagasabb iskolai végzettsége szakmunkásképző. Nyilvántartásában fegyelmi lap nem szerepel, számos alkalommal kapott jutalmat. Magatartása tisztelettudó. Az illető a fogvatartotti hierarchiában magas pozícióval, tekintéllyel bíró személy.

„X.” testfelületén számos, börtönben készült tetoválás látható. Legelső tetoválásai első börtönbe kerülésekor, 16 évesen keletkeztek. Később úgy értékelte a helyzetét, hogy szeretne „komolyabb” tetoválásokat is készíttetni, erre legalkalmasabbnak a büntetés-végrehajtási intézetben töltött időszak bizonyult.

Tekintettel arra, hogy a tetoválások rejtetten, „titkosan” készültek, ezért a keletkezés folyamata nem volt megfigyelhető. A személyes interjú során kitértem a ke-

6. számú kép – „Küzdelem”

letkezés körülményeire, így a fogvatartott beszámolója információval szolgált az elemzéshez. A tetoválások nagy létszámú zárkában készültek, egy olyan fogvatartott által, aki gyakorlattal rendelkezett. Tetováló magazinokból, könyvből – gondosan, előre megtervezetten – válogatták ki a képeket. Az esetleírás alanya szerette volna egyforma méretűre készíttetni a hátán szereplő mintákat, ezért azokat „méretre szabták rajzban”. A fogvatartottnak „baráti alapon” készültek az alkotások, tehát nem fizetett értük. Egy minőségi, kb. tenyér nagyságú tetoválás akár 10-15 nagy csomag kávéba kerülhet a fogvatartottnak, de megegyezés alapján lehet fizetni dohánnyal, takarítással, valamint akár szexuális szolgáltatásokkal is.

Kértem „X.”-et, hogy adjon címet a tetoválásainak; a „Küzdelem” címet adta a sorozatnak. A tetoválások a hátán helyezkednek el, történetet alkotva, mintha képregény lapjai lennének. (6. számú kép)

Első ránézésre harc, agresszivitás, erő, bátorság szavakkal lehetne jellemezni a képeket. Nézzük meg a tetoválás öt legfontosabb jellemzőjét! Ezt követően nézzük meg, hogy spontán mire irányul a figyelmünk, hagyjuk, hogy hasson ránk a tetoválás!

Az intuíció olyan észlelésnek tekinthető, amelyben az inger (pl. a rajzi jelenység) csak részben vagy egyáltalán nem tudatosodik, és az észlelő csak a végeredményt ismeri fel: a képnek az észlelőre gyakorolt hatását (Vass 2011).

7. számú kép – „Tell Vilmos”

Az interjú során megtudtam, hogy „X.”-nek gyerekkorában, ahogy fogalmaz, „félős kisgyermekként” hamar fel kellett nőnie, „mást kellett mutatnia, mint amilyen valójában” volt. Gyerekkorát „családból kitaszítottként” élte meg. Nehéz anyagi körülmények között nevelkedett, nemcsak az elfogadásáért, de a megélhetéséért is küzdenie kellett. „Tiszteletet kellett kivívni, érzéstelenné kellett válni” – mondta. Úgy véli, nem feltétlenül fizikai tettlegességgel lehet kivívni a tiszteletet, „lelkileg kell stabilnak lenni”. „X.” komoly börtönrutinnal rendelkező személy, elmondása szerint fizikai erőszakot nem alkalmazott a büntetése során.

A bal lapockán egy nehezen azonosítható alakzat helyezkedik el, mely Tell Vilmost ábrázolja, akinek életéről számos legenda és mese keletkezett. Megfigyelhető az ábrán a jól kidolgo-

zott, hangsúlyos nyílpuska, mint a győzelemhez nélkülözhetetlen eszköz. „X.” önmagát ezzel a főhőssel azonosítja, hiszen maga is „jó dolgokért küzdött” élete során. A figura céltudatos, magabiztos személy benyomást kelti, kezén kidolgozottság figyelhető meg. (7. számú kép)

A kép alatt ősembernek látszó, izmos emberi alak látható, aki egyik kezében íjat tart, másik kezét a magasba emeli. Ez a kéz láthatóan kevésbé kidolgozott, jelentőséggel nem bír a vizsgálati személy számára. Megemlíteném a kép elemzése során egy, a rajzvizsgálatkor meglehetősen gyakran használt fogalom, a kinesztetikus empátia. A szakkifejezés azt jelenti, hogy a tetoválást elemző személy az ábrázolt alak testtartásának utánzásával törekszik testi átéléssel megfejteti és szóban megfogalmazni a rajzban kifejezendő érzéseket (Vass 2011). Az alakzat kissé görnyedt testtartása jelezheti a bizonytalanságot, megfigyelhető, hogy a figura stabilitásából kibillenthető, ugyanakkor erősnek mutatkozik. A test izmainak kidolgozottsága, a test „belesüppedése” a talajba szintén erőre utal. A figura azt közvetíti, hogy „menne is, meg nem is”. (8. számú kép)

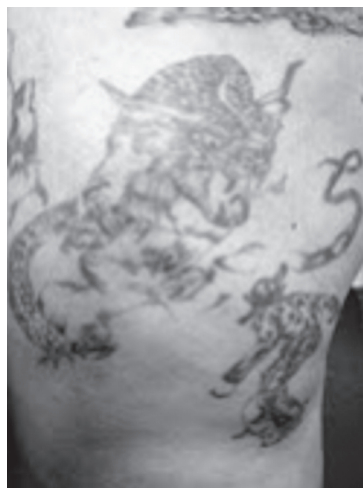

8. számú kép – „Vadászat”

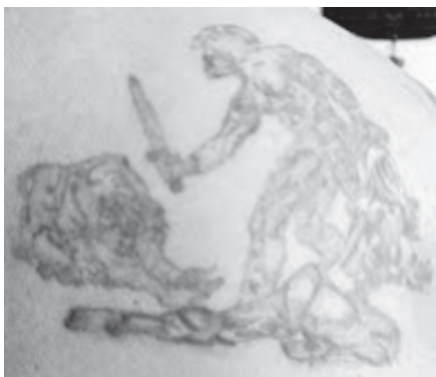
„X.” elmondása szerint „a tetoválás egy indiánt ábrázol, aki vadászni indul egy kietlen részen” – ez párhuzamba hozható a saját életével. „Az indián bekerül egy ismeretlenbe, ahol majd történik valami.” Saját élettörténetéből a kiszámíthatatlanságot emeli ki, melyet mind a szülei, mind a testvérei, illetve a rokonai részéről megélt.

A harmadik ábra egyediségére büszke a fogvatartott. A két mintából összeválogatott alakzat egy szörnyet és egy római stílusú katonát (gladiátort) ábrázol. Mindkét alak kidolgozott, a szörny hatalmasnak, félelmetesnek, támadónak tűnik, a katona harcias, taktikus. Mintha figyelné a szörnyet, az esetleges támadását igyekezne kivédeni. A gladiátor izmos, sportos felépítésű, testtartása erőt, lendületet sugároz. (9. számú kép) „X.” úgy jellemzi ezt a képet, hogy ez „a katona is úgy küzd, mint ahogy én az egész életemben”. Elmondásából kiderült, hogy az agresszió végigkísérte az életét, ahogy ő fogalmaz, az élete során megtanult agresszívnek lenni, szükséges volt minden esetben felmérnie a másik fél képességeit, erősségeit, gyengeségeit.

A negyedik tetoválás szintén egy jelenetet ábrázol, mely egy harc, küzdelem végét jelzi. A tetoválás kevésbé jó minősége miatt kezd fakulni, emiatt a fényképen is alig látható az ábra. A képen szintén egy katona látható, aki magabiztos testtartással legyőz egy szörnyet. A katona testtartása határozott, feltételezhetően tudja, hogy mit tesz. A vizsgálati személy elmondja, hogy a képen „ez a gladiátor egy nőt védelmez; egy tigris, vagy valami hasonló állat megtámadja a nőt, és őt védi meg”. (10. számú kép) Ezt a tetoválást ismételten saját életével hozza párhuzamba, számos alkalommal kellett már nőt megvédenie agresszív fellépéssel. „X.” korábban prostituáltakkal „foglalkozott”. A nők védelme azt is jelenti számára, hogy szereti a nőket, akikről a börtönben „csak fantáziálni lehet”. (Ez a jelenet tehát a heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztottság képi megjelenítése is.)

9. számú kép – „Harc”

10. számú kép – „Győzelem”

A tetoválások elemzése során érdemes figyelmet fordítani az orosz tolvajvilág motívumaival való párhuzamra. Kerüljük el azonban a szótárszerű értelmezést, valamint a messzemenő következtetések levonását az egyes jelekből, motívumokból! A „harcos” motívuma megjelenik az orosz tolvajvilág művészetében, félig-meddig rangjelzőként funkcionálva. A harcos, gladiátor motívuma a tolvajhierarchia élén álló, hatalommal bíró főtolvajt jeleníti meg (Kovács – Sztrés 1994). Az esetleírás alanyának erről ugyan

nem volt tudomása, azonban érdekes párhuzamként jelenik meg, hogy ő maga is a fogvatartotti hierarchia csúcsán helyezkedik el.

A sorozat egészét nézve felmerül az agresszió kérdésköre. Az agresszivitás megjelenését alátámasztja a fegyver megjelenítése a képeken (nyílpuska, íj, kard), az első alak (Tell Vilmos) agressziót sugárzó tekintete, a harcos motívuma, a szörny, a harc jelenet. Jól látható tehát, hogy a fogvatartott azonosul a tetoválás szereplő főhősökkel: Tell Vilmossal, az indiánnal, a harcos gladiátorokkal. Feltűnő az emberalakok izmainak kidolgozottsága. „X.” vágya gyerekkorától kezdve, hogy izmos, férfias, erős legyen, hiszen gyermekkori önmagát, *félősnak*, *„csököttnek”* jellemezte. Jelenleg a fogvatartott kinézete férfiaságot, erőt sugároz. Aktuálisan elégedett önmagával, pozitív énképpel és testképpel rendelkezik. Összességében elégedett a tetoválásaival, azonban szeretné eltávolíttatni magáról őket, mert *„életének ez a szakasza már lezárult”*.

A tetoválások elemzése által ugyan nem kapunk teljes képet az egyénről, azonban lényeges információkkal gazdagodhatunk, melyek segíthetik a pszichológust a fogvatartottakkal történő munkavégzésében.

Zárszó: Vajon tényleg szabaddá tesz a börtöntetoválás?

Annak ellenére, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben készült tetoválások egyre művészebbek, számos fogvatartott megbánta már a tetováltatást. A tetoválás a múltra, a keserves börtönövekre, ahogy a fogvatartottak hívják, a „recesegésre” emlékeztet, továbbá magas az elrontott tetoválások száma, vagy más képet képzelt el magának az illető. Többen azért tüntetnék el tetoválásaikat, mert a börtönön kívül már nem bírnak akkora jelentőséggel, már nem azt az üzenetet közvetítik, mint a falakon belül.

Nem elhanyagolható a fertőzésveszély, melyet a fogvatartottak nem tartanak igazi veszélynek. (Általában azt a választ kapom, hogy az égetés, a bv.-s sampon, az izzadásgátló stift segítségével „steril” körülményeket teremtenek.)

Zárszóként elmondható, hogy a fogvatartottak börtönben készült tetoválásainak számos oka lehet, azonban érdemes továbbra is az idő hasznos eltöltésére irányuló programok, foglalkozások szervezésére koncentrálni, valamint a fogvatartotti munkáltatás szerepe sem elhanyagolandó. A tetováltatással töltött „unalmas órák” ezáltal valamelyest csökkennének, a börtönben töltött idő is strukturáltabbá válik.

A cikket Csóti András bv. vezérőrnagy úr egy nemzetközi konferencián elhangzott mondatával zárom, mely – véleményem szerint – minden büntetés-végrehajtási dolgozó számára mottóként szolgálhat: *„Csináljunk programokat a fogvatartottaknak, különben ők csinálnak nekünk”*.

Felhasznált irodalom

- Boros János – Csetneky László (2002): Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest.
- Cserne István (1987): Indiánokat nem alkalmazunk. Forrás, 19. évf. 3. szám. 69-82. old.
- Demello, Margo (1993): The convict body-tattooing among American male prisoners. Anthropology Today, Vol. 9, No. 6, 10-13 old.
- Géczy Zsolt (1996): Tetováltan. Felmérés a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle. 4. szám. 50-60. old.
- Hodován Zsófia (2013): Bőrbe varrt bűnjel – A A tetoválás kultúrtörténeti változásai, különös tekintettel a bűnözés és a tetoválás kapcsolatára. Börtönügyi Szemle, 1. szám.
- Kovács Ákos (1987): A (test)művészet örök, avagy: Bevezetjük a tetoválást. Forrás, 19. évf. 3. szám. 2-25. old.
- Kovács Ákos – Sztrés Erzsébet (1989): Szovjet elítéltek tetoválásai és karikatúrái. Népszava Kiadó, Budapest.
- Kovács Ákos – Sztrés Erzsébet (1994): Az orosz tolvajvilág művészete. Pesti Szalon Kiadó, Budapest.
- Ruzsonyi Péter (1988): Tetováció a büntetés-végrehajtásban. Módszertani Füzetek. 1988. 1. szám. 32-40. old.
- Solymosi Katalin (1987): A tetoválás motivációi. Forrás, 19. évf. 3. szám 59-65. old.
- Surin András (1989): A deprivációk megélése a börtönben. Módszertani Füzetek, 3. szám. 21-29. old.
- Sykes, G. M. (1958): Society of captives. [A foglyok társadalma.] Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Szendi Gábor (2009): A A tetoválásról: a test mint kulturális tárgy. In: Lelke rajta – A A tetoválás pszichológiája. (Szerk. Singer Magdolna.) Jaffa Kiadó, Budapest. 11-30. old.
- Vass Zoltán (2006): A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai. Flaccus Kiadó, Budapest.
- Vass Zoltán (2011): A hétlépéses képelemzési módszer (SSCA). Flaccus Kiadó, Budapest.
- Vass Zoltán (2011): A képi kifejezéspszichológia alapkérdései. Flaccus Kiadó, Budapest.

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Lukács Móric
(1812 – 1881)

„...tömlöczeink óriási hibáit 's visszaéléseit
tagadni még azoknak sem lehetett, kik
egyébiránt minden fenállót helyesnek,
's mindent, mi önszemélyöket nem sérti,
igazságosnak tartanak”¹

Lukács Móric a reformkor kiemelkedő személyisége, szerkesztő, műfordító, publicista, 1848-ban rövid ideig miniszteri titkár. Az MTA tagja, a Kisfaludy Társaság elnöke. Eötvös József mellett a magyar börtönügy egyik igen jeles alkotása, a „Fogházjavítás” című mű társszerzője.

Lukács Móric 1812. szeptember 5-én született Pesten. Gyermekeveit elsősorban Pesten és a család Temes megyei birtokán, Bresztovácon töltötte. Szülei meglehetősen tehetős emberek voltak², így megengedhették maguknak azt a „luxust”, hogy fiúk a betűvetést és a különböző tudományágak ismeretanyagát „házi nevelők vezérlete” segítségével sajátítsa el, „s eközben kisebb utazásokat is tett nevelőivel az ausztriai örökös tartományokban, Porosz- és Szászországban.”³

Leírják vele kapcsolatosan, hogy „ifjúságának kedvencz tanulmányai a szépirodalmon kívül (már nyolcz éves korában olvasta Shakespeare drámáit) a történettudomány, nemzetgazdaság és philosophia voltak.”⁴ Lukács Móric a magyar és a német nyelven kívül kitűnően beszélt angolul, franciául, olaszul és spanyolul is.

¹ Eötvös József – Lukács Móric: Fogházjavítás. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1842.

² „A Lukács-nemzetség Erdélyből Erzsébetvárosból származott Magyarországra; a XVIII. század elején négy Lukács jött ki Erdélyből, mind a négyen birtokot vásároltak és Mária Terézia alatt egyszersmind nemességet nyertek. L. atyja, vizmai L. Gergely Miklós, Temesmegyében telepedett le, hol, mint egyetlen fiú, a breztováci birtokot örökölte; L. édes anyja Hilf Róza, egy nyug. őrnagy és pesti házbirtokos leánya volt.” Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. HTML változat: Magyar Elektronikus Könyvtár. Hungarológiai Alapkönyvtár. – mek.oszk.hu/03600/03630/html/1/114528

³ 1890 előtt élt magyar akadémikusokról írt megemlékezések. Lukács Móric. Forrás: Régi Akadémiai Levéltár. – www.akademikusok.tudomanytortenet.hu/?page=4.

⁴ Uo.

1831-ben Krassó megye tiszteletbeli aljegyzője, majd Temes, Csanád, Csongrád megyék táblabírája lett. A következő évben, 1832-ben Pestre költözik, és a tudományok mélyebb megismerésének szenteli idejét. 1836-ban visszatért a közszolgálatba Pest megye tiszteletbeli aljegyzőjeként.

Első irodalmi próbálkozásai – költeményei, tanulmányai – német lapokban, német nyelven látnak napvilágot. Közben, széleskörű nyelvismeretét kihasználva, műfordításokba kezd, a rendkívül tehetséges ifjú felhívja magára a nagyközönség és a tudós társaság figyelmét Byron, Pope, Cervantes műveinek fordításával. Többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1839-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották meg.

A későbbiek során költeményei, tudományos értekezései, műbírálatai különböző témájú – irodalmi, politikai stb. – cikkei folyóiratokban, évkönyvekben, újságokban jelennek meg, többek között az Auróra zsebkönyvben, a Koszorúban, a Tudománytárban, az Athenaeumban, az Árvíztkönyvben, a Társalkodóban, a Kisfaludy Társaság kiadványaiban, a Budapesti Szemlében és az Akadémiai Értesítőben. (Munkáit a halála után Gyulai Pál gyűjtötte össze, és a Kisfaludy Társaság két kötetbe szedve adta ki.)

Lukács Móric egyik kiemelkedő tagja volt annak a nemzedéknek a magyar reformkorban, akiket joggal nevezhetünk a „nagy nyugat-európai utazóknak.” Őket – az anyagi lehetőségeik függvényében – nem az a cél vezérelte a külföldi utazásaik kapcsán, hogy kikapcsolódjanak, eltékozzanak, eldorbézolják az örökölt vagy a megszerzett vagyont, illetve a patronálóktól kapott támogatást, hanem a hazáért, a haza ügyeiért való aggodás és tenni akarás.

Lukácsról is leírják, hogy milyen bőkezű támogatója volt a köznek: „Életében sok jót tett s halála után valóságos maecenássá vált: a m. t. Akadémiának húszezer, a Kisfaludy-társaságnak tízezer forintot hagyományozott.”⁵

Utazásai során volt lehetősége megismerni, tanulmányozni – többek között Németországban, Svájcban, Belgiumban, Angliában, Franciaországban és Olaszországban – a magyarországinál lényegesen fejlettebb polgári államberendezkedést, politikai és jogi kultúrát, továbbá a meglátogatott országok gazdasági fejlettségét, fejlődésük irányát.

Hazatérve aktívan részt vesz a politikában, és bekapcsolódik a közéletbe, a *Budapesti Szemle* szerkesztője lesz, ahol olyan munkatársakkal, barátokkal dolgozik együtt, mint Eötvös József, Szalay László és Trefort Ágoston. 1842-ben a tagjainak sorába választotta a Kisfaludy Társaság, amelynek több mint 30 évvel később – 1876 és 1879 között – az elnöki pozícióját is betöltötte.

A 40-es években a centralista párt tagjaként mindent megtesz azért, hogy a külfölddel megismertesse a magyarországi viszonyokat, reformtörekvéseket, amit a nemzetközi közvélemény hol elfogultan, hol ellenséges indulattal ítelt meg.

⁵ Uo.

1848-ban – rövid időre – kormányzati funkciót is vállalt, Klauzál Gábor mellett a Kereskedelmi Minisztériumban miniszteri titkárként dolgozott. A szabadságharcban nem vesz részt, a kormány lemondását követően hazatér, és az évek óta ágyhoz kötött, beteg édesanyját ápolja.

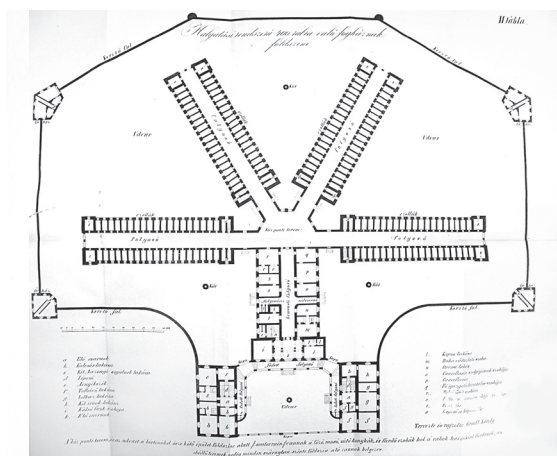
* * *

1842-ben jelenik meg Eötvös Józseffel közösen írt művük *Fogházjavítás* címmel, amit baráti tiszteletük jeléül Deák Ferencnek és Klauzál Gábornak ajánlottak.

A Vasárnapi Újság a következő gondolatok közreadásával emlékezett meg a szerzőpáros egyik tagjáról, Lukács Móricról: „Lukács európai műveltséggel, melyet nyelvismeretein s a könyveken kívül ismételt utazásai is gyarapítottak, hevülve a humanizmus eszméiért, büntetőjogi teoriákat fejtegetett, s Eötvössel együtt fogházaink reformjáról írt, oly alaposan mint melegen, a gyakorlatosság szolgálatába adva nemes idealizmusát.”⁶

Mezey Barna így vezeti fel a *Fogházjavítás* című mű bemutatását: „...Eötvös József, ki hírlapi vitáikkein és országgyűlési beszédein túl két komoly könyvet is publikált a fogházjavítás dolgában. Az elsőt egyedül jegyezte, a másikat társszerzővel készítette: Lukács Móriccal. 1838-as műve a humánus nagy alkotása, az emberhez méltó büntetés szózata [...] A Lukács Móriccal együtt publikált munka lényegében e könyvecske bővebben illusztrált és magyarázott változata.”⁷

Eötvös és Lukács 350 oldalas művét – mint „a reformkor egyik legnagyobb hatású börtönügyi munkáját”⁸ – terjedelmi okok miatt – csak vázlatosan van lehetőségem ismertetni.

⁶ Vasárnapi Újság, 28. évf., 1881. 46. szám, november 12. Megemlékezés Lukács Móricról elhunytá alkalmából.

⁷ Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországn. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jогtörténeti Tanszék, 1997. (Jогtörténeti Értekezések 20.) 26., 27 o.

⁸ Uo. 28. o.

A *Fogházjavítás* című munka mellékletét képezi „*A connecticuti fogház szabályzata*” és az a három tervrajz, amelyeket a külföldi útjáról hazatért Graefel Károly készített. A tervrajzok a „*magány*” és a „*hallgatási rendszerű*” fogházak építésével kapcsolatos elképzeléseket mutatják be.

A szerzők már könyvük bevezető gondolatai között kellő nyomatékkal hangsúlyozzák azt a tényt, hogy „... a tömlöcök javítása korunkban szükségessé vált, 's egyike azon morális kötelességeknek, melyeket nemzetek nem mulaszthatnak el büntetlenül.”⁹ Ugyanakkor mind a ketten pontosan tisztában voltak a lehetőségekkel és a várható eredménnyel. Tudták, hogy a feudális arisztokrácia tagjai addig mindent helyesnek, mindent megszavaznak, amíg a pénz nem kerül szóba.

Különösen igaz volt ez azokra a periférikus kérdések körébe tartozó ügyekre, mint börtönügy. Tudatában voltak annak, hogy ha lesz is e téren valamilyen eredmény, az jelentőségét tekintve messze alulmarad a kívánalmakhoz képest. De bizakodtak, s remélték, hogy ennek az ügynek az országos felmérése, az 1840-ben az országgyűlés által létrehozott választmány és annak javaslatai, valamint az ő könyvükben megfogalmazott javaslatok elindíthatnak egy pozitív folyamatot. Azóta már tudjuk: nem így történt.

Még jó néhány évnek el kellett telnie ahhoz, hogy Horvát Boldizsár, majd az őt követő igazságügy-miniszterek intézkedései elindítsák, illetve véghezvigyék azt a folyamatot, ami az 1880-as, 1890-es évekre és a XX. század első évtizedére a hazai börtönügy és börtönépítéset virágkorát hozta el.

Ötvös és Lukács könyvük bevezetőjében jelzik, hogy két fontos cél vezérelte őket művük megírása és közreadása kapcsán. Egyrészt, hogy a témához jobban értőket, a börtönügy iránt érdeklődőket a kérdés megvitatására serkentsék. Másrészt – „...a közönségnek leginkább azon részét, mely utasításai által a törvényhozásra befolyással bír, mielőtt határoznia kell, amennyire lehet, e kérdés iránt tökéletesen felvilágosítsuk”¹⁰ – céljuk a törvényhozók tájékoztatása volt.

A szerzők azt akarták elérni, hogy ebben a – megítélésük szerint igen fontos – kérdésben ne a felületesség vagy az ellenszenv vezesse a döntéshozókat a törvényalkotás során, hanem az a tény és felelősség, amely szerint „a tömlöcök javítása korunkban az a morális kötelesség, melyeket nemzetek nem mulaszthatnak el büntetlenül.”¹¹

Téziseik elfogadására, igazolására – azon túl, hogy bemutatják számos ország börtönügyét, intézményrendszerét – többféle módszert alkalmaznak. Élnek azzal a kézenfekvő lehetőséggel, hogy a külföldi példákkal szembe állítják a magyar viszonyokat, illetve több esetben hangsúlyozzák, hogy céljuk nem a tettessel szembeni „*lágyság*”, mert adott esetben ez oda vezethet, hogy a sértett fél fogja megbosszulni az elszenvedett sérelmet, ami újabb bűnelkövetést és sokkal rosszabb helyzetet eredményezhet. „*Ne gondolja senki, hogy mi a büntetésnek kegyessége alatt azon czéliránytalan lágyságot értjük, mely némelly philathropok által a rabok tartására nézve javasoltatik; valamint a túlvitt szigorúság a büntettek üldözésétől visszatart*” – írják.¹²

⁹ Ötvös József – Lukács Móric: *Fogházjavítás*. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1842. 6. o.

¹⁰ Uo. VIII. o.

¹¹ Uo. 7., VI. o.

¹² Uo. 191. o.

A szerzők a bevezetőt követően a jog, ezen belül a büntetőjog eredetével, az emberi társadalomban betöltött szerepével foglalkoznak. Véleményük szerint a büntetőjog alapja és célja minden társadalomban a közbiztonság megteremtése olyan eszközökkel, amelyek a cél eléréséhez „*épen szükségesek, 's a szükségesnél semmivel sem szigorúbbak.*”¹³ Másutt ezt írják a bánásmódról: „*A rabbal szigorúan, de emberhez illő módon bánassék*”, azok az eszközök amelyek „*a rab haszontalan kintzásai közé tartoznak, kerültessenek el.*”¹⁴

Eötvös és Lukács szerint a börtönben nincs helye az önkényeskedésnek, szerintük a börtönrendszer ennek az elvárásnak csak akkor tud megfelelni, ha a börtön személyzete nem a kénye-kedve szerint dolgozik, hanem az előírt szabályok alapján, és ezeket szigorúan be is tarja. Véleményük szerint ez csak akkor működhet megfelelően, ha a szabályok az ország valamennyi büntetőintézetére vonatkoznak, és ezek betartását „*az egész ország büntetési rendszere felett őrködő testület*” ellenőrzi.¹⁵

Az általuk elképzelt börtönrendszereknek – többek között – az alábbiaknak kell megfelelnie: a szökés megakadályozása érdekében a tömlöcnek biztonságosnak kell lennie; a rabok elkülönítését úgy kell megoldani, hogy egymásra ne legyenek rossz hatással; a tömlöcben minden rab egyenlő, mindenkivel szemben csak annyi hátrány alkalmazható, amennyit az ítélete tartalmaz. Továbbá: a büntetés ideje alatt mindenkit folyamatosan figyelemmel kell kísérni, hogy se ő, se a társai a testi épségét ne veszélyeztessék; a rabokat a javulásuk érdekében munkával kell ellátni, és elsősorban a vallásos oktatásból adódó lehetőségekkel kell őket pozitív irányba befolyásolni.

Gondoskodni kell a megfelelő ruházatról, étellemezéről és gyógykezelésről, írják, de a rabok túlzott kényelmét sem tartják helyénvalónak: „*A rabok tartása azok egészségre ártalmas hatású ne legyen, de jobb se annál, melyet a legszegényebb napszámos munkájával kereshet.*”¹⁶

A büntetés célját – az általános és a speciális célokat, alapelveket, elemezve – a nemzetközi kitekintésekre és a különböző szakirodalmakban leírtakra figyelemmel ők is a „*repressio*”-ban és a „*javítás*”-ban látják.¹⁷

A fogházjavítás ügyében szükséges tennivalók, javaslatok megfogalmazását szintén nemzetközi elemzéssel és kitekintéssel indítják, számba véve a régi börtönrendszerek problémáit, bemutatva a XIX. század első felében működő rendszereket – több európai ország és az Amerikai Egyesült Államok intézményrendszerén keresztül.

Ismertetik az auburni és a philadelphiai – vagyis a hallgató és a magány – rendszerek lényegét. Kimutatják, hogy az Egyesült Államokban és Kanadában 1816 és 1836 között felépített 27 intézetből 17 az auburni, 9 a philadelphiai, míg egy a vegyes rendszer szerint működik. Eötvös és Lukács is a hallgató rendszert tartják a „*legczélszerűbb börtön*”-nek.¹⁸ A megyei fogházak létesítése kapcsán különösen az előzetes letartóztatottak vonatkozásában, illetve esetleg

¹³ Uo. 20. o.

¹⁴ Uo. 191. o.

¹⁵ Uo. 191. o.

¹⁶ Uo. 233. o.

¹⁷ Uo. 70-76. o. Idézi: Mezey: i. m. 28. o.

¹⁸ Uo. 313. o. Idézi: Mezey: i. m. 28. o.

az első büntényes, kisebb súlyú bűnt elkövetők fogvatartása során azonban ők sem zárkóztak el a magány rendszertől.

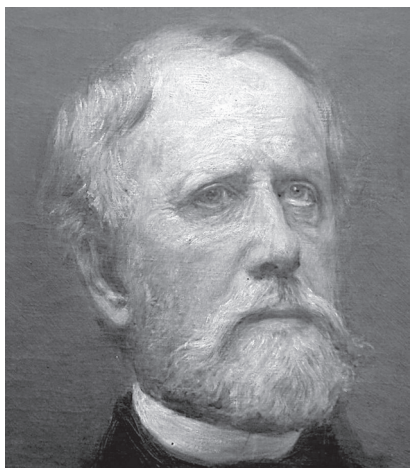
A hallgató rendszer primátusát többféle módon próbálják igazolni, többek között az építési költségek bemutatásával is. Az amerikai börtönök építésével kapcsolatban felmerült költségek alakulását elemezve a következő megállapítást teszik: *„... az auburnféle fogházak építési költségei jóval csekélyebbek, mint a philadelphiai rendszerűeké.”*¹⁹

Megismerkedhet a könyvből az olvasó a gyermek- és fiatalokú bünelkövetők befogadására és javítására létrehozott menedékházak (houses of refuge) működésének tapasztalataival, a sikeres és a kevésbé sikeres, illetve a kudarcba fulladt próbálkozásokkal.

Lukács Móric börtönügyi munkásságát az alábbi megállapításokkal zárhatjuk: *„...egyéb műveiben kevésbé foglalkozott a szabadságharc-büntetéssel. Mint az augsburgi Allgemeine Zeitung magyarországi tudósítója, rendszeresen beszámolt olvasóinak a magyar országgyűlés tanácskozásairól, s ezek sorában többször is külön cikket szentelt a börtönügynek, a fogházjavítási polémia ismertetésének.”*²⁰

* * *

Lukács Móric életrajzához folytatásához a szabadságharc bukása utáni időszakhoz kell visszanyúlnunk. Lukács évekig ápolta beteg édesanyját, akinek halála után, 1851 nyarán külföldre utazott, és csak 1859-ben tért vissza hazájába. Időközben, 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjának és egyben a nyelvtudományi bizottság elnökének választják meg.

1862-ben vette feleségül tanítványát, a nálánál kétszer fiatalabb Birly Krisztinát; vele ismét külföldre utazott. Felesége egészsége azonban megromlott, hosszú betegeskedés és szenvedés után 1874-ben elhunyt, a dél-tiroli Meránban helyezték örök nyugalomra. Lukács leste és sietve teljesítette hitvese minden kívánságát, csupán egyetlen kérését nem volt halandó teljesíteni, nevezetesen azt, hogy a vagyonát ő örökölje. Ugyanakkor az imádott asszony emlékére több alapítványt is életre hívott.

Lukács Móric rendkívül érzékeny, erős érzelmi kötődésű ember volt, aki a saját karrierjét feladva – mindentől visszavonultan – több mint négy évig gondozta beteg édesanyját, és szintén négy évig ápolta súlyosan beteg feleségét. Végrendeletnek is felfogható levelében írta unokaöccsének, Kvassay Ede írónak: *„lehetetlennek tetszik előttem, hogy e nyomorult életet tovább cipeljem.”*²¹

¹⁹ Uo. 258. o.

²⁰ Lukács M. munkái. Összegyűjtötte Gyulai Pál. Kiadta a Kisfaludy-társaság. II. kötet. Buda-Pest, 1894. 143., 149. o. Idézi: Mezey: i. m. 28. o.

²¹ Vasárnapi Újság, XXX. évf., 6. szám, 1883. február 11. Lukács Móric „végrendelkező” levele unokaöccséhez, Kvassay Ede írónak. 9. old.

A felesége halálát soha sem heverte ki. 1874-ben visszatért Pestre, és élete végéig itt élt. 1879. február 19-én lemondott az a Kisfaludy-társaság elnöki tisztségéről, annak ellenére, hogy a Társaság ismét megválasztotta elnökének.

A rendkívüli műveltségéről, jó kedélyéről és vendégszeretetéről ismert Lukács élete hátralévő időszakára megváltozott, visszahúzódó életet élt. Alig lehet ráismer-

Lukács Móriczné és Lukács Móricz síremléke Meránban.

ni a korábban oly termékeny műfordítóra, íróra, publicistára. Az ebben az időszakban írt művei csupán a Kisfaludy Társaság ünnepélyes ülésein elhangzott elnöki megnyilvánulásai voltak, illetve az önéletrajzának papírra vetett rövid részlete, ami a Szegedi Árvízkönyvben jelent meg.

Valószínű, hogy az egyedüllét, a társasági élet szinte teljes mellőzése, a bezárkózás okozta mentális problémák, a látásának igen gyors romlása – az embe-
reket már csak a hangjuk alapján tudta beazonosítani – is hozzájárult betegségé kialakulásához.

„Életének három heti betegség után tüdőszélütés vetett véget 1881. nov. 5-én Budapesten. Szász Károly mondott gyászbeszédet koporsója felett és ugyan ő mondott róla emlékbeszédet a Kisfaludy-Társaság ülésén 1883. február 11-én, a Magyar Tudományos Akadémiában pedig 1882. jún. 4-én Trefort Ágoston.”²²

Lukács Móricot végakarátának megfelelően – szeretett hitvese mellé – Meránban helyezték örök nyugalomra.

Lukács Móric arcképe. Vasárnapi Újság, XXIII. évf., 1876. 5. szám, január 3.

„Hallgatási rendszerű 400 rabra való fogháznak földszíne”.

Eötvös József és Lukács Móric: Fogházjavítás. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1842. Melléklet.

Székely Bertalan Lukács Móricról készült festménye. Vasárnapi Újság, XXX. évf., 7. szám, 1883. február 18.

Lukács Móric és nejének síremléke Meránban. Vasárnapi Újság, XXX. évf., 6. szám, 1883. február 11.

²² Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. HTML változat: Magyar Elektronikus Könyvtár. Hungarológiai Alapkönyvtár. – mek.oszk.hu/03600/03630/html/1/114528

Irodalom

- 1890 előtt élt magyar akadémikusokról írt megemlékezések. Lukács Móric. Forrás: Régi Akadémiai Levéltár. – www.akademikusok.tudomanytortenet.hu/?page=4.
- A Magyar Tudományos Akadémia közgyűlésének jegyzőkönyve. – <http://epa.oszk.hu/00000/00030/00252/datum06851/cim106862/cim206863.htm>
- Eötvös József és Lukács Móric: Fogházjavítás. Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1842.
- Lukács Móric munkái. Összegyűjtötte Gyulay Pál. Kiadta a Kisfaludy Társaság. I-II. kötet Buda – Pest, 1894.
- Magyar életrajzi lexikon 1000-1900. Javított, átdolgozott kiadás. Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. HTML változat. Magyar Elektronikus Könyvtár
- Mezey Barna: A polgári büntetőjogi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar büntetőjogi kutatásának alapjai. (Szerk. Bódiné Beliznai Kinga, Mezey Barna.) Budapest, ELTE ÁJK, Magyar Állam- és Jogi Történelmi Tanszék, 1997. (Jogi Történelmi Értekezések 20.) 5-102. old.
- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. HTML változat: Magyar Elektronikus Könyvtár. Hungarológiai Alapkönyvtár. – mek.oszk.hu/03600/03630/html/1/114528
- Vasárnapi Újság, XXIII. évf., 1876. 5. szám, január 3. Lukács Móric arcképe.
- Vasárnapi Újság, XXVIII. évf., 46. szám, 1881. november 12. Megemlékezés Lukács Móricról elhunyt alkalmából.
- Vasárnapi Újság, XXX. évf., 6. szám, 1883. február 11. Lukács Móric „végrendelkező” levele unokaöccséhez, Kvassay Ede íróhoz.
- Vasárnapi Újság, XXX. évf., 7. szám, 1883. február 18. A Kisfaludy Társaság Közgyűlése: Megemlékezés Lukács Móricról
- Wikipédia: Lukács Móric

Hírek a börtönvilágból

Új női börtön Skóciában

A tervek szerint Inverclyde-ban új női büntetés-végrehajtási intézetet építenek, az edinburghi börtönben pedig egy speciális rezsimet alakítanak ki. Kenny MacAskill igazságügy-minisztériumi titkár bejelentette, hogy az új létesítmény terve még 2012 áprilisában, a női elítéltek helyzetét vizsgáló bizottság beszámolója után született meg.

A fent említett börtönökön kívül más intézetekkel kapcsolatban is számos kisebb-nagyobb változtatást valósítanak meg, beleértve a Cornton Vale büntetőintézetben szükséges fejlesztéseket is. Ebben az intézetben a videokonferencia alkalmazásának lehetőségét is kiépítették, hogy minimalizálni lehessen a börtön és a bíróság közötti utazás idejét. Az RRCF (Reducing Reoffending Change Fund), a visszaesők számának csökkentésére hivatott alapítvány támogatja a mentorprogramok kidolgozását Skócia-szerte.

A szakemberek szerint pénzügyi beruházásokra van szükség a mentális egészségügyi szolgáltatások fejlesztése érdekében is, mivel a női elítéltek körében csökkenteni kell a mentális betegségek számát. További eredmény, hogy a Skót Börtönszolgálat háromnapos kísérleti programot szervezett, amelynek során a börtönszemélyzet továbbképzését biztosítják a női fogvatartottakkal való bánásmód terén.

Forrás: New 'custom made' women's prison to be built in Scotland. Scotland's current women-only prison is Cornton Vale. BBC News, 2012.10.29.

Épülő olasz bv. intézet

Az észak-olaszországi Rovigóban épülő büntetés-végrehajtási intézet megnyitása 2015-re tolódik. Az épület falai ugyan állnak, de a belső terek kialakítására és a bútorzat beszerzésére már nem jutott a rendelkezésre álló forrásokból. A 26 ezer m²-es épületet Francesco Martuscielli tervezte, a beruházást a velencei Sacaim cég végzi.

A munkálatok befejezése után 200 főt fognak elhelyezni az objektum hat szárnyában. A négyemeletes épületben a zárkák a második, a harmadik és a negyedik szinten kapnak helyet. A földszinten – az egészségügyi blokk mellett – imatermet, egy többfunkciós közösségi helyiséget, illetve edzőtermet alakítanak ki. Természetesen az épületben saját mosoda és oktatási központ is teret kap.

Forrás: Nicola Chiarini: Si lavora al nuovo carcere ma l'apertura slitta al 2015. Corriere del Veneto, 2012.08.29.

Börtönépítési tervek Azerbajdzsánban

Madat Gulijev, az azeri büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, igazságügy-miniszter-helyettes jelezte, hogy jelentős fejlesztésekre kerül sor a börtönügy területén. Több beruházás már megkezdődött, az egyik új börtönt Bakuban, a másikat

Nakhchivanban emelik. Shekiben is gyakorlatilag készen állnak a projekt beindítására. A beruházás-sorozat végén hét új bv. intézet épül fel majd Azerbajdzsánban.

Forrás: Seven new penitentiary facilities under construction in Azerbaijan. News.Az, 2012.12.10.

A mobiltelefonok blokkolása Kaliforniában

Kalifornia államban a pénzürmés telefonok forgalmazójaként jól ismert Global Tel Link nevű cég fogja kiépíteni a mobiltelefonok használatát blokkoló technológiát a börtönökön belül. A rendszer beüzemelését követően a fogvatartottak a becsempészett telefonokat nem tudják webes keresésre, szöveges üzenetek küldésére és telefonbeszélgetések lebonyolítására használni. Míg 2007-ben egy év alatt mindössze 261 készüléket fedeztek fel Kalifornia 33 börtönében, addig 2011-ben a lefoglalt mobiltelefonok száma meghaladta a 15 ezret.

Forrás: Jack Dolan: Prisons to block use of smuggled phones. Los Angeles Times, 2012.04.17.

Az elítéltek közötti erőszak vizsgálata Németországban

Alsó-Szászország Kriminológiai Kutató Intézete vizsgálta az elítéltek közötti erőszakos cselekményeket a szabadságvesztés-büntetés letöltése alatt. A 70 ezer fős németországi börtönpopuláció közel 10%-át vonták be a kutatásba. A megkérdezett fogva tartott nők és férfiak egynegyede arról számolt be, hogy megtapasztalta az erőszak valamilyen formáját a büntetés letöltése alatt.

Hermann-Joseph Bausch, a Werl und Hamm büntetés-végrehajtási intézet orvosa, aki a börtönviszonyok témában könyvet is írt „Knast” címmel, úgy véli, hogy a fogvatartottak közötti erőszakos cselekmények jelenléte nem véletlen a börtönökben, hiszen az elítéltek több mint egyharmada már követett el valamilyen erőszakos bűncselekményt.

Bausch elmondta, hogy műve megjelenése óta is sok változás történt a németországi bv. intézetekben. Az erőszakos cselekményeket szigorúbban és következetesebben büntetik, valamint nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a börtönszemélyzet konfliktuskezelő képzésben is részesüljön.

Forrás: Prison violence in Germany a part of life. Deutsche Welle, 2012.10.11.

Tetoválások az orosz börtönökben

2009-ben Damon Murray három kötetben publikálta az orosz bűnelkövetők tetoválásáról szóló enciklopédiáját. 2012-ben Murray művéhez kapcsolódóan jelent meg egy cikk az orosz fogvatartottak tetoválásaival kapcsolatban. A képekkel illusztrált kiadvány és a cikk szereplői elsősorban csalás, lopás, emberölés és kábítószerrel összefüggő bűncselekmények elkövetői. A testrészekre tetovált ábrák és szövegek egyben üzenetek is a külvilág felé, utalhatnak a bandamúltra vagy éppen képes bűnözői önéletrajzként szolgálnak.

Az enciklopédiába bekerült képeket Szergej Vasziljev készítette az 1990-es években, amikor a börtönökben dúló bandaháború a tetőpontjára jutott. A gyűjteményhez szöveges magyarázat is tartozott. Az újságban megjelent cikk ebből emel ki néhány példát. Az üvöltő tigris a tolvaj agresszivitására utal, gyakori azon fogvatartottak között, akik a hivatalos személyekkel szemben ellenséges érzületűek. A nyakon levő tőr jelképe a börtönben elkövetett emberölésnek, egyben jelzi azt is, hogy az elítélt felbérelhető bérgyilkosnak. A harang a lábfejen a teljes szabadságvesztés letöltésének jele, a bokán levő bilincs azt mutatja, hogy őt évnél hosszabb időre szolt a börtönbüntetés.

A démonok és szörnyek ábrázolása más fogvatartottak megfélemlítését szolgálja, és utal arra, hogy az elítéltet a saját környezetében, a bűnözői hierarchián belül elismerik. Az alkarra kerülő vitorlás hajó a szabadság iránti vágyat fejezi ki, és mutatja, hogy a fogvatartott potenciális személy egy szökéshez. A vállon levő rózsza jelzi, hogy az elítélt a börtönben lett 18 éves. A has két oldalára rajzolt szemek homoszexuális beállítottságra utalnak. A szögcsőn szereplő tüskék száma jelzi a letöltendő szabadságvesztés-büntetés éveit, az összetört bilincs a börtönből való szökést, a térdre rajzolt csillag azt, hogy az elítélt nem hajol meg a rendőrség akarata előtt.

A szemhéjtetoválást különös tisztelet övezte, mivel csak úgy lehetett elkészíteni, hogy kanalat helyeztek a szemhéj alá, nehogy a szemgolyót megsértsék a tetováló tűvel. A váll-lap és a pók a vállon magas rangú bűnözőre utal. A váll-lapon szereplő koponya jelzi, hogy a viselőjét nem lehet munkára bírni. Az 1950-es évek elején a vagyoni elleni bűncselekmények elkövetői között tipikussá vált, hogy az ujjpercekre különféle alakzatokat tetováltattak.

Az enciklopédia mögött hatalmas kutatómunka áll. Szergej Vasziljev a 90-es években rendőrként dolgozott, szót értett a fogvatartottakkal, és meg tudta győzni a börtönök vezetőit a fotók jelentőségéről. Vasziljev Cseljabinszk, Nyizsnij Novgorod, Tagil, Perm és Szentpétervár büntetőintézetébe kapott bejárást. Érdekes, hogy az egyes börtönökben más-más stílusban készültek a tetoválások. A képgyűjtemény és a magyarázó szöveg a szakemberek számára hasznos, értékes információt tartalmaz. [A témával kapcsolatban magyarul lásd Kovács Ákos és Sztrés Erzsébet munkáját. (Az orosz tolvajvilág és művészete. Pesti Szalon Könyvkiadó, 1994.) A szerk.]

Forrás: Matt Blake: Symbols of a life of crime: The fading tattoos on Russia's gangland prisoners that can be read like a criminal underworld CV. MailOnline, 2012.12.05.

Felmerült a tetoválások számbavétele a floridai börtönökben

A floridai intézetekben az illetékesek az elítéltek tetoválásainak adatbázisban való rögzítését tervezik. Ezzel a projekttel a nyomozó szervek munkáját segíthetnék elő. A Volusia Megyei Börtönből származó ötlettel kapcsolatban W. F. McClelland a Daytona Beach News c. lapnak jelezte, hogy az adatbázis megvalósítása még csak az előkészületi fázisban tart.

Jelenleg az ügyészséggel és a rendőrséggel egyeztetnek abban a kérdésben, hogy csak a látható testfelület tetoválásait gyűjtsék össze vagy a testre rajzolt valamennyi tetoválást. Az is kérdéses még, hogy elegendő-e a tetoválás részletes leírása vagy szükséges a róla készített fotó is. A Flagler Megyei Börtönben egyelőre csak az

elítelt személyes kartonjához csatoltan szerepelnek a tetoválásra vonatkozó képek, központi adatbázist nem hoztak létre ezzel kapcsolatban. A Volusia Megyei Börtönben pedig fotók nélküli leírást tűznek egy-egy fogvatartott kartonjához.

Forrás: Lyda Longa: Florida jail officials considering tattoo database. Daytona Beach News, 2012.10.22.

Magas a visszaesési ráta Spanyolországban

Juan Antonio Marín, a jaeni büntetés-végrehajtási intézet igazgatója jelezte, hogy a spanyolországi börtönökből szabadult személyek visszaesési rátája a szabadulást követő egy éven belül 50-55% között mozog. Marín azt nyilatkozta az Europa Press munkatársának, hogy a visszaeséshez a recesszió is hozzájárul, hiszen Spanyolországban jelenleg 6 millió munkanélküli van. Ezen kívül a családi háttér hiánya is negatív irányban befolyásolja az ex-elítelteket.

Forrás: El director de la cárcel de Jaen habla de una reincidencia de internos del 50%. Diario Jaen, 2012.12.26.

Drogcsempészes egy orosz börtönkórházban

Egy fekete macska nyakörvében csempészték be a heroint a dél-oroszországi Rosztov régió börtönkórházába. A fegyőröknek feltűnt a körletlen gyakran megjelenő állat. A rendőrségi vizsgálat kiderítette, hogy a macskát a szabadlábba került elítéltek vitték ki a börtönkórházból, majd átadták a drogkereskedőknek, akik a négy lábú nyakörvébe heroint rejtettek. Később a macska visszatért az intézménybe. A rendőrök éppen akkor csaptak le a drogkereskedőkre, amikor azok a macskára erősítették a droggal teli nyakörvet. A rajtaütés óta a fekete macskáról nem érkezett több hír.

Forrás: Nathan Toohey: Black cat found to be drug mule. Moscow News, 2012.08.07.

Tbc-fertőzöttség a Dél-Afrikai Köztársaság börtöneiben

A Dél-Afrikai Köztársaság börtöneiben a tuberkulózis minden évben sok áldozatot szed. A Büntetés-végrehajtás Igazságügyi Felügyelete 2011-re vonatkozó jelentésében kiemelte, hogy 78 elítelt halt meg tbc következtében.

Robin Wood, a Desmond Tutu HIV Központ igazgatója már többször jelezte, hogy a zárkák a betegség terjedésének forrásai, mivel túlszűfoltak és rossz a szellőzésük. A Felügyelet adatai szerint az ország börtöneinek zsúfoltsága átlagosan 136%-os, de a Pollsmoor maximális biztonsági fokozatú intézetben 230%-os a zsúfoltsági mutató. A börtönpopuláció egyharmada előzetes letartóztatásban van, melynek ideje alatt már bárki kapcsolatba kerülhet a tbc-vel.

Paul Theron, aki 1997 és 2007 között a Pollsmoor börtönben orvosként dolgozott, felhívta a figyelmet arra is, hogy a különféle gengек tevékenysége is negatív hat az egészségesebb börtönkörnyezet megteremtésére.

Forrás: Tuberculosis stalks South African prisons. Al Jazeera, 2012.10.08.

Vita a receptírás körül Skóciában

Élénk vita támadt skót politikai körökben, amikor kiderült, hogy a merevedési zavarral küzdő elítéltek számára is felírható ingyenesen Viagra tablettá. Az egyik vezető tory politikus, Jackson Carlaw szerint át kell gondolni a Skót Nemzeti Párt (SNP) által támogatott ingyenes receptfelírást. Carlaw elégedetlensége kifejezősége arra hivatkozott, hogy az államnak nem kellene finanszíroznia az elítéltek sikeres otthoni nemi életét is.

A Skót Börtönszolgálat és a börtönök vezetői megerősítették, hogy a szabályoknak megfelelően, csak indokolt esetben és korlátozott számban jár Viagra az impotens elítélteknek. A Viagrára költött összeg nagyságáról a Munkáspárt nem tudott közelebbi adatot mondani, de az ingyenességet szintén ellenezte. Johann Lamont skót munkáspárti politikus aggodalmát fejezte ki az évi 57 millió angol font (20 milliárd forint) értékű receptre írt gyógyszer kapcsán.¹ A Daily Record c. újság felhívta a figyelmet arra, hogy a Dundee közelében található Castle Huntly börtönben is biztosan felírtak már kék tablettát az elítélteknek.

Tom Fox, a börtöntestületi ügyek vezetője szintén megerősítette, hogy a Skót Börtönszolgálat a hatályban levő jogszabályoknak megfelelően jár el: a börtönorvos a Viagrát receptre csak klinikai vizsgálat után és eltávozás alkalmával adhatja.

Az Országos Egészségügyi Szolgálat Tayside területi szóvivője ellenőrizte a Castle Huntly börtön egészségügyi ellátását. Elmondta, hogy a fogvatartottak ugyanazon a klinikai vizsgálaton esnek át, mint bárki más a szabad életben. A Viagra felírásának klinikai feltételei sokrétűek, amelyek megléte után lehet csak receptet adni.

Forrás: Free Viagra being given to Scottish prisoners for use on home visits. Daily Record, 2012.10.02.

Nőtt a kanadai börtönökben az önkárosítások száma

A kanadai szövetségi intézetekben csaknem a háromszorosára nőtt az önkárosító cselekmények száma az utóbbi öt évben. Howard Sapers, a büntetés-végrehajtás tevékenységét felügyelő ügyész elmondta, hogy 912 önsértést regisztráltak a 2011-2012. évben, beleértve azokat az eseteket, amikor az elítélt megvágta magát, beütötte a fejét, megégette vagy valamilyen módon fojtogatta magát, vagy lenyelt valamilyen káros anyagot.

A szakemberek összefüggést találtak a túlsúlyosság és az önkárosító esetek számának emelkedése között, például az északi területek börtöneiben. Az önkárosító cselekmények visszaszorítása érdekében Saskatchewanban megépült az első kipárnázott zárka.

A Börtönszolgálat fontosnak tartja, hogy javítsanak a mentális egészségügyi ellátáson, ezért a Sapers által összeállított, 16 pontból álló ajánlást is figyelembe veszik az új tervek kidolgozásakor.

Forrás: Kathleen Harris: Prison inmates self-harm. CBC News, 2012.10.23.

¹ A jelzett összeg a skót büntetés-végrehajtás éves gyógyszerköltsége. [A szerk.]

Egészségnevelő program Szlovéniában

Natasha Draksler, a szlovéniai MULE-program koordinátora nagyon elégedett a börtönökben indított programjukkal. A MULE olyan embereket fog össze, akik szeretnék a társadalom tagjainak minél szélesebb körét visszavezetni a természethez, azáltal, hogy minél több saját termesztésű zöldséget és gyümölcsöt fogyasztanak.

A Ljubljánához közeli székhelyű szervezet, a MULE többéves tapasztalattal rendelkezik a közösségi kertek létrehozása és a környezetvédelmi nevelés terén. Céljuk az egészségesebb környezet kialakítása és megőrzése, továbbá, hogy a lakosság egészségesebb, táplálódóbb ételeket fogyasszon. Kapcsolatban állnak szlovéniai börtönökkel, ahol női elítélteknek tartanak főzőtanfolyamot. Nagy hangsúlyt fektetnek az olcsó és egészséges, az egyszerű, de finom ételekre. Új célkitűzésük, hogy veteményeskerteket hozzanak létre a büntetés-végrehajtási intézetek területén.

Forrás: Cooking woman in prisons. EIN News, 2012.10.02.

Új-Zélandi börtönök a dohányzási tilalom bevezetése után

A dohányzási tilalom bevezetését követő 10. hónapban az elítéltek végleg még nem tudtak lemondani a nikotinról. A Börtönszolgálat beszámolója szerint 21 intézetben 2 031 esetben találtak dohányt és dohányzáshoz használt alapanyagokat.

A waikatoai Waikeria börtönből 246 szabályszegést jelentettek. A sorban Christchurch intézet következik, ahol 193 esetben lepleződtek le a fogvatartottak. Az elítéltek a Hawkes Bay börtönben 173, a Wellingtoni Rimutaka intézetben pedig 171 alkalommal sértették meg a tilalmat. Az Aucklandi területi női intézetben 72, a Christchurch női börtönben 61, a wellingtoni Arohata börtönben 30 alkalommal nem tettek eleget az új előírásoknak.

A Börtönszolgálat általános igazgatója, Jeanette Burns kiemelte, hogy a legtöbb esetben már dohányt nem, csak filtert, papírt vagy gyufát találtak. A tilalom mellett a börtönök dohányzásellenes kampányt folytatnak, és nikotintapsz-terápiát ajánlanak fel a fogvatartottaknak.

Forrás: Anna Leask: Smoking breaches down as prisoners get message. New Zealand Herald, 2012.08.02.

Egészségügyi szoftver a börtönben

Az Országos Egészségügyi Szolgálat, a PCTI, a cég Docman név alatt futó ügyviteli rendszerét kezdte el alkalmazni a skót börtönökben. A dokumentumok kezelését segítő szoftverre kötött szerződés értéke öt év alatt eléri a 100 ezer angol fontot (kb. 35 millió forintot). A szoftver a szokásos adatkezelést 16 börtönben fogja helyettesíteni. A program a börtönszemélyzet számára lehetővé teszi az egészségügyi dokumentumok elektronikus továbbítását akkor, amikor a fogvatartott átkerül egy másik intézetbe, vagy amikor már szabadlábra helyezik.

Forrás: Rebecca Todd: Scotland picks Docman for 16 prisons. EHI Health Insider, 2012.04.24.

Órakesztítő elítéltek Ausztriában

A linzi büntetés-végrehajtási intézetben az elítéltek ingaórát készítenek, amelynek során a hagyományos faburkolatot különféle színű és formájú díszüveggel helyettesítik. A termékek egyféle méretben, kifogástalan műszaki és esztétikai állapotban készülnek. Az alapvetően előzetes letartóztatottak és rövid tartamú (legfeljebb 18 hónapos) börtönbüntetésüket töltő elítéltek számára fenntartott, 373 fő elhelyezésére alkalmas intézetben – a képzés tekintetében – a fogvatartottak számára lehetőség nyílik a számítógépes ismeretek, illetve a főzés alapfogásainak elsajátítására is.

Forrás: Clockmakers in Linz prison. Big News Network, 2012.08.12.

Oktatás a svéd börtönökben

Svédország valamennyi (55) büntetés-végrehajtási intézetében biztosított az oktatás lehetősége, a szabadságvesztés-büntetés letöltése alatt minden fogvatartott számára elérhető az állami oktatás rendszere. Minden egyes börtönben oktatási központ működik, ahol képzett tanárokat alkalmaznak. A bv. intézetek az alsó- és középszintű felnőttoktatás megszervezésén túl lehetőséget adnak a svéd nyelv elsajátítására a bevándorlóknak, továbbá a svéd börtönökben közel 140 tanfolyamhoz lehet csatlakozni.

Minden tanár helyi és távoktatási formában is oktat. Nincsenek osztályok, órák és félévek, az oktatás teljesen a tanuló egyéni üteméhez igazított. Az év bármely részében el lehet kezdeni bármelyik tárgy tanulását. A rendszer érdekessége, hogy az az elítélt, aki egy másik intézetbe kerül át, továbbra is ugyanannál a tanárnál tanulhat, de automatikusan átkerül a távoktatási formába.

A Net Központon keresztül intraneten kerül sor az órák megtartására. A távoktatás során a tanár egy fórumot nyit az elítélt számára, amin keresztül a tananyagot hozzáférhetővé teszi. Ezen a helyen a fogvatartott kérdéseket tehet fel, és segítséget kérhet. A fórum abban tér el a szabad életben használt fórumoktól, hogy csak a tanár és az elítélt kap az adott oldalhoz hozzáférést. Az intézetek a tanárok mellett ún. karrier-tanácsadókat is alkalmaznak. Ezek a személyek a fogvatartottaknak a szabadulás utáni elhelyezkedésben szintén az intranetes fórumon keresztül segítenek.

Forrás: Lena Axelsson: Education in Swedish prisons. Swedish Prison Education Trust, 2012.

Tanfolyamok egy spanyol intézetben

A valenciai egyetem természettudományi kara kurzusokat szervez a Picassent börtön elítélteinek számára. Két évvel ezelőtt indították útjára a természettudományokkal foglalkozó tanfolyamot, amelyet Luis Puig és Tomàs Queralt vezetnek. A kezdeményezés támogatói között találjuk a FECYT-t (Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología – Tudományért és Technikaért Spanyol Alapítvány) és a CAM-t (Caja Mediterranea – Mediterrán Bank). A kurzuson olyan fiatalok vettek részt, akik kertész és virágkertész, valamint fodrász szakmunkásképzésben részesülnek.

Forrás: La Ruta Matemática en Picassent. Valencia News, 2012.11.05.

Bibliaverseny egy szlovákiai börtönben

2012. november 27-én bibliaversenyt rendeztek a fogvatartottak számára a zselízi büntetés-végrehajtási intézetben. A rendezvény szervezője a Szlovák Testvéri Börtöntársaság, a témája pedig János evangéliuma volt. Szlovákiában első ízben került sor ilyen eseményre. A börtönlelkészek a versenyt megelőző két hónapban készítettek fel a megmérettetésre az elítélteket, akiknek részletesen kellett tanulmányozniuk a kijelölt bibliai részt, és annak tanulságait levonniuk. A bibliaismereti vetélkedők célja, hogy az elítéltek a lelkiismeretes felkészülés mellett a hitéletet elmélyítő új ismeretekre tegyenek szert.

Forrás: Bible competition in a Slovakian prison. EIN News, 2012.11.29.

Program az olvasás népszerűsítésére

1989-ben David Burton és Vernon Cocking megalapították a Prisoners Education Trust nevű szervezetet, mivel kiábrándítóan alacsony színvonalúnak tartották a börtönökben található oktatási egységeket. Kezdetben az alapítvány csak a Wandsworth börtönben jelent meg, később fokozatosan terjeszkedett egész Anglia és Wales területén. Az alapítók arra törekedtek, hogy a fogvatartottak minél szélesebb rétege juthasson hozzá a tanulási lehetőségekhez. 2009-ben és 2010-ben a szervezet 400 különböző tárgyból tette lehetővé a tanulást a fogvatartottak számára.

Az alapítvány által szervezett olvasóverseny, a Prison Reading Champions („Börtön Olvasó Bajnokok”) egy fontos program a büntetés-végrehajtási intézetek életében. Az elítélteken kívül a börtönszemélyzet is csatlakozhat a versenyhez. Reading Champions programban azok vesznek részt, akik szeretnek olvasni, és akik mindent megtesznek az olvasás népszerűsítéséért. Ez utóbbi csoportba általában a könyvtárosok és az oktatók tartoznak. Az olvasás népszerűsítése sokféle formában, például olvasóklubok szervezésében valósulhat meg. Ezt a tevékenységet a szervezet különféle díjakkal és bizonyítvány kiállításával jutalmazza. A keretprogram teljesítése során az elítéltek bronz, ezüst és arany díjat kapnak.

A program rugalmas, és igazodik az adott intézet körülményeihez és a belső elvárásokhoz. A könyvtáros vagy a projektfelelős maga is kiegészítheti az egyes szintek követelménylistáját. Az egyes fokok elérésén túl nagy hangsúly kerül az egyéni fejlődésre is. Amikor a könyvtáros vagy a projektfelelős úgy látja, hogy az elítélt teljesített egy szintet, és továbbléphet a következő fokozatra, akkor regisztrálja őt a Reading Champions weboldalán, ahol rögzíteni és ismertetni kell az adott szinten elért eredményt. Ezt követően néhány hét múlva a tudásszintről szóló igazolás is megérkezik.

A keretterv az alábbiakat ajánlja szintenként: Az a személy érdemes a bronz Reading Champion fokozatra, aki lelkesedik az olvasás iránt, és népszerűsíti azt. A fokozat elérését általában olvasónapló, könyvajánló készítéséhez vagy mentorként való közreműködéshez kötik. A silver Reading Champion fokozat elérése másokat buzdít olvasásra. Tipikusan olyan személy, aki részt vesz az ajánlott olvasmányok listájának elkészítésében, poszttereket készít, vagy könyvajánlót tartalmazó börtönújságokat gyűjt össze. A gold Reading Champion fokozatot elérő

személy az olvasási kultúra népszerűsítője is egyben, azaz az intézetben belül felolvasóesteket és könyvklubokat szervez.

A Reading Champions szervezetében való részvétel nem igényel különösebb időráfordítást. A keretterv rugalmasan alakítható, igazítható speciális csoportokhoz is, például olyan személyekhez, akiket motiválni kell.

Forrás: Prison Reading Champions project. National Literacy Trust, 2012.

A Vöröskereszt tevékenysége a francia börtönökben

A Vöröskereszt a franciaországi büntetés-végrehajtási intézetekben is megjelenik, és sokrétű feladatot vállal. A szervezet – önkéntesei révén – ma már 90 francia börtönben vesz részt különféle projektekben.

Egyik kiemelten fontos kezdeményezésük az elsősegélynyújtó tanfolyamok megtartása. Ezeken a tanfolyamokon mind a fogvatartottak, mind a börtön személyzet tagjai részt vehetnek. A programon a rutinos oktatók segítségével a résztvevők megtanulják azokat a szükséges lépéseket, mozdulatsorokat, amelyeket a mentők megérkezéséig el kell végezni. A börtön sajátosságait figyelembe véve az oktatás helyre és személyre szabott.

A másik projekt, amiben a Vöröskereszt szerepet kap, a karácsonyi ajándékok kezelése. A Vöröskereszt alapvetően fontosnak tartja azt, hogy mindenkinek joga van átélni az ajándékozás és a karácsonyi ünnepek hangulatát. Éppen ezért szükségesnek látja, hogy adománygyűjtést szervezzen és háttérrel biztosítson ehhez. A francia Vöröskereszt bizonyos fokú segítséget nyújt az ex-elítéltek számára is az újrakezdéshez.

Forrás: Mission of Red Cross in French prisons. CBC News, 2012.09.10.

Egy jótékonyági börtönalapítvány tevékenysége

A Friends of Erlestoke Prison (Erlestoke Börtön Barátai) Alapítvány szervezésében az Edington Priority templomban került sor a civil szervezet karácsonyi rendezvényének megtartására. Az adományokból 6 ezer angol font (kb. 2,2 millió forint) gyűlt össze az est során.

A Friends of Erlestoke Prison egy új alapítvány, amely a partnereivel a visszaesés kockázatát kívánja csökkenteni. A 2011 novemberében létrejött társaság a fogvatartottak társadalomba való visszatérést igyekszik elősegíteni, azok családtagjaival is felveszi a kapcsolatot, továbbá az elítélt szabaddalra kerülését követően szerepet vállal a munka- és szálláskeresésében.

Forrás: Church concert aids prisoners' charity. Wiltshire News, 2012.12.20.

Rehabilitációs program egy thaiföldi intézetben

Gangnam és free style versenyt rendeztek a bangkoki börtönben, a kezdeményezés célja a közösségépítés és az erőszak csökkentése volt. A táncverseny terápiais céllal szervezték a börtön azon lakói számára, akik előzetes letartóztatásban vannak, valamint akiknek a büntetése nem haladja meg a hét évet.

A szervezők szerint a tánc az elítéltek rehabilitációjának része, és segíti a csapatépítést. A győztesek emlékszobrot és különféle fogyasztási cikkeket kaptak. Pol Col Suchart Wonganantachai, a büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium vezetője a programtól azt várja, hogy az elítéltek felismerjék: szabadidejüket hasznos tevékenységgel is el lehet tölteni.

Forrás: Gangnam és free style competition in a Bangkok prison. NBC News, 2012.11.27.

Szakácskönyv a börtönből

Ceyma Bina és Celeste Johnson neve alatt jelent meg egy szokványostól eltérő szakácskönyv „A nagy házból az otthonodba” címmel Texasban. A kiadvány különlegessége abban rejlik, hogy a benne szereplő az egyes ételek a börtönben rendelkezésre álló alapanyagok felhasználásával készíthetők el. A szerzők a texasi Mountain View Unitban töltötték le szabadságvesztés-büntetésüket.

Celeste Johnson édesanyja gépelte le a kéziratot, és küldte el az seattle-i Igazságügyi Intézetnek. A receptkönyv meggyőzte az illetékeseket arról, hogy az összeállítás nagy kreativitást mutat, ezért érdemes kiadni.

Forrás: Texas inmates offer favorite recipes in new prison cookbook. Gatesville Texas, 2012.02.03.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2012. október 1-jétől december 31-éig)

OKTÓBER 2-11.

A CEPOL Exchange Program keretében Magyarországra látogatott dr. Alessia Forte, az olasz büntetés-végrehajtás századosa, aki Oláh László r. őrnagy, a BRFK Bűnügyi Szervek Bűnmegelőzési Osztálya vezetője kíséretében több bv. intézetet és intézményt keresett fel. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán a vendégeket Radvánszki András bv. százados, a Koordinációs Főosztály vezetője fogadta, aki tájékoztatást adott a magyar büntetés-végrehajtás felépítéséről, rendszeréről.

OKTÓBER 3.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Vám- és Pénzügyőr Igazgatósága, valamint a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet együttműködési megállapodást kötött a miskolci bv. intézetben a közösen meghatározott feladatok hatékony végrehajtása érdekében. A megállapodást az igazgatóság részéről Horváth Tivadar püör. őrnagy, igazgató, az intézett részéről Joó László bv. ezredes, parancsnok látta el kézjegyével.

OKTÓBER 4.

Az Állampisztai Országos Bv. Intézet kutyavezetői az állatok világnapja alkalmából bűnmegelőzési célú, a kábítószer-kereséssel kapcsolatos bemutatót tartottak a solti Vécsey Károly Általános Iskola, Óvoda és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény felkerésére az iskola tanulóinak és tanárainak.

OKTÓBER 5.

A Fiatalkorúak Bv. Intézete szervezésében hatodik alkalommal rendezték meg Tökölön a büntetés-végrehaj-

tás országos szolgálati kutya versenyét, amelyen 14 magyar és egy szlovák csapat vett részt, összesen 40 kutyavezető mérte össze tudását. A csapatversenyt a házigazdák nyerték meg.

Tizenegyedik alkalommal rendezte meg haditornáját a Magyar Tartalékosok Szövetségének Békés megyei szervezete a Fürjesi laktanyában. A versenyen tizenkilenc, főként középiskolásból álló csapat küzdött az elsőségért. A rendezvényen, amelyen a megye rendészeti szervei képviseltették magukat, részt vett a Békés Megyei Bv. Intézet is, amely gépjármű-, fegyverzettechnikai és szolgálatikutya-bemutatóval színesítette a haditorna programját.

OKTÓBER 8-10.

A Közép-Európai Büntetés-végrehajtási Országos Parancsnokok (MECR) kilencedik ülését a romániai Nagyváradon tartották. A találkozó házigazdája Marian Dobrica országos parancsnok volt. A rendezvényen az osztrák, cseh, szlovák, horvát és magyar büntetés-végrehajtás vezetője vett részt, hazánkat Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok képviselte.

OKTÓBER 10.

A Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2012. évi sakkbajnokságának országos döntőjét a regionális selejtezőket megnyert öt bv. intézet versenyzőinek részvételével. A csapatverseny első helyezettje a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet csapata lett.

OKTÓBER 10-11.

Immáron negyedik alkalommal, bővülő programmal szerveztek egész-

ségnapot a személyi állomány tagjai, illetve a fogvatartottak részére a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben. A meghívott vendégek előadást tartottak – többek között – a tudatos egészségmegőrzésről, az egészséges táplálkozásról és életmódról, valamint a vitaminhiány okozta betegségekről. A program végén a jelentkezők szűrővizsgálatokon vehettek részt.

OKTÓBER 10-18.

Az Állampusztai Országos Bv. Intézet küldöttsége szakmai célú látogatást tett a romániai Csíkszeredai Bv. Intézetben. A két intézet közötti kapcsolat több évre nyúlik vissza.

OKTÓBER 11.

A „Felelősen, felkészülten a büntetés-végrehajtásban” elnevezésű, EKOP informatikai fejlesztési projekt záró

rendezvényét a Belügyminisztérium Márvány aulájában tartották meg. Az 1 milliárd 232 millió forint támogatási összegű projekt célja az volt, hogy a büntetés-végrehajtás korszerű rendszertechnológiai megoldással váltsa ki elavult alkalmazásrendszeit, megújítsa és bővítse lokális adathálózatait, minőségi infrastrukturális fejlesztést hajtson végre, valamint speciális szakmai továbbképzésben részesítse az informatikai területen dolgozó munkatársait. A rendezvényt Varga Valéria bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdasági és informa-

tikai helyettese nyitotta meg, majd dr. Kontrát Károly, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára beszélt a kormány elektronikus közigazgatási programjáról, illetve Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok számolt be a büntetés-végrehajtás „Felelősen, felkészülten” programjának eredményeiről. Az EKOP-projekt megvalósulását a továbbiakban több szakmai előadás mutatta be.

OKTÓBER 15-17.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben, valamint a Tiszalöki Országos Bv. Intézetben három lengyel bv. intézet szakemberei tettek látogatást. A tapasztalatcseré fő szakmai témája „az egyházak szerepe, a lelkesi tevékenység helye a fogvatartottak nevelésében, a börtönlelkészi szolgálat hatása a büntetések végrehajtására” volt. A látogatás során Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok tárgyalta a lengyel delegáció vezetőjével, Jaczek Kitlinski ezredessel, a Rzeszów-i Bv. Intézet körzeti parancsnokával a két bv. szervezet közötti kapcsolatokról, valamint a „Visegrádi Négyek” országcsoport keretében történő büntetés-végrehajtási együttműködésről.

OKTÓBER 18.

Nemzeti ünnepünk, október 23-a alkalmából dr. Pintér Sándor, Magyarország belügyminisztere és Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos

parancsnok a büntetés-végrehajtás személyi állományának számos tagját részesítette elismerésben. Hende Csaba honvédelmi miniszter a nemzeti ünnep alkalmából a Szolgálati Érdemjel arany fokozatát adományozta Schmehl János bv. dandártábornoknak, a honvédelem ügye érdekében végzett kiemelkedő tevékenysége elismeréséül.

Az Alföldi Bútorgyárban 1984. október 19-én történt támadás következtében hősi halált halt Frank Tibor bv. alhadnagy, Nagy Ferenc bv. alhadnagy, Tóth András bv. alhadnagy, valamint az 1964. október 3-án hősi halált halt Horváth Iván bv. alhadnagy tiszteletére a Szegedi Fegyház és Börtön, illetve a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. vezetői és dolgozói koszorúzást tartottak az intézet oszlopcsarnokában elhelyezett emléktábláknál. A résztvevők ezt követően – az elhunytak hozzátartozóinak jelenlétében – megkoszorúzták a hősi halottak sírjait a szegedi Belvárosi temetőben.

„A magyarországi ifjúsági munka lehetőségei a büntetés-végrehajtásban és a nevelőotthonokban” című projektzáró konferenciát tartották meg Pécsen, a Baranya Megyei Közgyűlés Dísztermében. A „HatArtalan értékek – közösségi művészetekkel a fiatalok elítéltek és gyermekotthonokban nevelkedő fiatalok megerősítéséért” elnevezésű projekt megvalósítása során a Baranya Megyei Bv. Intézet, a Pécsi Szín-Tér Egyesület „Murál Morál Mező” csoportja, illetve több civil szervezet és oktatási intézmény működött együtt.

OKTÓBER 19.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben az 1956-os forradalom és szabadságharc során hősi halált halt Tomasovszki András és Szilágyi László emlékére az intézet falán el-

helyezett márványtáblánál az intézet vezetése koszorút helyezett el.

OKTÓBER 21.

95. születésnapja alkalmából otthonában köszöntötte Rudnai Andrásné, a Kalocsai Fegyház és Börtön egykori parancsnokát dr. Tanács Eszter Tímea, az intézet jelenlegi parancsnoka, valamint Várszegi Ferencné, a Honvéd és Rendvédelmi Szervek Bajtársi Egyesületének elnöke; Simon Zoltán, Kalocsa város polgármestere pedig egy, Orbán Viktor miniszterelnök által aláírt emléklapot adott át a hölgynek.

OKTÓBER 24.

A Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet székesfehérvári objektumában a fehérvári börtön fennállásának 110. évfordulója alkalmából – az objektum

történetét bemutató történelmi kiállítással egybekötött – jubileumi ünnepséget rendeztek. Az ünnepségen részt vett a Fejér Megyei Önkormányzat képviselőjében Pleizer Lajos, a Fejér Megyei Közgyűlés alelnöke, aki elnöki elismeréseket adott át, továbbá dr. Cser-Palkovics András, Székesfehérvár Megyei Jogú Város polgármestere, országgyűlési képviselő, Kulcsár József országgyűlési képviselő; jelen voltak a társ rendvédelmi és közigazgatási szervek megyei szintű vezetői, az intézet egykori parancsnokai, valamint az együttműködő szervezetek képviselői.

OKTÓBER 29.

Hasan Halbose Hamza Al-Shammari, az Iraki Köztársaság igazságügy-minisztere és az általa vezetett delegáció tett látogatást a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán. A vendégeket Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok fogadta. A hivatalos látogatáson részt vett Kasim Asker Hasan, az Iraki Köztársaság Budapestre akkreditált nagykövete is. A delegáció tagjai megismerkedtek a magyar büntetés-végrehajtási szervezet működésével, fő feladataival, a belső ellátás rendszerével és a fogvatartottak munkáltatásával. Ezt követően szakmai konzultációt tartottak a két ország büntetés-végrehajtási szervezetének adottságairól és lehetőségeiről, valamint a szervezeteket érintő aktuális kérdésekről. A delegáció tagjai megtekintették a Fiatalkorúak Bv. Intézetét és a Duna-Papír Kft.-t, illetve látogatást tettek a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben.

A Fővárosi Bv. Intézet csapata az 5. helyet szerezte meg a Belügyminisztérium karate pontszerző versenyén. A Terrorelhárítási Központ által szervezett Budo és Küzdősport Gála egyéni versenyein értékes helyezéseket szereztek a Budapesti Fegyház és Börtön, a Fővárosi Bv. Intézet, illetve a Szegedi Fegyház és Börtön versenyzői.

OKTÓBER 30.

„Emberi jogok kint és bent – ombudsmani szemmel” címmel projektzáró konferenciát tartottak az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalában. A tanácskozást prof. dr. Szabó Máté, az alapvető jogok biztosa és dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, a Belügyi Tudományos Tanács állandó tagja nyitotta meg, majd dr. Pajcsicsné dr. Csóré Erika, az AJBH fősztályvezetője, az ombudsman fogvatartotti projektjének vezetője értékelte az öt éve tartó vizsgálá-

latsorozat eredményeit. Ezután prof. dr. Szabó Máté ombudsmani ezüstérmert adott át Csóti András bv. vezérőrnagynak, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnokának, aki megköszönte

az elismerést a büntetés-végrehajtás személyi állománya nevében, majd elmondta a projekttel kapcsolatos gondolatait – bemutatva a büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetét, eredményeit és nehézségeit. Ezt követően további előadások és hozzászólások hangzottak el a bv. intézetekben fogva tartott személyek alapvető jogainak érvényesüléséről, valamint a külföldiek idegenrendészeti és menedékjogi fogvatartásának alapjogi összefüggéseiről.

NOVEMBER 5 -7.

A németországi Cellei Bv. Intézet delegációja tartózkodott Magyarországon Schmehl János bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnokának meghívására. A küldöttség tagjai a program részeként megtekintették a Fővárosi Bv. Intézet objektumait, a Tolna Megyei Bv. Intézetet, valamint a Pálhalmi Országos Bv. Intézetet. November 6-án Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnoka fogadta Werner Cordest, a Cellei Bv. Intézet igazgatóját és munkatársait.

NOVEMBER 5-11.

A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban a főapátság védőszentje, Szent

Márton ünnepéhez kapcsolódva „Börtönben voltam, és fölkerestetek” (Mt 25, 36) mottójú, a börtönök világával foglalkozó témahetet rendeztek. A hét eseményeit a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön kiállítása nyitotta meg, alkalom nyílt a győri bv. intézet meglátogatására, illetve neves büntetés-végrehajtási szakemberek tartottak előadásokat. A rendezvény szombati programjában a Váci Fegyház és Börtön, valamint a Fiatakorúak Bv. Intézete fogvatartottjai is szerepeltek műsorukkal. A témahét keretében hagyományosan jótékony-sági gyűjtést rendeznek. A gyűjtés 770 ezer forintot hozott, amellyel az iskola a Fiatakorúak Bv. Intézetének kulturális életét fejleszti. A támogatással azok a személyiségfejlesztő foglalkozások bővülnek majd, amelyek segítségével az elítélt fiatalok értelmesen és hasznosan tölthetik szabadidejüket.

NOVEMBER 8.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság megalakulásának 20. évfordulója alkalmából ünnepi konferenciát és közgyűlést szerveztek a Parlament Vadásztermében. A rendezvényt Roszík Gábor,

a szervezet elnöke nyitotta meg, majd Gáncs Péter evangélikus elnök-püspök szolgáltatott nyitó áhítatot, illetve Firtl Mátyás országgyűlési képviselő köszöntötte a résztvevőket. A büntetés-végrehajtási szervezet részéről Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok méltatta a Magyar Testvéri

Börtöntársaság, illetve a börtönlelkézési szolgálat munkáját. A magyarországi börtönlelkészek részéről Lippai Csaba görög katolikus, L. Molnár István református és Jánosa Attila evangélikus börtönlelkész mondta el köszöntő szavait. A rendezvény folyamán átadták a Prison Fellowship International alapító elnökéről, Charles Colsonról elnevezett díjat, amelyet első ízben Miksó Sándor katolikus és Bozsóki Sándor református lelkész kapott meg. Csóti András bv. vezérőrnagy a Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett ezüst fokozatát adományozta a Magyar Testvéri Börtöntársaságnak, amit Roszík Gábor, a Társaság elnöke vett át.

NOVEMBER 9-10.

November 9-én Kaposváron, a Somogy Megyei Bv. Intézetben, másnap Nyíregyházán, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben tartott közös gyakorlatot a helyi megyei rendőr-főkapitányság, a katasztrófavédelem és a büntetés-végrehajtási intézet. A sikeresen végrehajtott gyakorlat mindkét esetben egy szimulált tüzeset megfékezését szolgálta.

NOVEMBER 12.

Fiáth Titanilla, a Budapesti Fegyház és Börtön pszichológusának „Börtönkönyv. Kulturális antropológia a rácsok mögött” című, a Háttér Kiadó által megjelentetett kötetét mutatták be a budapesti Bálint Ház konferenciatermében. A könyvről Fliegauf Gergely PhD bv. alezredes, főiskolai docens, az Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének oktatója, Valuska László kulturális újságíró, az index.hu és a Könyvesblog munkatársa, illetve a szerző beszélgetett.

NOVEMBER 14.

A Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében – az UTE Megyeri

úti dzsúdótermében – rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2012. évi országos dzsúdóbajnokságát. A versenyt – amelyen 16 bv. szerv 163 versenyzője vett részt – a Szegedi Fegyház és Börtön csapata nyerte meg.

NOVEMBER 15.

„Tudományos kutatások és gyakorlati alkalmazásuk a büntetés-végrehajtásban” címmel szakmai konferenciát rendeztek a Szegedi Fegyház és Börtönben a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. A tanácskozás megszervezésében a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, a Magyar Börtönügyi Társaság, a Kriminológiai Társaság Büntetés-végrehajtási Szekciója, a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, továbbá a házigazda Szegedi Fegyház és Börtön egyaránt részt vett. A plenáris ülés első előadását prof. dr. Nagy Ferenc, az SZTE Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára tartotta, aki a hosszú tartamú szabadságvesztés európai helyzetét és a fogvatartotti ráták alakulását elemezte. Ezután a hazai bv. intézetek önellátási törekvéseiről, a hetvenes évek amerikai pönológiai kutatásainak máig ható eredményeiről, illetve a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt büntetés-végrehajtásának tapasztalatairól hangzottak el előadások. A rendezvény programja intézetlátogatással, illetve a szegedi Fekete Házban megrendezett, az elítéltek képzőművészeti

alkotásából összeállított kiállítás megtekintésével folytatódott. A délután folyamán három szekcióülést tartottak a börtönök önellátása, a börtönpszichológia és a hosszú tartamú szabadságvesztés végrehajtása témájában.

NOVEMBER 16.

Első ízben rendeztek foglárbaált a Váci Fegyház és Börtön munkatársai. A jótékonyági rendezvény megszervezését az a nemes cél vezérelte, hogy a Segítő kezek BVD alapítványon keresztül segítsék a rászoruló gyermekeket.

NOVEMBER 19-21.

A Legfőbb Ügyészség és az Ügyészek Országos Egyesülete közös szervezésében rendezték meg a Kriminálexpo 2012 IT-SEC „Kommunikáció a biztonságos világért, kommunikáció a biztonságos Magyarországot” nemzetközi biztonsági és informatikai, bűnmegelőzési, bűnüldözési, igazságszolgáltatási konferenciát és szakkiallítást a budapesti Tölösi Péter Konferenciaközpontban. A 19. alkalommal megrendezett

Kriminálexpón a büntetés-végrehajtási szervezet – a hagyományoknak megfelelően – önálló konferenciával, illetve kiállítási standdal képviseltette magát. Az „Új utakon a magyar büntetés-végrehajtás” című szakmai tanácskozást november 20-án tartották meg, a konferencia levezető elnöke Varga Valéria bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok gazdasági és informatikai helyettese

volt. A tanácskozás folyamán előadások hangzottak el a büntetés-végrehajtás modernizációs törekvéseiről, ennek keretében a magyar büntetés-végrehajtási jog változásairól, a börtönök kábítószergyűgyi kihívásairól, a bv. nevelés nehézségeiről és fejlesztési lehetőségeiről, az EKOP 1.1.6., illetve a TÁMOP 5.6.2. projektek, valamint a fogvatartotti munkáltatás eredményeiről.

NOVEMBER 22-24.

Rómában rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezetek országos parancsnokainak 17. találkozóját. Az Európa Tanács égisze alatt megszervezett tanácskozás témája a külföldi állampolgárságú fogvatartottak helyzete volt. A magyar szervezetet Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok és Radvánszki András bv. százados, a BVOP Koordinációs Főosztályának vezetője képviselte.

NOVEMBER 27.

A Fővárosi Bv. Intézet Gyorskocsi utcai objektumának új kápolnáját ünnepeles, ökumenikus istentisztelet

keretén belül adták át. Az eseményen tiszteletüket tették a hazai egyházak elöljárói. A kápolna felszentelésén fogvatartottak is részt vettek, akik egyházi korálok éneklésével és versekkel készültek a ceremóniára, majd a maguk által készített ajándékokkal lepték meg a meghívott vendégeket. Az új imaszoba terveit Benczúr László

Ybl-díjas építész készítette, míg a kivitelezési munkálatokat a reintegráció jegyében a fogvatartottak végezték el.

NOVEMBER 30.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézet a Széchenyi Terv Környezet és Energia Operatív Program „Helyi hő és hűtési igény kielégítése megújuló energiaforrásokkal” című pályázatán nyert támogatásból valósította meg a napkollektoros rendszerének telepítését. A beruházás, amelyhez 150 millió forintot vissza nem térítendő támogatás állt rendelkezésre, az intézet egészére kiterjedt: három objektum tíz épületére került napkollektor, közel 700 négyzetméternyi felületen, illetve 18 darab új használati melegvíztárolót telepítettek. A beruházás a használati melegvíz-igény megújuló energiával történő kielégítését teszi lehetővé, a költségek közel felét fedezi. A fejlesztés megvalósításában a Pálhalmi Országos Bv. Intézet fogvatartottjai is közreműködtek.

A Belügyi Tudományos Tanács ünnepi ülését a BM Duna Palotában tartották meg, amelyen kihirdették a Belügyi Tudományos Tanács és a Belügyi Szemle által közösen kiírt pályázat eredményeit. A pályázaton II. helyezést ért el Forgács Judit bv. alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének szakoktatója „A büntetés-végrehajtási nevelő (egy foglalkozási szerep válsága)” című pályaművével.

DECEMBER 1.

Átadták a Váci Fegyház és Börtön központi beruházás keretében felújított látogató helyiségét, illetve a biztonsági blokk központi operátor termét. A fogvatartottak látogatására szolgáló helyiségben családi beszélőt, valamint egy, biztonsági célt szolgáló zárt beszélőfülkét is kialakítottak, a központi ope-

rátor teremben korszerűbbre cseréltek a technikai eszközök egy részét, és az őrhely berendezését is megújították.

DECEMBER 3-6.

Ivica Simac országos parancsnok vezetésével horvát büntetés-végrehajtási delegáció tartózkodott hazánkban.

A vendégeket Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán fogadta. A delegáció tagjai látogatást tettek az Állampusztai Országos Bv. Intézetben, az Állampusztai Mezőgazdasági Kft.-ben, a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet baracskai objektumában, az Annamajori Kft.-ben, a Tiszalöki Országos Bv. Intézetben, a Fiatalkorúak Bv. Intézetében, a Duna-Papír Kft.-ben, továbbá a Bv. Központi Kórházában.

DECEMBER 5.

A Heves Megyei Bv. Intézet szakmai konferenciát rendezett a meseterápia, mint reintegrációs eszköz, témakörében. Az „... és boldogan éltek, amíg meg nem haltak” című tanácskozást az Egri Törvényszék Esküdtszéki Termében tartották meg, a konferencia fővédnöke prof. dr. Szabó Máté, az alapvető jogok biztosa volt. A Heves Megyei Bv. Intézetben a meseterápia alkalmazása több évre nyúlik vissza. Az intézet és a Balaton-felvidéki Paloznakon működő Meseterápia Központ együttműködéséként 2012 augusztusában öt, börtönbüntetését töltő édesanya és tizenhá-

rom gyermek lehetett együtt tíz napon át Paloznakon. A konferencia során a szakemberek és a programban részt vett fogvatartottak egyaránt kedvező véleményüket fejtették ki a meseterápia hatásairól.

DECEMBER 7.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP) „Épületenergetikai fejlesztések megújuló energiaforrás hasznosítással kombinálva” pályázatán 422 millió forint vissza nem térítendő támogatást nyert el. Az energetikai beruházás ünnepélyes átadásán részt vett dr. Szaló Péter területrendezési, építésügyi és örökségvédelmi helyettes államtitkár, az Országos Parancsnokság képviseletében pedig Varga Valéria bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok gazdasági és informatikai helyettese. Az uniós forrásból kicserélték az épületek nyílászáróit, utólagosan hőszigetelték a fogvatartotti épületet, kiépítettek egy napelemes villamosenergia-rásegítő, illetve egy napkollektoros használati-melegvíz előállító rendszert, valamint kicserélték a kazánház, a konyha és a mosoda gépeit.

DECEMBER 12.

A Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, illetve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága együttműködést kötött, amelyet a BKF részéről Vass László rektor, a BVOP képviseletében Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok írt alá. A megállapodás értelmében a bv. intézetekben folyó fogvatartotti reszocializációs, oktatói és prevenciósi munkában működhetnek majd együtt a jövőben a felek.

DECEMBER 15.

A Belügyminisztérium és a rendészeti szervek állományába tartozó,

kiemelkedő kiképzési tevékenységet folytató és sporteredményeket elért beosztottak elismerésére, valamint a 2012. évi országos pontszerző bajnokság díjátadó ünnepségére Siófokon került sor. A díjakat dr. Konráth Károly parlamenti államtitkár, Csóti András bv. vezérőrnagy, mb. országos parancsnok, Zsinka András, a Belügyminisztérium Személyügyi Főosztályának vezetője, dr. Lajtár József r. vezérőrnagy, az országos rendőrfőkapitány gazdasági helyettese és dr. Tollár Tibor tú. dandártábornok, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság főigazgatójának gazdasági helyettese adta át. A büntetés-végrehajtás 2012. évi pontszerző bajnokságát a Fővárosi Bv. Intézet nyerte meg. A Belügyminisztérium Tanintézeti Országos Sportbajnokságának összesített pontversenyében a Bv. Szervezet Oktatási Központja a VI. helyezést érte el.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben tartott szentmisét dr. Bábel Balázs, a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye érseke, és átadta a könyvjutalmakat a bibliaverseny helyezettjeinek.

DECEMBER 19.

Soltész Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztériumának szociális, családszociális és ifjúságügyért felelős államtitkára a Szegedi Fegyház és Börtönbe látogatott, hogy megköszönje az elítéltek munkáját, akik komplex kórházi ágyak összeszerelését végzik a Nagyfa-Alföld Kft. szegedi telepén. Az elítéltek által összeszerelt elektromos betegágyak, illetve egészségügyi, a felfekvés kialakulását megelőző matracok könnyebbé teszik a bentlakásos szociális intézmények gondozottjainak mindennapjait, és az ápolók munkáját is segítik.

DECEMBER 21.

A büntetés-végrehajtási szervezet állománya által gyűjtött teherautónyi adományt, amely tartós élelmiszere-

ket, játékokat és könyveket tartalmazott, dr. Zakhar Tibor bv. ezredes, a Bv. Szervezet Oktatási Központjának igazgatója – a hallgatók közreműködésével – adta át a Mikulásgyár számára. Az ajándékokat Kardos István, a Magyar Vöröskereszt igazgatója vette át.

Márianosztrai Fegyház és Börtön fogvatartotti színjátszó csoportja, amely egy XV. századi pástorjáték átdolgozásából született színdarabot adott elő, a bv. intézet és a templom által határolt Pálosok terén lépett fel. A közönség a börtön dolgozói és a falu lakosai voltak, akik forró teával és süteménnyel gondoskodtak a karácsonyi hangulat megteremtéséről.

DECEMBER 25.

Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek látogatott

el a Budapesti Fegyház és Börtönbe, hogy a lelki szabadság üzenetét vigye hírül az elítélteknek. A szentmisét megelőzően az intézet színjátszó köre Tolsztoj Panov apó karácsonya című színdarabját adta elő.

Összeállította: D. F. I.

Szakmai konferencia Szegeden

„Tudományos kutatások és gyakorlati alkalmazásuk a büntetés-végrehajtásban” címmel rendeztek szakmai konferenciát a Szegedi Fegyház és Börtönben 2012. november 15-én a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. A tanácskozás megszervezésében a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, a Magyar Börtönügyi Társaság, a Kriminológiai Társaság Büntetés-végrehajtási Szekciója, a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, valamint a házigazda Szegedi Fegyház és Börtön egyaránt részt vett.

A konferencia plenáris ülésének levezető elnökei Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás mb. országos parancsnoka és dr. Mezey Barna, a Magyar Börtönügyi Társaság elnöke, az ELTE rektora voltak.

Csóti András megnyitó szavai után az első előadó prof. dr. Nagy Ferenc, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára volt, aki a hosszú tartamú szabadságvesztés európai helyzetét és a fogvatartotti ráták alakulását elemezte. Varga Valéria bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok gazdasági és informatikai helyettese „Önfenntartó börtönök – realitás vagy utópia?” című előadásában a témát széleskörűen vizsgálva a büntetés-végrehajtás erőfeszítéseinek eddigi eredményeiről számolt be. Dr. Fliegauf Gergely PhD bv. alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának főiskolai docense a hetvenes évek amerikai pönológiai kutatásainak máig ható eredményeit mutatta be. Dr. Kiszely Pál bv. dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka előadásában a hosszú időre, illetve a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt büntetés-végrehajtásának legfontosabb tapasztalatait foglalta össze.

A rendezvény programjában ezután intézetlátogatás, illetve a szegedi Fekete Házban megrendezett, az elítéltek képzőművészeti alkotásaiból összeállított kiállítás megtekintése következett.

Délután három szekcióülés keretében folytatódott a konferencia.

A I. szekcióban – Varga Valéria vezetésével – kerekasztal-beszélgetés zajlott az önfenntartó börtönök témaköréről, a plenáris ülésen elhangzott előadás folytatásaként. Az eszmecsere moderátora Semegi Attila ny. bv. ezredes, főtanácsadó volt. A felkért opponensek, Prof. dr. Husti István egyetemi tanár, a Szent István Egyetem Gépészmérnöki Karának tanszékvezetője és dr. Aradi Zsolt c. egyetemi tanár a vezetéstudomány, illetve a pénzügy, gazdálkodás oldaláról mondták el kritikai észrevételeiket, javaslatukat. A kerekasztal-beszélgetés során – a szekcióülés résztvevőinek hozzászólásaihoz kapcsolódva – Szőke Irma, a Belügyminisztérium Pénzügyi Erőforrás-gazdálkodási Főosztályának vezetője is kifejtette véleményét a kérdésről, nagyra értékelve a büntetés-végrehajtási szervezet eddigi eredményeit.

A II. szekció a „Kvantitatív és kvalitatív pszichológiai témájú kutatási módszerek, eredmények és tapasztalatok a börtönben” címet viselte. A dr. Fliegauf Gergely által vezetett szekcióülés közönsége négy érdekes, továbbgondolásra készítő előadáson vett részt. Scheitz Katalin bv. hadnagy, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei

Bv. Intézet pszichológusa egy, a fogvatartottak saját csoportjukkal szembeni attitűdjét mérő vizsgálat eredményeit ismertette. *Fiáth Titanilla*, a Budapesti Fegyház és Börtön pszichológusa az elítéltek „igazi/jó életről” alkotott elképzeléseit elemezte. *Kovács Zsuzsanna*, a Veszprém Megyei Bv. Intézet pszichológusa a bűncselekménnyel kapcsolatos bűntudat pszichológiai jellegzetességeit vizsgáló kutatásáról számolt be, majd irodalomterápiás csoportfoglalkozásainak tapasztalatait összegezte. *Szucsáki Melinda*, a Közép-magyarországi Országos Bv. Intézet pszichológusa „*Tiltott varrószaakkör a rácsok mögött – szabaddá tesz?*” című előadása során az ülés résztvevői betekintést nyertek a börtönben készült tetoválások világába.

A III. szekció témája a hosszú tartamú szabadságvesztés végrehajtása volt, az ülést *dr. Kiszely Pál* vezette. *Volford Róbert* bv. őrnagy, a Szegedi Fegyház és Börtön osztályvezetője az intézet hosszúidős speciális (HSR) rezsimjét mutatta be. *Dr. Antal Szilvia* főügyészségi ügyész, a Fővárosi Főügyészség és *Solt Ágnes* szociológus, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa a tényleges életfogytig tartó, valamint a hosszúidős szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos, több évre tervezett kutatásuk eddigi tapasztalatait ismertette előadásában. *Nagy István* bv. hadnagy, a Szegedi Fegyház és Börtön nevelője a hosszúidős szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának költségvonzatait elemezte.

A tanácskozás vezérfonalául választott három, merőben különböző téma érzékletesen mutatott rá a büntetés-végrehajtás két legalapvetőbb feladatkörére: a börtönök biztonságának fenntartására és a fogvatartottak reintegrációjára. Elmondhatjuk, hogy az elhangzott előadások magas színvonalúak voltak; kiemelendő továbbá, hogy a rendezvény sikeres, zökkenőmentes lebonyolításáért rendkívül sokat tett a Szegedi Fegyház és Börtön szakmailag elkötelezett személyi állománya.

Deák Ferenc István

Kriminálexpo 2012

A tizenkilencedik alkalommal, ezúttal a budapesti Tölösi Péter Konferenciaközpontban megrendezett Kriminálexpón a büntetés-végrehajtási szervezet – a hagyományoknak megfelelően – szakmai konferenciát rendezett, illetve önálló kiállítási standdal képviseltette magát. A 2012. november 20-án megtartott tanácskozás az „Új utakon a magyar büntetés-végrehajtás” címet viselte.

A konferenciát Varga Valéria bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdaság és informatikai helyettese, aki a levezető elnök tisztét is ellátta, nyitotta meg.

Dr. Pallo József PhD bv. ezredes, a BVOP Titkársági és Jogi Főosztályának vezetője előadásában a magyar büntetés-végrehajtási jog modernizációs csomópontjait emelte ki, továbbá rámutatott – tekintettel a nemzetközi elvárásokra –, hogy mely irányokba szükséges fejleszteni a hazai normákat.

Dr. Fleigauf Gergely PhD bv. alezredes, az Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének főiskolai docense „A magyar büntetés-végrehajtás kábítószerügyi kihívásai” című előadásában – többek között – a kínálat-, a kereslet- és az ártalomcsökkentés együttes alkalmazásának fontosságára, illetve a kortárs tanácsadás szerepére hívta fel a figyelmet.

Forgács Judit bv. alezredes, az Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének főiskolai oktatója előadásában a büntetés-végrehajtásban dolgozó nevelők szerepkonfliktusának összetevőit elemezte, valamint a továbblépés lehetséges irányait is felvázolta.

A tanácskozás délutáni programjában elsőként Prisznyák Szabolcs bv. őrnagy, a BVOP Informatikai Főosztálya fejlesztési osztályvezetője az EKOP informatikai fejlesztési projekt egyes elemeit ismertette, majd Széles Gábor bv. ezredes, a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetője „A társadalmi kohéziót erősítő bűnmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása” című TÁMOP-projekt eredményeit állította előadása középpontjába.

Ezt követően Hetyei Gábor bv. ezredes, a Pálhalmi Agropecsiál Kft. ügyvezető igazgatója „Új szerepben a munkáltatás” című előadásában az általa vezetett gazdasági társaság széles tevékenységi körét, a büntetés-végrehajtási intézetek belső ellátásában elért sikereit mutatta be.

A konferencia végén a rendezvény egészét Varga Valéria értékelte, külön kiemelve a magas színvonalú előadásokat, illetve a büntetés-végrehajtási szervezet nagy tetszést aratott, a gazdasági társaságok termékeit szemléltető kiállítási standját.

A szerk.

Ajánló

Éves jelentés, 2011: A kábítószer-probléma Európában. Kiadja a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja (EMCDDA). Luxemburg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2011. 113 oldal.

Az éves jelentés az EU-tagállamok, a tagjelölt országok – Horvátország és Törökország –, valamint Norvégia részéről az EMCDDA számára rendelkezésre bocsátott információkon alapul. A kiadvány statisztikai adatai a 2009. évre (illetve az utolsó rendelkezésre álló évre) vonatkoznak.

A kötet először átfogó összképet ad az európai kábítószer-használat jelenéről, majd nyolc fejezetben tárgyalja a terület részkérdéseit. Az első fejezet az uniós és nemzetközi szakpolitikai fejleményeket, nemzeti stratégiákat, jogszabályokat, illetve a kábítószerrel kapcsolatos kutatásokat ismerteti. A második anyag rész a kábítószer-problémákra adott európai válaszokról (megelőzés, ártalomcsökkentés, társadalmi reintegráció stb.) nyújt áttekintést. Ez a fejezet a börtönbeli kábítószer-használat problémáira, a szerhasználók egészségügyi ellátására is kitér. A következő négy fejezet a különböző szerek (kannabisz, amfetaminok, ecstasy, kokain stb.) okozta problematikát – beleértve a kezelés kérdését is – jeleníti meg. A hetedik fejezet a kábítószerrel összefüggő fertőző betegségek és a kábítószerrel összefüggő halálesetek témájával foglalkozik. (A kábítószer okozta halálesetek miatti becsült halálzási arány hazánk esetében – szerencsére – alacsonynak mondható.) Az utolsó, nyolcadik fejezet az új kábítószereket és az újonnan megjelenő szerhasználati tendenciákat mutatja be.

Bár a kiadvány – mint említettük – 2009-es adatokra épül, hangsúlyosan érinti a 2008-as európai gazdasági recesszió hatásait, vagyis azt, hogy a költségvetési megszorítások Európa-szerte hátrányosan érintették a drogpolitika különböző szektorait. Félő, hogy ez a helyzet csak rosszabbodott az elmúlt három évben.

Fiáth Titanilla: Börtönkönyv. Kulturális antropológia a rácsok mögött. Budapest, Háttér Kiadó, 2012. 249 oldal. 3490 Ft.

A kötetben a szerző – Fiáth Titanilla a Budapesti Fegyház és Börtön szakpszichológusa – az elmúlt években, részben a Börtönügyi Szemlében megjelent tanulmányait, cikkeit gyűjtötte egy csokorba.

Az Előszóval együtt tizenkét írás – ha némelyiküket ismeri is az olvasó – így, együttesen másképp hat. A témák – státusz és hatalom, térhasználat és dekoráció, testedzés és függőség a fogvatartottak körében, a formaruhák átalakítása, szexualitás a börtönben, az etnicitás problematikája és így tovább – egymással összefüggnek, hitelesen adják vissza a börtön belső világát. Az írások főcíme (Cinkesek a vétkesek közt, A csöves meg a fullos zárka, Kannibálok szemes tarmányon stb.) bravúros, és a szövegek is nagyon jól vannak megírva. Úgy is

fogalmazhatnánk, hogy Fiáth Titanilla esetében az antropológusi, „félíg civil” nézőpont és a szakmai felkészültség kiváló íráskészséggel párosul. A kiadvány közli a könyvben szereplő tanulmányok eredeti megjelenési helyét, illetve tartalmaz egy szlengszótárt, amely a fogvatartottak által használt, a kötetben szereplő kifejezések magyarázatát adja. A könyvet érdekes rajzok és fényképek illusztrálják. (A rajzokat a Budapesti Fegyház és Börtön fogvatartottjai készítették.)

Örvendetes, hogy a Háttér Kiadó érdemesnek találta Fiáth Titanilla írásait az együttes megjelenítésre, és jó, hogy a kiadásnak „megadta a módját” – ritkán születik ilyen szép és értelmes könyv a börtönről.

Kontroll és jogkövetés. A Magyar Kriminológiai Társaság és az ELTE ÁJK Kriminológia Tanszéke 2012. május 11-i közös konferenciájának előadásai. (Szerk. Kiss Valéria.) Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2012. 390 oldal. (Kriminológiai Közlemények 71.)

A kötet a Magyar Kriminológiai Társaság tavalyi éves nagykonferenciáján elhangzott előadások szerkesztett változatát tartalmazza.

A tudományos tanácskozás plenáris ülésén az előadók az új Büntető Törvénykönyv – akkor még – tervezetét, az új kódex megoldásait elemezték. Az előadók – többek között – kitértek arra, hogy az új szabálysértési törvény és a büntetőjogi kodifikáció, bár időben szinte egybeesett, mégis „fájóan párhuzamos, összehangolatlan maradt”.

A szekcióülések, amelyekből szám szerint hetet rendeztek, tükrözték a Társaság és a szekciók tevékenységének sokszínűségét. „A konferencia összekapcsolódott a Büntetés-végrehajtási Szekció megalakulásával, aminek működése a jövőben régóta hiányzó, fontos területtel egészíti ki a Társaság tevékenységét” – írja az Előszóban a kötet szerkesztője, Kiss Valéria.

A könyv a Büntetés-végrehajtási Szekció mind a négy előadását – Kiszely Pál: Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben; Somogyvári Mihály: A büntetőpolitika legitimációs kérdései; Fliegaufer Gergely: Fogvatartotti alkotások kvalitatív tartalomelemzése. Egy kutatási koncepció felvázolása; Lehoczki Ágnes: A prizonális helyzetben elkövetett önkárosítás pszichés hátteréről – közli, mivel azonban ezek a Börtönügyi Szemle 2012. évi 3. számában megjelentek, ismertetésükre ezúttal nem térünk ki.

A konferencia előadásainak közzétételén túl a kiadvány a Magyar Kriminológiai Társaság 2011–2012. évi működésének dokumentumait is megismerteti az olvasóval.

Kriminológiai Tanulmányok 49. (Fel. szerk. Vókó György.) Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2012. 214 oldal.

„A Kriminológiai Tanulmányok legújabb, 49. kötete a konfliktusok és a helyreállítás témaköre köré fűzhető” – írja a kötet felelős szerkesztője, Vókó György az Előszóban.

Kerezi Klára tanulmánya a konfliktusok kialakulásának, illetve kezelésének kérdéseit tárgyalja, azt vizsgálva, hogy a hagyományos konfliktuskezelő modelleket hogyan válthatják fel a párbeszédre alapozott helyreállító megoldások. Fazekas Judit dolgozata az Európai Unió – amelynek napjainkban már 27 ország a tagja – bel- és igazságügyi együttműködésének gyakorlatát elemzi. Parti Katalin tanulmánya az illegális online tartalmak elleni küzdelemről, a különböző megoldásokról szól. Kármán Gabriella dolgozata a kriminalisztika fejlődésének legújabb kori állomásait mutatja be, valamint a krimináltechnikai és igazságügyi szakértői ismeretek felhasználási lehetőségeit és feltételeit vizsgálja. Sárík Eszter Katalin tanulmánya a fiatalok értékrendje és kiskriminalitása közötti kapcsolat feltárására vállalkozik, egy 2006-ban készített, ügynevezett bűnözési latencia kutatás adataira alapozva. Gyurkó Szilvia írása a gyermekbarát igazságszolgáltatás kérdéseivel foglalkozik, áttekintve a problémakört az eszme megszületésétől az európai folyamatok bemutatásán át a magyarországi helyzetig. Nagy László Tibor tanulmánya a fővárosi éjszakai szórakozóhelyek erőszakos kriminalitási helyzetét elemzi az általa vezetett empirikus kutatás alapján. Ritter Ildikó írása arra keresi a választ, hogy a büntető igazságszolgáltatás rendszere képes-e felvenni a versenyt az egyre dinamikusabb drogpiaccal. Borbíró Andrea és Szabó Judit dolgozata, amely a hazai bv. intézetekben végzett kutatásukra alapozva készült, az ügynevezett harmadlagos megelőzés fogalmával ismerteti meg olvasót. Zinner Tibor tanulmánya a Rajk-per hiteles történetéhez járul hozzá.

Az ombudsmani intézmények újraszabályozása a 21. században Magyarországon és Európában. (Szerk. Hajas Barnabás – Szabó Máté.) Kiadja: az Országgyűlés Hivatala és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala. Budapest, 2012. 302 oldal.

A kötet célja – a szerkesztő szerint – az, hogy a magyar ombudsmani intézmény átalakulását európai és szélesebb összehasonlító perspektívába helyezze, és ezáltal megkísérelje bemutatni helyét és szerepét az európai jogfejlődésben.

Hajas Barnabás és Szabó Máté bevezető írását – „Ombudsmani intézmények átalakulása a 21. századi Európában” – követően kilenc tanulmányt és egy interjút olvashatunk a kiadványban. A tanulmányok az ombudsmani jogvédelem különböző aspektusait (pl. hatalommegosztás és ombudsmani intézmények az európai jogállami kultúrában, az igazságszolgáltatás és az ombudsmani jogvédelem viszonya), világítják meg, valamint számos európai ország, illetve régió (Franciaország, Románia, Szerbia és a német nyelvű országok) ombudsmani intézményrendszerét vázolják fel. A büntetés-végrehajtás tevékenysége szempontjából a legnagyobb jelentőséggel Haraszi Margit Katalin tanulmánya bír, amely a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni ENSZ-egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (OPCAT) európai intézményesedését mutatja be. A kötetben található interjú P. Nikiforos Diamandouros európai ombudsmannal készült.

A könyv függeléke az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvényt és az ombudsmani intézmények tevékenységével összefüggő egyéb jogszabályok szövegét közli.

Zakál Jenő: A rehabilitáció elméletének és rendszerének vázlatja. Budapest – Szeged, Bába Kiadó, 2011. 174 oldal.

A szerző három évtizedet meghaladó időt gazdasági igazgatóként és tanácsadóként dolgozott egészségügyi intézményekben, ebből több mint 20 évet pszichiátriai és alkohológiai kórházakban, intézetekben.

A kötet újdonsága és érdekessége abban rejlik, hogy Zakál Jenő az orvostudományban és az egészségügyben használatos rehabilitáció fogalmát összeköti a joggal, a közgazdaságtudománnyal, továbbá egymástól távol álló szakmai területekkel, így végső soron a rehabilitációval kapcsolatos társadalmi, állami szerepvállalás elméletét alkotja meg. A szerző alapvető felismerése, hogy „a betegek, a volt bűnözők, a különböző, sokszor születésükkel adott társadalmi helyzetük miatt rehabilitációra szorulók egy olyan nagy társadalmi csoportot képeznek, amely helyzetében és megoldási lehetőségeiben nem sok tekintetben tér el egymástól.”

A kötet tartalma négy fejezetre oszlik. Az első fejezet a rehabilitáció alapfogalmaival ismerteti meg az olvasót. A második, „A rehabilitáció rendszere” címet viselő anyag rész a rehabilitáció fajtáit, a társadalmi befogadás színtereit, módszereit, a rehabilitációt befolyásoló tényezőket mutatja be. Ebben a fejezetben olvashatunk az elítéltek rehabilitációjáról, elsősorban elméleti megközelítésből. A harmadik fejezet a rehabilitáció alapelveit tisztázza, illetve gyűjti egybe. A negyedik, utolsó fejezet az állami és a társadalmi – akár az egyén szintjén jelentkező – feladatokat vázolja fel.

A kiadvány kísérlet a rehabilitáció teljes fogalmi körének összefoglalására, az ebben érintettek feladatainak meghatározására – nem minden esetben a tudományosság, de mindig a közérthetőség követelményét szem előtt tartva.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

Helyesbítés

A Börtönügyi Szemle 2012. évi 3. számának „Számunk szerzői” című felsorolásában

Kovács Mihály bv. alezredes, bv. tanácsos, osztályvezető

munkahelye tévesen jelent meg.

Kovács Mihály a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben dolgozik. [A szerk.]